

The background of the entire page is a painting. The top portion shows a sky with soft, white and light blue clouds. Below the clouds is a calm sea reflecting the light. In the foreground, there are several palm trees with long, dark green fronds. The trunks of the palm trees are painted with warm, reddish-orange tones, suggesting a sunset or sunrise. The overall style is impressionistic and painterly.

Miramar

VALLDEMOSSA

BANCA MARCH

C/ Chopin, 3
Telèfon 61 23 77
VALLDEMOSSA

LLIBRES I IMPRESSOS

Carrer de Can Troncoso, 3 - Tel. 71 26 60
07001 PALMA DE MALLORCA

Edicions Cort

CALLEJERO
DE
PALMA

UN INSTRUMENT NECESSARI

Carrer Can Troncoso, 3
Tel. 71 27 80 — Fax 72 00 36
07001 PALMA DE MALLORCA

COORDINA

Antònia Serrano i Darder

EQUIP DE REDACCIÓ

Antònia Maria Calafat i Rivas

Margalida Calafat i Torres

Nicolau S. Cañellas i Serrano

Rafael Estaràs i Estaràs

Miquel Joan i Salvà

Catalina Julià i Noguera

Jaume Moià i Villalonga

Joan Carles Palos i Nadal

Benigne Palos i Vadell

Miquel Ripoll i Rullan

Antònia Serrano i Darder

Matilde Serrano i Darder

Pere Bru Serrano i Darder

Sebastià Trias i Mercant

INFORMACIÓ ESPORTIVA

Bartomeu Torres i Morell

INFORMACIÓ MUSICAL

Ramon Andreu

DIBUIX I FOTOGRAFIA

Toni Gelabert i Serrano

Joana Lladó i Vila

Josep Lladó i Vila

Antoni Muntaner i Bujosa

Josep Antoni Serrano i Darder

Pere Bru Serrano i Torres

Joan Tortella i Araque

ASSESSORAMENT LINGÜÍSTIC

Antònia Maria Calafat i Rivas

Catalina Julià i Noguera

MAQUETACIÓ

Documenta Balear s.a.

IMPRESSIÓ

Impremta Politècnica

DIPÒSIT LEGAL

PM 761-1989

Els articles publicats a la revista expressen únicament l'opinió dels seus autors.

EDITORIAL	4
INVESTIGACIÓ	
Orígens i escuts dels llinatges de Valldemossa. Estaràs.	5
Malalties i remeis. Les cremades.....	6
LA VILA	7
CULTURA	
Centre d'Educació Infantil Paula Torres	13
L'Arxiduquessa Mònica d'Habsburgo. Un dia a Valldemossa	13
Campdevàdol	14
Conselleria de Cultura, Educació i Esports	15
Metereologia	15
Visita Cultural a Artà.....	16
MARXA JOVE!!	17
IMATGES D'ANTANY	19
MÚSICA	
Homenatge a Joan Maria Thomas	20
EXCURSIONISME	
Una excepcional sortida de sol	21
ESPORT	22
CINEMA	
Pàgina de cinema.....	23
CULTURA	
La veu dels nostres poetes i glossadors	24
ENTRETENIMENTS	
Endevinalles.....	26

Plecs de Cultura Popular II: La caça

Presentació	III
La caça a la Mallorca medieval	IV
La caça medieval a Mallorca	VI
Les modalitats de caça emprades a Valldemossa	VIII
L'Arxiduc i la caça	XIII
La caça a coll: els mots	XIV
Els noms de colls a Valldemossa	XXI
La migració dels ocells.....	XXVI
Entrevistes.....	XXVIII
Caçador o no caçador?	XXXII
Tords amb col o tords cantant?.....	XXXIII
Sebastià Mas de S'Abaduaia, caçador valldemossí	XXXV
M'agradaria xerrar de caça amb els caçadors	XXXVI
Un tord desenganyat	XXXIX
Receptes de cuina amb carn de caça	XLI
Entrevista a Jaume Morey	XLIII
La caça: refranys, gloses i contarelles.....	XLVI
Entrevista a Ferran Garrido Pastor	XLVII

AGRAÏMENT: L'OCB agraeix profundament a l'artista pintor Josep Coll i Bardolet l'obsequi que ens ha fet de les portades de la Revista MIRAMAR, les quals reproduïxen un oli realitzat per ell mateix amb gran encert.

La FUNDACIÓ JAUME I ha concedit un dels seus "IX Premis Jaume I, d'Actuació Cívica Catalana", dotat amb 500.000 pessetes, al Prior del Santuari de Lluc per la seva activitat pastoral, menada sempre per un sentit evangèlic i de fidelitat exemplar a les arrels i els senyals d'identitat del poble mallorquí, que tothora ha vetllat per

mantenir i enfortir; per una tasca constant de di-vulgació en aquesta

mateixa línia i pels nombrosos treballs de recerca històrica que l'han portat a pertànyer a les institucions

acadèmiques més importants del país.

Tota notícia relacionada amb la nostra cultura i identitat ens complau en gran manera i aquesta amb més motius perquè s'ha reconegut públicament la tasca de Josep Amengual i Bat-

le, el qual pensam que veritablement s'ha fet mereixedor d'aquesta distinció.

Per una altra banda, un acte qualificat d'històric fou la presentació de la PLATAFORMA CÍVICA PER L'AUTOGOVERN. L'han formada representants d'associacions patronals, sindicals, culturals, econòmiques, etc., ben diferents entre si. S'han juntat per tal de reclamar i poder obtenir el que demanen: "VOLEM COMANDAR A CA NOSTRA". L'acte es va fer dia 4 de novembre a un Teatre Principal ple de gom a gom. Es va passar una pel·lícula de la manifestació de 1977 en defensa de l'Estatut i va comptar amb els parlaments d'un representant de cada una de les entitats signants del manifest. Diverses personalitats s'adheriren a la Plataforma amb la seva presència i les seves paraules al públic, entre elles cal destacar els valldemossins Josep Coll i Bardolet, Miquela Lladó, Genia Tobin i Els Valldemossa que posaren la nota musical a l'acte. Per finalitzar es va cantar, tothom dempeus, La Balanguera.

La delegació de l'Obra Cultural Balear a Valldemossa i la Revista MIRAMAR es varen adherir a la Plataforma des del primer moment.

Pel seu interès reproduïm el text del manifest.

La relació

VOLEM COMANDAR A CA NOSTRA

Els mallorquins, menorquins, evissencs i formenterers, no volem ni podem fer d'espectadors passius en un moment en què, a Espanya i a Europa, es parla de configurar un nou model d'organització pública que, de cada vegada més, haurà de respectar el dret dels pobles i de les comunitats a governar el seu futur i decidir el que més els convé.

No tenim manco drets a decidir el nostre futur i determinar el que volem fer i ésser, que els gallecs, els catalans, els andalusos, els habitants del País Basc o els valencians. A més, raons d'insulament, d'història, d'economia, de situació geogràfica, de llengua i cultura pròpies, fan aquí més necessari que enlloc un ple autogovern que satisfaci les necessitats materials i morals d'un poble ple de possibilitats i capacitats. Massa sovint ens resignam a pensar que sempre n'hi haurà que decidiran per nosaltres en assumptes vitals per al nostre present i futur: no sempre ho fan prioritàriament, ni molt menys exclusivament, en defensa dels nostres interessos. En aquest sentit, l'autonomia que va ser atorgada durant el període de la transició ha estat una passa enllavant en la recuperació de les nostres institucions, però és una autonomia curta del tot quan les coses més importants es continuen decidint fora d'aquí per molt que incidisquin decisivament, i qualche vegada de forma dramàtica, en l'economia i en la qualitat de vida (ports i aeroports, carreteres, sanitat, educació, infraestructures, etc.). Ja n'hi ha prou d'haver d'anar a pidolar i demanar -per favor- la reinversió a les Balears d'una petita part d'allò que pagam a l'Estat i que ens fa falta per al bon funcionament del nostre país.

Per tot això, les institucions i col·lectius signants d'aquest manifest volem reclamar públicament:

Que es reconegui al nostre poble els mateixos drets que tenen els altres pobles de l'Estat espantol i, en particular, les comunitats nacionals històriques, i que es tracti igual en les polítiques econòmiques, competitives i financeres.

Que es desenvolupi plenament l'estat de les autonomies, amb criteris federals i confederals, i que tots els pobles que formen part de l'Estat tinguin garantida la seva autonomia.

Que els representants polítics es sotmetin a la societat civil, que no depenguin dels seus partits i es sotmetin a un tipus de forat de les Balears que arribi a un compromís i les que s'impliquen del nostre país. Que siguin capaços d'intercanviar el privilegi dels pobles Balears a la resta de l'Estat i d'Europa. Que es proposi tenir un projecte de país, una autonomia forta i un ple autogovern per construir-lo.

Que s'estableixi un llenguatge i establi amb tots els pobles d'Espanya, i molt especialment amb aquells que pel seu dimensió, situació geogràfica, vincles històrics, relacions econòmiques i socials, de criat de llengua pròpia i posició geogràfica dins l'Estat constitueixen un cas excepcional de gran futur econòmic, social i cultural divers i diferent dels altres pobles de la Mediterrània Occidental.

Que els nostres representants de l'Estat, les Corts Generals espantol, el Consell de l'Estat i el Parlament de l'Autonomia per a les Illes Balears, aprovat pel nostre Parlament el gener de 1981, que s'estableixi un calendari de transferències de les competències i el poder de l'Estat a la nostra Comunitat Autònoma. Que el finançament de la nostra autonomia es faci per fórmules transparents.

PLATAFORMA CÍVICA PER L'AUTOGOVERN:

Comissions Obreres (CC. OO.)
Confederació d'Associacions Empresarials de les Balears (CAEB)
Federació d'Associacions de Pares d'Alumnes de Mallorca (FAPA-Mallorca)
Federació d'Associacions de Veïns de Palma (FAAVV.)
Grup d'Ornitologia Balear (GOB)
Institut d'Estudis Ecològics (INSE)
Obra Cultural Balear (OCB) - Yokor
Petita i Mitjana Empresa de Mallorca (PIMEM)
Sindicat de Treballadors de l'Ensenyament de les Illes (STEI)
Unió de Pàgones (UP)
Universitat de les Illes Balears (UIB)

Tot això s'aconseguirà només si augmenta i es consolida la nostra consciència de país i el poble balear fa sentir ben forta i clara la seva veu. Així és que feim una crida pública a totes les associacions, col·lectius, institucions i entitats que estructurin la nostra societat civil, que facin costat i s'adheresquin públicament a aquest manifest perquè, amb la força de tots, arribem a fer possible que els governants, tant d'aquí com de l'Estat, els partits polítics, els Consells Insulars, el Parlament Balear i també el Govern Central i les Corts espantol, conscients del seu paper històric, obrin, a la fi, les portes a les nostres legítimes i irrenunciables aspiracions com a poble.

Orígens i escuts dels llinatges de Valldemossa

Estaràs

Topònim de la Segarra, probablement pre-romà. A Itàlia hi ha el cognom Starace, que sembla germà del nostre topònim.

Referent al poble Estaràs direm que té uns dos-cents habitants, està a 596 m. d'altura i es troba a la dreta del Sió, al voltant de l'Església de Santa Maria. Produeix blat, llegums, vi i oli. La ramaderia és de bestiar oví i porcí, també té algunes explotacions de calcàries i en conjunt aquestes són les principals activitats econòmiques.

Una de les referències més antigues que tenim d'aquest llinatge és Pere Staràs, pelaire (menestral), datat a l'any 1361.

Estaràs també és el nom d'una possessió del terme de Selva documentada l'any 1599 i que pertanyia a Bartomeu Morro Estaràs, família de la qual prengué el nom.

Pel que respecta a Valldemossa

tenim els nostres amics Rafael, Bernat i Bartomeu del conjunt Els Valldemossa, que tant de renom i èxit han obtingut i obtenen amb la melodiosa música que duen per tot arreu. El seu pare, Bartomeu Estaràs Lladó (Valldemossa 1898-1984), fou un músic de formació autodidàctica. A principis dels anys vints, amb Macià Estrades, Joan Antoni Palmer, Joan Calafat i el seu germà Pere formà el grup musical "Lamparillas". Aquest grup edità la revista "El Eco Lamparil" dirigida per Joan Muntaner Bujosa. A finals de la dècada dels vints fundà l'agrupació folklòrica Parado de Valldemossa, de la qual fou director fins a la seva mort. Treballà amb el guitarrista Bartomeu Calatayud en la recopilació, publicació i difusió de melodies populars que el 1934 enregistrà en dos discs.

Cal destacar també Rafael Estaràs Torres que fou batle de Valldemossa

prop de quaranta anys (1880-1917). Sebastià Estaràs Juan succeí el seu pare en el càrrec. Ells són el padrí i el pare respectivament dels nostres amics Rafael i Sebastià Estaràs Ripoll.

Actualment hi ha dues regidores de l'Ajuntament de Valldemossa que porten aquest llinatge, Núria i Rosa Estaràs.

Com a anècdota direm que el dia de l'excursió a Artà, segons en va dir en Rafael Estaràs, "Reüll": "En un radi de quatre quilòmetres hi ha en aquest moment els quatre únics Rafael Estaràs del món: en Rafael de Son Moragues, En Rafael Estaràs Ripoll i jo aquí, i el cosí Rafael és tan sols a quatre quilòmetres d'aquí".

Escut: Tres espigues daurades en camp blau.

Fonts: G.E.C., G.E.M i F.R.B.

Miquel Ripoll i Rul.lan

AUTOCARS
UNIBUS

- Autocars de gran confort
- Aire acondicionat
- Totes les capacitats

Gremi de Fusters, 11. Edifici Urbis
Tels. 29 07 35 - 75 41 36
Fax 20 41 58 - Tlx. 69100
07009 Palma de Mallorca

MALALTIES I REMEIS

Les cremades

Cremada: Lesió tissular produïda per l'acció de la calor. La intensitat de la cremada depèn de la temperatura, del temps d'exposició, de la localització i de l'estat de la pell.

Aquesta lesió sol presentar-se com a una butllofa o bòfega. Pot haver-hi cremades mortals.

Butllofa: Elevació de la pell, davall la qual es congria un humor per efecte d'una cremada.

Una butllofa també pot ésser una complicació dermatològica de la diabetis (*Bullosis Diabeticorum*). Aquesta lesió té un líquid serós i estèril. Generalment, apareix als dits dels peus o de les mans. No és dolorosa. Si la lesió és molesta o bé és molt gran poden drenar-la amb una petita incisió i posar-li damunt un embenat estèril.

Saludador: Els saludadors guarixen les cremades per virtut màgica. Abans tenien gran prestigi entre la gent rústica. Diuen que les circumstàncies principals que confereixen a una persona la qualitat de saludador són: haver nascut a les dotze de la nit de Nadal; tenir una creu, a vegades doble, sota la llengua; ésser el setè fill d'un mateix sexe tingut d'un mateix matrimoni.

La saliva de determinades persones, a més de la dels saludadors, és bona per guarir les cremades, veiem-ho:

-Els que han nascut el dia de Sant Llorenç (10 d'agost) i als tres anys hagin fet el dijuni de Sant Llorenç.

-Els qui haguin dijunit, tres anys seguits, el dia de Sant Llorenç abans dels set anys. No poden menjar aquest

dia res més que fruita i per beure aigua d'un pou o d'una font de vena amb un

carabassot o amb les mans. Ni l'aigua ni la fruita no poden ésser tocades per poal o ganivet, ni per cap estri que hagi estat amb contacte amb el foc.

-Els que han fet el dejuni de Sant Joan, bevent aigua de set pous.

-Els qui han nat el dia de la Conversió de Sant Pau (25 de gener). La medicina popular té remeis curiosíssims per guarir les cremades, no els recomanem, sols exposam una part dels que tenim recollits.

-Vermell d'ou.

-Coques de crespinnella (*Sedum acre*) o herba del cremat. Cal desenganyar els qui creuen que aquesta planta és antigangrenosa.

-Oli de neu.

-Si la cremada és molt extensa es fa una pasta amb patates bullides i es posa a sobre.

-La infusió de flor de saüc (*Sacubus nigra*): 5 grams per 1 litre d'aigua. S'empra en compreses per a les cremades.

-Xocolata mastegada i aplicada damunt la cremada.

-Oli roig.

-Oli de resina mascle, de pi.

-Bullir sutge tres vegades, colar-la amb un pedaç molt espès i rentar les cremades amb el líquid resultant. Tot seguit aplicar damunt la cremada una pomada preparada de la manera següent: Bullir oli verge amb lle-

Dibuix de Toni Gelabert

vamans (*Calendula arvensis*), després s'hi posa cera verge i es barreja poc a poc al bany maria.

Finalitzarem amb una oració remeiera i una glosa del nostre cançoner popular.

-Es pa no té fam,
es foc no té fred,
S'aire no té calor,
s'aigo no té sed:

Sant Llorenç curau aquestes cremadures, pel poder que Déu vos ha donat. (Després es deia un parenostre i es feia una damunt el cremat).

Tre gotetes de sang viva
nasqueren d'un cap de dit.
Jo par que l'hagués sentit
com deia petit, petit:
Si et cremes pose't saliva.

Fonts:

Diccionari Català, Valencià, Balear.
Rondaies Mallorquines, Antoni M. Alcover.

Galmés Riera

Arxiduc Lluís Salvador

Bianor Marie

Convent de les Carmelites de Ciutat
Damiana Colom, de Valldemossa

Maria Torres, de Valldemossa

Ginard Bauzá

Matilde Serrano i Darder

AJUNTAMENT

BODES

Els matimonis civils efectuats a Valldemossa han estat vint-i-un, d'ells destacam el de:

Guillem Mas Ripoll amb Elizabeth Proudfoot Simpson. 5-X-91.

NAIXEMENTS

Marina Amer Rosselló 17-IX-91, filla de Sebastià i Maite.

DEFUNCIONS

Miquel Torres Calafat 7-IX-91.
Bartomeu Juan Serra 9-IX-91.
Josep Estaràs Mateu 18-IX-91.
Joan Ripoll Lladó 19-X-91.
Aina Mateu Verger 24-X-91.
Margalida Calafat Morey 22-XI-91.
Antoni Torres Morey 1-XII-91.

ESGLÉSIA

Madre Cayetana Alberta Giménez

El dia 9 de novembre ens vàrem reunir en el Col·legi de la Puresa de Valldemossa la directiva d'antigues alumnes de Palma i les ex-alumnes del petit Col·legi ara desaparegut, però que es manté viu dins el cor de totes aquelles que hi passàrem.

Es va decidir crear una directiva a Valldemossa per tal de glosar, resar i propagar la devoció vers la fundadora de

la comunitat de Religioses de la Puresa que estarà formada per les antigues alumnes.

Seguidament a la Parròquia es va oficiar una missa concelebrada pel canonge Bru Morey i el rector de Valldemossa.

L'ex-alumna de vuitanta anys, Antònia Darder, va llegir amb molta gràcia i soltura l'epistola, Dolores Estradas va llegir

darrers tres mesos a la parròquia i cap d'ells són valldemossins.

PRIMERES COMUNIONS

Pelayo de Salvador i Morell
Cecília Vidal Betancourt
Mary Lambourne Betancourt

Com ja és tradicional des de fa uns anys, l'Ajuntament ha organitzat un viatge multitudinari. Aquest any han anat a Astúries a principis de setembre i allà s'han retratat tots junts.

el salm. A l'homilia Bru Morey va exaltar les virtuts de Madre Alberta. Joana Cruellas, acabada la missa, va parlar un poc de la fundadora. L'historiador Font Obrador va fer un interessant resum de la vida de la Venerable.

L'acte dedicat a Madre Alberta va finalitzar amb el cant de la Salve.

Catalina Colom

BAPTISMES

Carmen Barceló Gomila, filla de Francisco i de Catalina.

Margalida Amengual Estaràs, filla d'Antonio i de Catalina.

Antoni Espert Font, fill de Vicente i de Micaela.

Nadal Torres Colom, fill de Nadal i de Magdalena.

Carlota Maria Bauzá de Mirabó Vidal, filla d'Alfonso Carlos i de Maria del Carmen.

Jaime José Capllonch Mas, fill de Jaime i de Maria José.

MATRIMONIS

Sis casaments canònics hi ha hagut els

Marquès de Vivot
Telèfon 61 25 42
VALLDEMOSSA

Johanna Josephson

La meva mare, Johanna Lohse, va néixer a Saxònia, a la ciutat de Meissen on es va inventar l'or blanc i la porcelana. El seu pare va ésser metge, va fundar l'institut de raigs X a Dresden i més tard quan era director d'una clínica psiquiàtrica va guarir molts de pacients utilitzant la hipnosi. Johanna va néixer l'any 1914, any en que va esclatar la Primera Guerra Mundial. Ningú no podia endevinar que els seus fills naixerien quan comencès la Segona Guerra Mundial. Johanna s'havia casat l'any 1936 amb Ulrich Burwitz, enginyer del poble de Swinemünde a la vora del Mar Bàltic.

Les qualitats excepcionals, d'una vitalitat desbordant varen ésser posades a prova quan es va veure forçada a fugir de l'exèrcit roig en 1945. Amb el fill petit de tres anys al costat i els dos majors de set i cinc anys aferrats al manillar, va aguantar un llarg hivern fugint a peu, en carro i en tren sofrint fam, cansament i recaptura.

Els anys difícils de la posguerra a l'Alemanya Occidental els va saber superar amb el seu etern optimisme i bon humor. En 1956, per pròpia ini-

Johanna Josephson amb la seva néta Natasha Burwitz en temps més feliços, durant l'última visita que ens va fer en 1988, a l'entrada del carrer de la Rosa, 16.

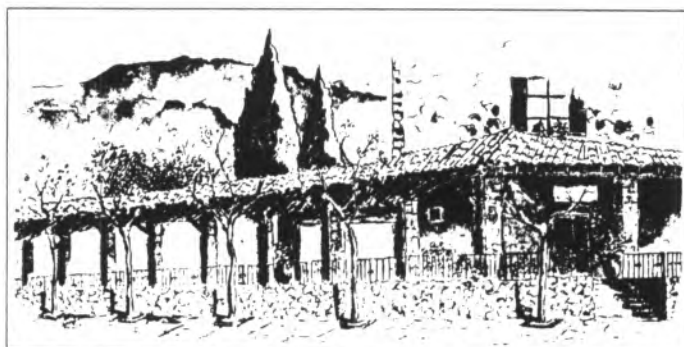
ciativa, va iniciar el transllat de tota la família a Sudàfrica. Es va instal·lar a la ciutat que portava el seu nom: Johannesburgo, una ciutat edificada sobre les vetes de l'or vertader; així com es pot llegir al "Who is Who" (Qui és qui) sudafricà. Després de dos anys va ésser promocionada de secretària a directora de l'empresa d'electro-acústica VITAPHONE. En 1966 es va casar amb Suen Josephson. En els darrers quinze anys ens va visitar sovint a Valldemossa, felicitant-nos per la bona sort de poder viure i criar els nostres fills a un poble tan entrenyable i acollidor.

Fa dos anys començà a patir de cancer, la mateixa malaltia de la que va morir la seva mare quan Johanna només comptava setze anys. Amb la sabiduria acumulada de filla, d'ajudant de son pare i una actitud positiva,

es va enfrontar de manera modèlica a la malaltia terminal.

Marina, la meva dona, va viatjar a Johannesburgo aquest agost per visitar-la i presenciar al museu de la capital Pretoria una exposició de 50 CARTES A MARINA, totes aquestes escrites amb textos escrits devora les aquarel·les de les marjades de Valldemossa. La meva mare ja no hi va poder assistir i va demanar a Marina com a senyal de confiança: "Tu que ets una professora tan excel·lent ara m'has d'ensenyar a morir". Va morir tres dies després. Havia viscut una vida per als altres, en el millor sentit cristià i caritatiu. Ella, per una altra banda, havia robat una part del cor de cada persona que tengué la sort de conèixer-la.

Nils Burwitz (Traducció de Natasha Burwitz)

CAFETERIA ROMANÍ

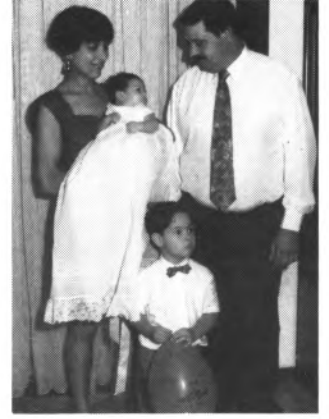
TELÈFON 61 61 73
VALLDEMOSSA - MALLORCA

Pelayo de Salvador i Morell va fer la Primera Comunió a Valldemossa el dia 3 d'agost.

Guillem Mas Ripoll i Elizabeth Simpson es varen casar al Jutjat de Pau de l'Ajuntament de Valldemossa, el dia 5 d'octubre. Brindam amb ells per la seva felicitat.

Antoni Amengual i Catalina Francisca Estaràs són els pares d'aquests dos nins tan preciosos, Joan i Margalida, que per cert, l'han batiada fa poc a la Parròquia de Sant Bartomeu de Valldemossa.

Les cosines Cecília Vidal Betancourt i Mary Lambourne Betancourt el dia de la seva Primera Comunió.

Na Malen Colom i en Nadal Torres han batiat el seu fill i li han donat el nom de Nadal. Són els padrins de fonts Vicenç Colom i Antònia Torres. Els podem veure als cinc davant la pica baptismal.

No totes les parelles poden arribar a celebrar les noces d'or, però el matrimoni Nadal Torres Estrades i Catalina Bujosa Colom ho han aconseguit. El dia de les verges en reuniren amb els seus fills Joan, Miquel, Maria, Antònia i Nadal, amb els seus gendres, nores, néts i nétes assistiren a una missa a l'església de Sant Bartomeu, en acció de gràcies, i després dinaren al Portitxol. El capvespre, al seu domicili, convidaren als familiars, veïnats i amics més íntims a un refresc.

Dia 24 de novembre a les 12,30, a la Seu, batiaren la filla de Toni Ripoll i Paquita Sbert, Maria Alba. Foren els padrins de fonts Pau Tarongí i Mònica Pérez Ripoll.

Us presentam en Pere Rullan Cruellas, que va néixer el 27 d'abril. Els seus pares, Joan i Carme el feren batiar el 20 de juliol a S'Esglaieta. Celebraren l'esdeveniment a Son Maixella. Foren els padrins de fonts Tomeu Cruellas Morey i Catalina Rullan Gol.lard.

El fill de Jaume Capllonch i Maria José Mas, Jaime José, fou batiat pel prevere Llorenç Lladó i tot seguit els convidats varen ésser obsequiats amb un esplèndid refresc al Restaurant Son Moragues. Enhorabona als pares, padrins Margalida, Tomàs, Pedro i Catita i als padrins de fonts Guillem Mas i Rosa Capllonch.

NOTÍCIES

Revista MIRAMAR

Tots els col.laboradors de la Revista MIRAMAR i les seves respectives parelles foren convidats a una reunió extraordinària seguida d'un sopar que tingué lloc a Son Salvanet el 7 de setembre. L'acte fou molt concorregut i va transcórrer en un ambient de cordialitat.

Josep Coll i Bardolet

Després d'un viatge per Europa de quasi bé dos mesos, en companyia dels seus nebots Josep i Maria Teresa, ha tomat a la seva llar de Cartoixa el nostre pintor Josep Coll i Bardolet.

Ha estat una mena de romiatge a tots els llocs on va habitar en la seva joventut, on va estudiar, on va pintar, on va viure. Ha pogut contactar amb nombrosos amics i ha estat rebut amb l'estimació que es mereix.

Com a l'Institut de Touraine, lloc on ha va estudiar el francès i on va fer la primera exposició individual fa més de cinquanta anys. Allà fou rebut pels actuals director i professors els quals feren els honors a l'antic alumne de l'Institut. Després de signar al Llibre d'Honor, Coll i Bardolet els va dedicar una biografia.

Cinquanta-dos anys separen aquestes fotografies fetes a la mateixa escalinata de l'Institut de Touraine.

1939- Coll i Bardolet amb els alumnes.

1991- Coll i Bardolet amb el director, professor i nebots.

Plaça de na Búger

Fent randa i assegudes a la pedra del carrer Pare Castanyeda les simpàtiques veïnades organitzen festetes en les quals prenen part els veïnats dels carrers propers. A la plaça de na Búger feren un sopar de germanor el 30 d'agost i dia 24 de setembre anaren a S'Ermita a pasar l'horabaixa i a sopar.

Francisco Bisquerra

El mes de setembre, a la Sala Capitular, va exposar els seus quadres el pintor Francisco Bisquerra, el qual ja és un vell conegut de Valldemossa on ha mostrat la seva obra en diverses ocasions.

Adéu Estiu

Al Romaní celebraren, com cada any, el comiat de l'estiu amb un sopar i una festa ben animada. Actuaren els entranyables i grans artistes Jonh Lambourne, Els Valldemossa, Xesc Forteza i Paco Ballinas.

Sopar a benefici de l'A.L.C.C.

Com cada any els valldemossins col·laboren a la recaptació de fons per a l'Associació de Lluita contra el Càncer, assistint al sopar que organitzà la junta local a la Pizzeria Vesubio, aportant regals, comprant els números del sorteig i pujant a la subhasta que es fa al finalitzar el sopar.

Els vitralls dels dotze apòstols instal·lats a Son Armadams

Després de deu mesos de preparació i execució els vitralls dels dotze apòstols foren beneïts pel bisbe anglicà d'Europa amb seu a Gibraltar, John Sutterthwaite. Es poden veure diàriament entre les 9h 30m i 13h al carrer Núñez de Balboa al costat de la Seu Provincial de Telefònica a Son Armadams. A la fotografia l'autor Nils Burwitz està detallant les peces de cristall de colors amb el mestre vitraller, Pere Cànoves en el seu taller de Ses Roquetes, Barcelona. A aquest panell l'apòstol Sant Bartomeu està representat per tres ganivets simbòlics del seu martiri. Està acompanyat per l'Evangelista LLuc, sant patró dels metges

Maria-Luisa Pradillo de Miguel

A la Sala Capitular de Cartoixa Maria-Luisa Pradillo de Miguel va exposar una part de la seva creació, obres de diferents etapes de la seva vida artística. Algunes marines criden l'atenció per la manera de veure la mar una dona de terra endins que va restar encisada quan la va veure.

Cases de neu

Les Verges d'enguany tingueren una celebració especial per a l'Obra Cultural Balear a Valldemossa. A més dels bunyols que cada any compartim amb els socis i simpatitzants, varem gaudir d'un audiovisual que ens va oferir el bon amic Gaspar Valero, llicenciat en Història, coneixedor com pocs de la Serra de Tramuntana, excel·lent excursionista, i gran estimador de tot el que és Mallorca. Va fer la presentació un altre excursionista, valldemossí d'adopció: Benigne Palos. Gaspar Valero ens va mostrar el fruit de molt de temps de treball, estudi i recerca sobre les cases de neu.

La Trapa

Després d'haver-la ajornat tres vegades a causa de la pluja, a la fi els excursionistes de debò de l'O.C.B. pogueren fer l'excursió a La Trapa de s'Arracó. Ens han dit que, per no perdre el costum, ajornen contar-nos-ho fins al proper número.

Bernat Reüll

Al Real Golf de Bendinat va exposar els seus olis i aquarel·les el nostre amic Bernat Reüll, part integrant del grup musical Els Valldemossa.

Montuiri

L'encontre de Delegacions de l'Obra Cultural Balear a la part forana ha estat a Montuiri. El matí visitarem el poble, poguérem tastar els cocarrois i la llangonissa abans de reunir-nos per tractar dels nostres projectes, realitzacions i problemes. Després de dinar visitarem el poblat prehistòric de Son Fornés.

Carrossa

Quina llàstima de carrossa, feta amb tanta il·lusió! El molinet de pedra, amb aquella barrereta, amb les aspes que voltaven... la pluja ho desbaratà tot. La qualcada es va suspendre. Tan sols us podem oferir una fotografia de la carrossa quasi llesta i d'algunes que hi col·laboraren, no hi són tots ni totes. Fotografia de Gabriel Calafat.

Les velles alzines de Son Salvant

Des de molts d'indrets es podien veure les tres alzines que hi havia sembrat fa molts d'anys en "Carindo" que era el padrí de Maria i Margalida Ripoll Calafat, "Ses Carindetes". El banyarriqué

pogué més que elles i ja feia uns anys que eren mortes. Ara ja constitueixen un perill; per això en Jaume "Masset" -al capcurucull-, en Miquel de Son Mas i en Xisco "Placeta" les tallaren. El tronc de la més grossa amidava 3,30 mts. de circumferència.

Fotografia d'Antònia Serrano.

Sa Nostra

El dia de Santa Catalina anàrem de passeig amb SA NOSTRA i ho passàrem molt bé. Dos autocars a caramull de valldemossins sortírem cap al Santuari de Montission de Porreres on benàrem de coca amb trampó i coca amb peix.

Després partírem cap a Ses Salines, allà visitàrem el Botanicactus i fórem obsequiats amb un cactus perhom.

Ran ran costa, arribàrem a Porto Cristo on dinàrem d'arròs a la marinera, llom i un pijama. A la tornada ens aturàrem a Can Alorda. I a les set arribàvem a Valldemossa.

CORREU

Montevideo-Valldemossa

L'estiu és una època en què, sempre que poden, els valldemossins establits a l'Uruguai aprofiten per visitar el seu poble. N'hi ha que vénen puntualment des de fa molts d'anys i d'altres que vénen més esporàdicament. Hem confeccionat una llista; si n'oblidam algun, que ho comuniqui i al proper número ho direm.

El matrimoni Jordi i Perla Lladó, la seva filla Perla i el seu gendre Julio Jacob. Gabriel Colom Homar.

Antònia Mas, el seu espòs José Luís Romero i la seva filla Juni.

El matrimoni Héctor Bauzà i Maria Angèlica Amengual.

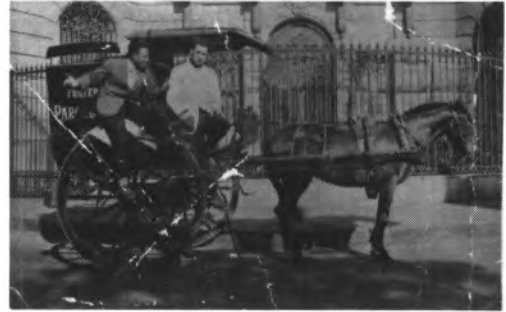
Joan Torres i la seva esposa Catalina Estradas. Román Pérez Senac i la seva esposa Margarita Torres.

Els germans Fernando i Gabriel Terrassa.

Manolo Mercant, fill d'en Bruno Mercant, "Xumbo". És "Ministro del Tribunal de Apelaciones de Uruguay" i "Comisario del V Centenario de la República Oriental del Uruguay.

Dins el trasatlàntic camí de l'Uruguai, Pep Torres, "Xato"; un company de viatge i Bartomeu Lladó de Can Mariano.

Repantint pa per Montevideo, Antoni Boscana, "Gotzo" i Macià Pons, "Es Frare".

Catalina Tomàs Calafat Lladó ens ha deixat aquestes dues imatges de valldemossins que un dia ja llunyà partiren a fer les Amèriques. Devia ésser devers els anys 1927-28.

Rectificació: Per un error va sortir aquesta fotografia amb el nom de l'autor equivoccat, i ens sap greu ja que Miquel Morey Esteva retrata, any rera any, amb vertadera afecció la carrossa i els angelets.

Fotografia de Miquel Morey Esteva

BÚSTIA

Carta d'agraïment

La Revista Miramar va rebre una carta, datada el 25 de setembre, en la qual els senyors Fausto B. de Mirabò, José M. Gallastegui i Luís Espigues de Miguel demanen que facem públic el seu agraïment tant a la Guardia Civil, a la Policia Municipal i al personal civil del nostre poble per l'ajuda rebuda en la recerca de les seves filles que s'havien perdut anant d'excursió al Pla del Pouet, Mirador de ses Puntes i Caseta des Refugi i que foren trobades sanes i estalvis abans de la mitjanit.

Associació de pares d'alumnes.

El passat mes de novembre es va constituir a Valldemossa l'associació de pares d'alumnes (A.P.A.) del col·legi Públic Nicolau Calafat. D'entre tots els pares associats es va formar la junta directiva que és la següent:

President: Jesús González Gayà
 Secretari: Amparo Betancourt Morell
 Vocals : Antònia Mercant Thomàs
 Esperança Daviu Martínez
 Joana Lladó Vila
 Sylvia Preston
 Francisca Munar Amengual.

Esperam tenir el màxim d'associats i l'ajuda de tothom per aconseguir una millor educació per als nostres fills.

Catalina Homar ens ha fet arribar aquesta fotografia feta a Montevideo el dia de la Beata d'aquest any. D'esquerra a dreta: Mercedes Mercant, Paula Torres de Lladó, Margarita Mas de Gelabert, Catalina Homar de Lladó i Marina Serra de Lladó.

Centre d'Educació Infantil PAULA TORRES

Assabentats que a una escola de la Soledat li havien posat el nom de la nostra paisana Paula Torres, un representant de la Revista MIRAMAR va visitar el centre per tal d'informar-se'n. Fou molt ben rebut i pogué veure l'escola en plena activitat. Parlà amb la directora i professores, les quals ens han fet arribar una carta i dues fotografies. En una podem veure Paula Torres contemplant una classe, pareix que medita o tal vegada sent dintre el seu cor les veus o les rialles dels seus primers pàrvuls. A l'altra està amb la directora i les mestres responsables del seu Centre d'Educació Infantil. Al fons podem veure al seu espòs Antoni Muntaner.

Estimada Paula,

Fa poc que vares venir a la fi de conèixer

el nostre Centre, que també és el teu.

Pareix que va ésser ahir que les tres aules de preescolar emplaçades al Centre de la Soledat, al carrer Regal, on tants d'anys tu hi feres feina, varen passar a ocupar un edifici pensat per a infants de 0 a 6 anys, l'any 1986.

Per a nosaltres tu sempre has estat a prop de l'Escola; no passa any que a principi de curs no te'n recordis de nosaltres, i això ens fa sentir-te al nostre costat.

Va ésser l'any passat quan vàrem rebre la notícia que ja érem un centre autònom, i per tant, havíem de posar-li un nom.

Aleshores, i de manera espontània, vàrem proposar el teu nom. Per als que et coneixen i han seguit la teva trajectòria com a educadora ha estat una alegria, a la vegada que un honor per a nosaltres.

Amb el suport de tots: Claustre del

nou Centre, Claustre de l'antic Centre, peres, antics alumnes teus i companys, es proposà a l'Administració:

"Enguany som el Centre d'Educació Infantil PAULA TORRES"!

Què vares sentir aquell dia quan vingueres a veure el Centre? Tot el que tenim, que és molt, ens pareixia poc en

aquells moments, poc per arribar allà on tu ens has il·luminat.

Pensem que feim el teu camí, i amb la força que dóna treballar en equip, emparades i remolcades mútuament, ens sentim cada dia que passa més animades.

Ens has ensenyat a estimar a l'infant, respectant-lo i animant-lo; valorant tot allò que du com a persona.

Paula, et demanem que segueixis essent LA

NOSTRA MESTRA.

Una abraçada,

Antònia, Pilar, Maria José i Lina.

Sa Altesa Imperial i Reial l'Arxiduquesa d'Àustria, en la seva visita a Son Marroig el dia 6 de setembre, escoltant les explicacions dels propietaris d'aquesta finca que fou de l'Arxiduc Lluís Salvador d'Habsburg. La il·lustre visitant demostrà la seva senzillesa i simpatia, interessant-se per tot quant se li va mostrar de l'Arxiduc Lluís Salvador a causa del seu parentesc. En la seva visita fou acompanyada pels batlles i regidors de Deià i Valldemossa i per un nombrós públic.

L'Arxiduquesa Mónica d'Habsburgo. Un dia a Valldemossa.

El divendres sis de setembre ens varen visitar l'Arxiduquesa Mónica de Habsburgo i Lorena, descendent de l'Arxiduc Lluís Salvador, i els seus fills.

Venia de Son Marroig i l'acompanyaven Pilar Ferrer, Consellera de Cultura del CIM; Francisco Salas, batlle de Deià i d'altres personalitats.

Va ésser rebuda per la batlessa en funcions, Rosa Estaràs; regidors i propietaris del Palau del Rei Sanç i de les Cel·les.

Visitaren l'Església, la Sagristia, la Farmàcia, la Cel·la Prioral, la Cel·la de Chopin i George Sand, la Cel·la 4 i el Palau del Rei Sanç. L'Arxiduquesa escoltà atentament les explicacions dels seus propietaris.

Retonaren a la Cel·la de Chopin i George Sand, seu de l'Associació dels Festivals Chopin on li oferiren un concert de piano que acabà amb l'himne alemany, el qual fou escoltat per tothom dempeus.

Acabat el concert, la comitiva va anar a l'Ajuntament. A l'entrada foren rebuts per les cançons d'"Els Valldemossa".

La Sala d'Actes fou l'escenari de la recepció que oferí l'Ajuntament. Rosa Estaràs, amb el seu parlar dolç i entès, va agrair la visita a l'Arxiduquesa i li lliurà un obsequi. A continuació, l'historiador Font Obrador va exposar la vida de S'Arxiduc. Mónica d'Habsburgo donà les gràcies amb un castellà ben fluït i féu donació d'un quadre a l'Ajuntament de Valldemossa.

Tot seguit "Els Valldemossa" oferiren a la visitant les primícies d'un LP que han fet recentment dedicat a S'Arxiduc,

en el qual Genia amb la seva veu pro-digiosa canta en alemany.

Després tingué lloc un refrigeri amb menjars típics valldemossins.

El batlle de Deià obsequià els assistents amb un opuscle del pregó de les festes de Deià, 1991 que tractava de S'Arxiduc.

Així va finalitzar la visita de l'Arxiduc a la Plaça de Valldemossa que tant va estimar el seu avantpassat.

Dolors Estrades

La il·lustre
visitant amb
Dolors
Estrades.

L'Arxiduc
i els seus
familiars amb
Rosa Capllonch
Ferrà i Nadal
Torres.

Campdevàdol

Dues pàgines del programa de la Festa Major de Campdevàdol són dedicades a Valldemossa. En una d'elles hi ha el text i l'altra l'ocupa una fotografia del monument a Josep Coll i Bardolet situat a la plaça de Valldemossa. Pel seu interès reproduïm ambdues coses.

A VALLDEMOSSA

És un poble envoltat de feixes brodades pels ametllers, les oliveres i les canyes, entre les quals destaquen les nobles pedres de la Cartoixa que evocuen la seva llarga història.

El seu terme va des del tranquil mar fins a l'abrupte penyal. No és estrany que famosos personatges hagin triat aquest indret per a viure-hi enamorats de la seva llum, la seva pau i sobretot de l'hospitalitat dels valldemossins.

Un dels fills de Campdevàdol, el pintor JOSEP COLL I BARDOLET, també se'n sentí atret i hi fixà la seva residència. Tant és així que un càlid mes de juliol de 1989, Campdevàdol i Valldemossa, dos pobles vinculats culturalment a través de l'artista, es van agermanar.

Ara fa just un any, consolidàvem aquest agermanament amb la dedicatòria d'una plaça (la que anteriorment s'anomenava plaça d'Espanya) i amb la inauguració del monument que l'engalana.

L'escultura realitzada per un artista de la comarca amb fortes vinculacions

amb el nostre poble, DOMENEC BATALLA, és una al·legoria de l'agermanament entre Campdevàdol i Valldemossa, recull la unió d'ambdós pobles a través de l'art i la cultura mediterrània tan ben representada pel pintor JOSEP COLL I BARDOLET.

La Plaça de Valldemossa i el seu monument són un homenatge a tots els que vivint a Campdevàdol, a Valldemossa o arreu del món creuen en l'agermanament dels pobles i fan seu el pensament gravat al peu de l'escultura:

**"AMB CONCORDIA I AMOR
PROSPEREN ELS POBLES I LES
NACIONS"**

PANADERIA
Y
PASTELERIA

Carrer de la Rosa, 4
Via Blanquerna, 15
VALLDEMOSSA

PER A GATONS I COQUES FINES
NO HI HA COM
CA'N MOLINAS

Tel. 61 21 56
Tel. 61 22 47

PLECS DE CULTURA POPULAR

II

LA CAÇA

GOVERN BALEAR

Conselleria d'Agricultura i Pesca

CONSELL INSULAR
DE MALLORCA

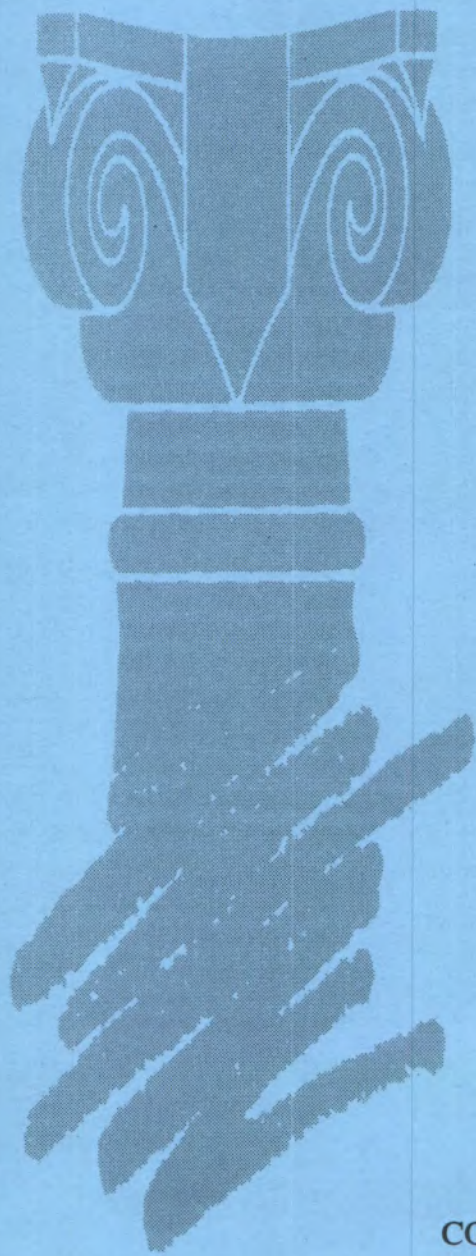
Amb el suport de:

COL.LABOREN:

Concepció Bauzà de Mirabò; Carme Bosch; Antònia M. Calafat; Catalina Calafat; Maria Josep Calafat; Margalida Calafat; Francesca Cañellas; Josep Cañellas; Nicolau S. Cañellas; Antoni X. Colom; Antònia Darder; Maria Darder; Dolors Estrades; Catalina Julià; Josep Lladó Vila; Sebastià Mas; Maria Lluïsa Morey; Llorenç Pol; Margalida Ripoll; Miquel Ripoll; Jaume Sastre; Antònia Serrano; Josep Antoni Serrano; Maria Torres; Joan Tortella i Sebastià Trias Mercant.

Fotografia de Josep Lladó Vila

CULTURA VIVA

El Consell Insular de Mallorca treballa conjuntament amb tots els ajuntaments de l'illa per mantenir viva la nostra cultura, organitzant i col·laborant en la celebració de petits i grans esdeveniments culturals i donant suport a l'ús de la nostra llengua en aquells actes en què s'expressen les característiques més profundes de la nostra peculiar manera d'esser i d'entendre la vida.

Igualment, el Consell Insular de Mallorca, amb el Centre Cultural de la Misericòrdia, el Teatre Principal, la xarxa de biblioteques i el patrocini de les celebracions culturals més importants que tenen lloc en els nostres pobles i ciutats, sempre és present en aquelles manifestacions ciutadanes que constitueixen una expressió de la nostra història i de la nostra personalitat com a poble.

Perquè la cultura es vida, mantenim viva la nostra cultura.

CONSELL INSULAR DE MALLORCA

PRESENTACIÓ

Us presentam aquest pic, amics de la Revista MIRAMAR de Valldemossa, un especial monogràfic sobre un tema molts cops debatut: la caça.

Des d'aquí no volem en cap moment qüestionar aquest fet cultural, ni entrar en polèmiques. Hem respectat, per raons ben òbvies, les opinions dels autors dels articles el quals expressen solament el seu parer, no el de la Revista MIRAMAR. Però des de la idea bàsica que la caça, des del moment que forma part de la manera d'entendre el món d'un poble, forma part també del seu bagatge cultural. Per tant, amics, si les formes de caça utilitzades a Valldemossa s'han anat empobrint, la caça és cada vegada més pobre. I fins i tot ens podem plantejar aquesta pregunta: No és per tant que la natura és cada cop també més pobre?

Hem intentat que els articles que trobareu aquí omplin tot el ventall de possibilitats de qüestions relacionades amb aquest acte quasi tan antic com l'existència de l'home.

Ara us explicarem quin és el contingut.

Primerament començarem fent un poc d'història de la caça a l'època Medieval i veient la caça existent a Valldemossa fins a aquests moments. Naturalment tampoc no podia faltar una referència a aquest personatge estranger tan estretament relacionat amb Valldemossa: l'Arxiduc Lluís Salvador. A continuació un interessant article sobre la terminologia de la caça de tords amb filats omplirà aquestes pàgines. El següent article el trobam relacionat amb la toponímia dels colls de Valldemossa. Després podrem gaudir d'un estudi sobre aus migratòries. Més endavant el torn serà per a les entrevistes a caçadors i a una caçadora i per a les opinions: n'hi haurà de caçadors que han deixat d'ésser-ho, d'un caçador de socarrel, d'un ecologista, i d'un tord. (Sí, ho heu llegit bé. En exclusiva hem aconseguit l'opinió d'un tord).

Per conèixer la problemàtica del caçadors valldemossins hem entrevistat al President de l'Associació d'Arts Tradicionals de Caça de Valldemossa. No hi podien faltar receptes de cuina relacionades amb la caça i per això hem demanat a les valldemossines que ens revelassin els seus secrets culinaris. Ja quasi acabant un apartat moltes vegades oblidat dins aquest món cultural, la caça dins la literatura popular: Refranys, gloses i una contarella. I, finalment, tancarà aquest monogràfic l'opinió del Director General d'Estructures Agràries i Medi Natural.

Amb tanta d'il·lusió un caçador prepara el seu coll quan és el temps, amb tanta il·lusió escolta un amant de la natura la piuladissa dels ocells en llibertat, amb tanta i més il·lusió hem preparat aquest monogràfic. Només esperam que us ho passeu tan bé llegint-lo com ens ho hem passat nosaltres preparant-lo.

LA CAÇA A LA MALLORCA MEDIEVAL

Fins ara, sols per l'arqueologia coneixem succintament les espècies d'animals caçades per l'home primitiu illenc i amb les seves restes podem recompondre sumàriament el panorama cinegètic de les illes abans de la dominació musulmana.

De l'anàlisi d'aquestes restes es desprèn que els animals més caçats i pel que sembla més abundants foren: el conill, el cérvol, la daina, el moix salvatge, el porc senglar i la llebre. En canvi, les fonts musulmanes aporten poques dades sobre la fauna existent a les illes durant el seu domini, ja que els autors que les descriuen resalten les espècies ramaderes més abundants i els productes que d'aquelles es deriven, fent cas omís de la fauna salvatge. Amb la incorporació de les illes a l'òrbita cristiana, el panorama canvia substancialment, encara que les fonts documentals del segle XIII són sòbries a l'hora d'informar-nos de les modalitats de caça practicada pels primers repobladors de Mallorca i de les espècies venatòries existents a l'illa. A vegades figuraven en els contractes de parceria de la caça existent a les possessions que, en la majoria del casos, es repartia entre el senyor i l'emfiteuta; però aquestes informacions poc afegeixen als precaris coneixements de què disposam actualment d'aquesta època.

Amb l'entrada del segle XIV, tenim ja més notícies cinegètiques, ja que els primers monarques de la nova dinastia que s'asseia al trono de Mallorca eren grans afeccionats a la caça. En 1302, Jaume II de Mallorca caçava ànecs salvatges amb falcó pels voltants de Manacor i adquirí terrenys a Bunyola i a Artà per fer dos vedats de caça. D'aquestes compres n'ha restat constància documental als arxius que ens informen de la formació d'un d'ells al Puig del Teix i un altre a l'alqueria de Ferrutx (Artà) entre 1301 i 1313.

Una altra prova de l'afecció cinegètica dels monarques mallorquins ens la proporciona el "Llibre de Privilegis dels Reis de Mallorca", on, voltejant la vinyeta que representa el Rei Sanç acompanyat de prelats i gentilhomes, apareixen alguns estris de caça, mentre que sota de la vinyeta de Jaume III, jurant els privilegis del Regne i enfront de l'escriptori de Romeu del Poal, figura un falcó de bell port.

Així, doncs, els monarques mallorquins mostraren especial atenció a la pràctica cinetègica, que es va traduir en un seguit d'actuacions que posen de relleu aquesta afecció i a la vegada la seva visió contemporitzadora.

Formats els dos vedats de caça, un al Teix i l'altre a Ferrutx, el Rei Sanç I manà, en 1316, repoblar la devesa d'Artà i altres llocs (Valldemossa, Vall de Canet i Sòller) amb perdius, agrons i faisans duts de València; a més, ordenà la captura d'alguns cérvols salvatges a les marines de Llucmajor per repoblar Ferrutx i dur allà alguns porcs senglars.

Semblant política cinegètica no té comparació a l'illa, ni en època anterior ni posterior, circumstància que la converteix en una figura significativa, amb una visió moderna de la caça.

Però, el vedat fou escenari de caça en comptades ocasions. Pareix que durant una breu estada a Mallorca en 1322, el Rei Sanç organitzà una caceria amb cans a Ferrutx, en la qual intervingueren alts dignataris de la seva cort, que s'allotjaren al Palau de Sineu i al de Manacor. A causa de la salut del monarca (Sanç patia d'asma) i la minoritat de Jaume III (començà el seu regnat el 1327) els animals del vedat que estaven protegits dels caçadors furtius per un guàrdia es multiplicaren ràpidament, arribant fins i tot a sortir dels límits i envair zones de cultiu colindants. Això provocà les consegüents protestes dels agricultors.

Elevades aquestes queixes al governador, Hoc de Paret Tortes, aquest les tremeté al rei, el qual decidí el 1334 parcelar la devesa i procedir a la seva alineació. D'aqueixa manera el vedat fou parcelat i venut.

A més a més, els monarques mallorquins, coneixedors de l'agressivitat de les rapinyaires que es criaven a les Balears, procuraven aconseguir aquestes aus. Per això, ordenaven als batlles de les respectives viles que procedissin a la seva captura o als procuradors reials a la seva compra. Per això, alguns homes, ja sigui des de llocs estratègics, ja de dins barques, espiaven pels cingles i penya-segats el vol dels falcons per capturar els seus nius, que després eren comprats a bon preu pels tresorers reials.

Aquesta perillosa activitat estava ben remunerada,

sobretot quan s'aconseguia capturar algún niu o exemplar adult, ja que el preu pagat oscil·là entre les tres i quinze lliures (60 i 300 sous), quan el jornal cobrat per un treballador especialitzat, en aquella època, era de dos sous.

Una vegada capturats eren portats al falconar de l'Almudaina de Ciutat on eren alimentats fins que el falconer reial els duia al Rosselló on eren ensinistrats.

Per efectuar el trasllat al Rosselló, el falconer reial necessità gàbies adients, caputxes de cuir pels falcons i també es van contabilitzar els pollastres i coloms per tal d'alimentar les rapinyaires, despeses que figuren consignades en els llibres de comptadoria reial.

Una volta al Rosselló, les aus eren ensinistrades per persones especialitzades per a distintes modalitats de caça. Segons aquest ensinistrament, el falcó prenia noms distintes: **falcó pelós**, era l'apte per caçar llebres; **falcó jantil**, era utilitzat en la caça de grues; **falcó llaner**, per perseguir altres rapinyaires; **falcó perdiguier**, quan es distingia a la caça de perdus; etc.

Fou tanta la importància que adquirí la falconeria entre nobles i eclesiàstics de rang a l'Edat Mitjana, que els falcons foren objecte d'atenció i esment, tant en l'alimentació i guarniment, com en les seves malalties, coneixements que foren guardats zelosament per tal d'aplicar-los al seu moment. El canceller Pedro López d'Ayala escrigué un llibre de falconeria titulat **LIBRO DE LA CAZA DE LAS AVES**, redactat el 1386.

Altres aus de presa foren els astors o falcons perdiguers, malgrat tot, la seva fama no arribà a la dels falcons.

A més de la seva eficàcia en la caça al vol, el falcó fou un animal codibat per sa bellesa i actitud sempre agressiva; això el convertí en un animal de luxe, a l'abast de pocs i objecte de regal entre prínceps i persones de rang, ja que posseir un falcó era senyal de distinció, riquesa i senyoriu. Així, a l'hora d'obsequiar a un igual, en la gestió d'un tractat o simplement fer un regal, incloure entre els presents un falcó era un detall de bon gust que prevalia sobre molts obsequis.

Bon exemple són els dos falcons lliurats per l'Infant Ferran de Mallorca a Ramon Muntaner en 1311, perquè els portàs al Rei de Nàpols o les rapinyaires que figuren en els presents de monarques aragonesos, Jaume II i alfonso IV, per al soldà d'Egipte Muhammad ibn Qalawn, entre 1314 i 1329.

A més de les modalitats de munteria i falconeria, reservades als nobles i eclesiàstics de rang, els mallorquins caçaren amb ballesta, "granades", "filats", "losses", "ca de mostra", "ab cantar", "fures", "stels", etc.. El poble planer caçava amb ballesta, "filats" i

"losses" als terrenys comunals i propietats privades, la qual cosa motivava irades protestes dels seus propietaris i aquestes les consegüents ordenances reials per reglamentar son ús. També es practicà la caça amb "ca de

Dibuix: Concepció Bauzà de Mirabó.

mostre", reclams, fures i d'altres mustèlids. Els primers en la caça de la perdiu; els altres, en la de conills i llebres.

Però a més, els governadors instaren els Jurats de les parròquies que premiassin les captures d'animals considerats danyosos, tant per a l'agricultura com els que causaven estralls en els productes amagatzemats, així, en moltes poblacions de Mallorca hi hagué gent que es dedicà a capturar àguiles, milanes, corbs, ocells i rates, amb l'única finalitat de percebre la recompensa anunciada per les autoritats, malgrat que per cobrar-la haguessin de presentar els parells d'arpes, en les aus, les coes dels rossegadors o els ous capturats en els nius.

Una vegada percebuda l'assignació, les arpes i tota la resta era "cremat en la plassa segons és acostumat". Aquestes mesures aplicades a l'illa durant tota l'Edat Mitjana s'han observat fins fa ben poc (principis de segle), podent veure una continuïtat tal en els costums que no deixa de sorprendre.

Jaume Sastre Moll

LA CAÇA MEDIEVAL A MALLORCA

Gràcies a un valldemossí, en Joan Muntaner i Bujosa, escorcollador infatigable d'arxius, tenim nombroses dades sobre la caça a Mallorca durant el segle XIV. L'any 1945 publicà juntament amb mossèn Joan Vich el llibre titulat "Documenta Regni Maioricarum", que aporta la transcripció d'un gran nombre de documents medievals, molts dels quals fan referència a aquest quefer. Tota l'escala social el practicava, des del rei al darrer dels vassalls, però val a dir que els documents són més generosos en les referències als de dalt que no en les referències als de baix, per als quals hi ha sobretot ordres i prohibicions. Fins i tot un monarca, en Joan I, fou anomenat "el Caçador" i morí tornant d'una caçada. Una crònica del seu regnat conta com s'adelitava de tenir molts d'ocells de caça de diverses natures, adornats de plata i d'or i infinits cans de races distintes, guarnits d'argent i de brodadures. Cada diumenge es reunien els seus nombrosos falconers i munters en el pati del palau i li mostraven els ocells i els cans, dels quals estava ben gojós. Anava a caçar un dia sí altre no, i tants de diners donava a aquells servidors i caçadors que en poc temps desbaratà tot el patrimoni que son pare li havia deixat. Nosaltres tenim un testimoni de la seva passió ja que, quan vingué a la nostra illa fugint de la pesta de Barcelona l'any 1395 -romanguè per cert tres dies al palau de Valldemossa-, envià una carta al mariscal de França demanant-li dos llebrers per caçar cérvols. I és que a Mallorca n'hi havia. El rei Jaume II havia comprat terrenys a Ferrutx i al Teix per fer-hi vedats. A la devesa d'Artà es posaren perdius i garses, senglars i cérvols, tot prohibint que ningú no els caçàs. Amb el temps trobam que aquests animals sortien de les pletes i feien estrall

per Santanyí i Felanitx. L'any 1330 s'autoritza a caçar-los, però la mesura no basta i l'any següent el lloctinent suplica al rei -Jaume III- que posi regit al problema, ja que s'han estès de tal manera per tot arreu que només devasten blats, vinyes i tota casta de fruits i per això ningú no vol viure vora la devesa. Prova de la seva abundor n'oferien, així mateix, les parets de l'anomenada "sala dels ceros" del vell palau de Valldemossa, adornades amb talles en relleu d'aquests animals per ordre del rei en Martí, segons una tradició espúria.

A més de ceros hi havia gaseles. Ho sabem per unes qüestions sorgides l'any 1313 entre dames, curiosament. Dona Bonela, esposa de Bernat de Magadins, ciutadà de Mallorca, havia tramès alguns caçadors per caçar amb cans. Aquests perseguien una gasela que entrà en un rafal de dona Sabida, la qual se la va fer seva. Dona Bonela fonamentava els seus drets tot dient: "que lebras e cabirol de aquel és qui la mou". No sabem com acabà la baralla.

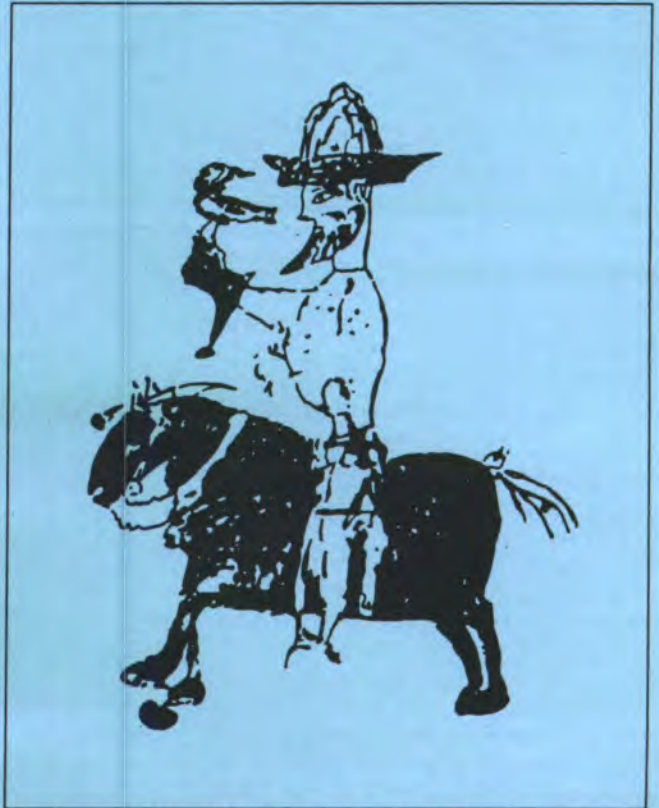
L'altra vedat reial era al Teix. Tenim el document de compra a Pere Roig i Elitsen de dues jovades de terra i unes cases per valor de 32 lliures mallorquines per part del rei, l'abril del 1301. El mes anterior, el monarca -Jaume II- havia donat al Monestir de la Real la casa i el lloc de Miramar, però no els falcons que allí es criaven. Aquests ocells són l'element més valuós de la caça medieval per als estaments alts. "Com més falcons, més caça" asseguren els manuals de falconeria de l'època, i aconsellen que, com a mínim, el gran senyor n'ha de dur divuit. Al palau el rei té el falconer major que vetlla els adonadors d'aquestes aus, els quals acompanyen el monarca a les caceres. L'any 1375, per exemple, en Pere Calafat era el mestre falconer

del castell reial de Valldemossa. Un cirurgià mallorquí, Galiè Correger, tradueix del llatí "Lo llibre del nudriment e de la cura dels ocells los quals pertanyen a cassa", perquè els cortesans de l'època ja no saben llatí i no es tracta de deixar morir cap falcó per aquesta causa. El rei paga als que li ullen i duen els falcons -així a Arnau Johan "per trer lagre del falcons de Vayl de Mussa" li donen 15 sous l'any 1312- i costea les despeses i el manteniment dels animals fins que el falconer reial els recull a l'Almudaina i se'ls endu a Perpinyà. N'hi ha de moltes castes: laner, sor, prim, terçol, muntarí, mudat, jantil. Poden valer molt. Si el rei vol fer un regal, demana quins són els millors falcons de Mallorca i els mana comprar. L'any 1311 es paga per un falcó a P. de Tornamira 100 lliures. Pensem que en tot el segle XIV el preu més alt que es paga per un esclau, segons dades publicades, és de 70 lliures. Si algú el perd, es fan crides, on especifiquen els ornaments que duen, promenten recompensa al que el trobi i punició al que l'amagui, pecuniària -50 o 100 lliures- o corporal -perdre el puny dret-. Es donen ordres severes perquè ningú no els tregui de l'illa sense albarà o llicència, etc. etc.

Els estaments baixos practiquen un altre tipus de caça: amb ballesta, filats, fures, reclam, llaceres, granada, senderes, linyols, lloses, cans i uixols. Des de temps del Conqueridor tenen el dret de caçar lliurement per l'illa. Tot i això, els abusos mouen els monarques successius a formular algunes prohibicions que a vegades s'han de revocar perquè són fortament contestades. A més, sempre hi ha qui té autorització especial. Per exemple, a la prohibició reial de l'1 de gener del 1339 que impedeix caçar des de Carnestoltes fins a Sant Miquel cap perdiu amb filats i amb cans o desfer cap lludriguera. amb punició de 60 sous o de perdre el puny, s'afegeix dies després l'autorització al batlle de Valldemossa que deixi caçar-les per gràcia especial a Bernat de Fontanes i als que aquest vulgui. A vegades, el poble és sol.licitat per caçar animals nocius i en rep compensació.

En quatre pinzellades hem intentat descriure el panorama de la caça medieval a Mallorca practicada per un cantó, pels que vivien en castells de llibre de cavalleries, nius de Lancelots o de Tirant lo Blanc,

casals de Güelfes i Plaerdemavides, ressonants de salteris, de corts d'amor, de trompes heràldiques, de lladrucs de llebrer, d'estrídències de falconeria (1), i per l'altre, conreada pel poble que campava com podia i per on podia.

Dibuix d'un falconer (s. XIV) conservat a l'Arxiu del Regne de Mallorca.

NOTA: Així descriu el castell de Bellver M. dels S. Oliver a "La Ciutat de Mallorques" dins *Obres completes*, Barcelona 1948, p. 243.

Bibliografia sumària:

J. MUNTANER BUJOSA- J. VICH, *Documenta Regni Maioricarum*, Palma de Mallorca, 1945.

J. SASTRE MOLL, *La caza en el reino de Mallorca en la primera mitad del siglo XIV (1300-1343)*, "Estudis Baleàrics" 28 (1988), pp. 49-58.

=====
 Maria del Carme Bosch

LES MODALITATS DE CAÇA EMPRADES A VALLEDEMOSA.

La caça des dels seus orígens és una mostra de la capacitat d'adaptació de l'home. Les condicions del medi i el seu propi bagatge cultural han estat els condicionants de l'activitat cinegètica.

A la Mallorca tradicional rural i pobra, la caça va tenir una funció alimentària bàsica així com també d'entreteniment. El medi natural era més ric en vida animal i pugnava amb l'enginy d'uns pobladors que amb tècniques senzilles capturaven els animals que el consum o el comerç requeria.

Valldemossa, com la major part de l'illa, ha viscut en aquest segle un fort canvi en el paisatge i en la forma de vida dels seus moradors, que indefectiblement ha influït en la caça. La desaparició d'una societat lligada a la producció agrària, amb pocs mitjans tècnics, i sense mòbils econòmics per modificar el seu medi, dona pas, a partir dels anys seixanta, a una altra societat nova on el "progrés" modifica totes les relacions entre les persones, i entre aquestes i el seu espai vital.

Segurament a principis de segle hi havia la mateixa cacera que a segles enrera, però just al cap de noranta anys la cosa és dràsticament diferent. La pobresa de la vida animal salvatge fruit de l'abandó de la producció agrària, la urbanització, la pressió que en general exerceix l'home aprofitant els seus mitjans tècnics, els mateixos desequilibris naturals produïts,...., han fet que les modalitats de caça s'hagin empobrit a l'ús de dos instruments: l'escopeta o els filats de coll.

Amb l'oblit de les arts tradicionals de caça, riques i variades formes d'adaptació secular, utilitzades fins fa cinquanta, trenta, vint o deu anys, i perdudes per la seva laboriositat, ineficàcia, o a causa d'una legalitat restrictiva, perdem part de la història de la relació entre l'home i el seu medi. No obstant, aquest empobriment pot tenir el seu caire positiu si el miram, també com una nova forma de relació home-medi, molt més respectuosa amb la vida animal i que renega de formes de caça cruels i gens selectives.

En aquest aplec es recullen tant les formes actuals, com aquelles anacròniques de caça amb una finalitat purament descriptiva. Parlarem un poc més, això sí, d'aquelles menys conegudes que el temps té cura de desplaçar, no sols de l'ús diari sinó també del record col·lectiu. Acceptam que tal volta el recull no es presenta amb l'extensió suficient per a no coixejar.

Així com agraim la informació facilitada per Tomàs Capllonch de Sa Coma, Tomàs Torres d'es Forn, Perico Colom Saletes o de Son Ferrandell, Joan Juan el conco en Biela, Toni Colom Homar d'es Tancats, Sebastià Mas de Sa Baduia, Jaume

Morey de Son Ferrandell, també agrairem a aquells que vulguin completar aquesta relació contactant amb qualsevol dels col·laboradors habituals de la revista.

El recull que a continuació oferim s'ordena, segons els animals caçats, i ja amb aquest criteri ens feim una idea de la complexitat i especificitat amb que els valldemossins afrontaven la caça un temps.

1. TORDS.

1.1. Garbellets.

Sempre se n'han parat sense ésser a Valldemossa un sistema emprat a gran escala com podien ésser-ho les lloses. Són els aparells metàlics de filferro que es paren amb un cuc de rossinyol. Aquests cucs emprats a altres sistemes de caça es criaven dins alfàbies on es posava segó, serradís, pa dur, roba vella, etc. N'hi ha de dues mides: els grossos es diuen de tord, i els petits de gorrió.

Del pla pujaven paradors que feien caçades pels olivars, sementers i garrigues, on no hi havia parany de lloses alçat. També s'empraven com a forma casolana d'obtenir alguns ocells per a l'arròs.

1.2. Lloses.

Cada possessió tenia un o dos parany (recorreguts on se situaven les lloses a cada parell de passes). Destacaven els parany de Pastorix, amb més de mil dues-centes lloses cada un. El límit entre un parany i l'altre es coneixia per la confronta.

El parany de Na Fàtima feia a les cases una renda setmanal de quinze tords, devers l'any vint. Era millor que l'altre parany, el de la Rota d'en Cotó, els dies d'humit i rosades. Aquest altre parany, més regular, arriba a fer caçades que superaven els cent tords diaris, encara que el promig oscil·lava entorn a la cinquantena.

El parany era revisat durant els dies festius de final d'estiu. Es parava per les Verges i durant la primera setmana no es feia renda. Es caçava fins a Sant Josep segons els tords que hi hagués. Es paraven amb cucs (de terra o de rossinyol) posats sobre una fulla d'heura -per ser més vistables- i subjectats per una fulla d'esparraguera vera. Els cucs s'obtenien de femers, horts, eres,.... i es regalaven alguns ropits als propietaris d'aquests llocs.

Conta en Joan Biela que s'aixecaven a les tres per anar a parar si el vespre no havia quedat parat el parany. Llavors anaven a cercar cucs tot el matí i en haver dinat es posaven a

fer la passada recollint els tords, tornant alçar les lloses i repostant el cuc.

Els mostels els prenien els tords i les rates el cuc, essent aquests animals i algun "viu" els pitjors enemics del lloser.

El darrer parany de Pastoritx va caçar fins a principis del anys vuitanta.

1.3. Fillats de coll.

En parlam ferm en altres escrits d'aquest suplement.

1.4. Xibiu.

Al Pla va ésser un sistema molt emprat, consistent a preparar un arbre que es distingís pel seu volum o la seva solitud a l'entorn on se situava, a baix del qual el caçador reclamava des de la posta a la sortida del sol. El tord atret pel reclam entrava a dins l'espessor de l'arbre per uns forats que s'hi havien obert anomenats finestres. A aquestes finestres, s'havien entravessat les "barres" (d'arboçera, i d'uns vuitanta centímetres de llargària), que servien de posador per al tord. Aquestes barres tenien a cada deu centímetres una petita mosca que servia per fixar-hi un bri d'espargat enviscat en posició vertical. El tord que es posava a la barra tocava alguns dels brins quedant immobilitzat, el que feia que caigués enterra i fos agafat.

A Valldemossa ha quedat el topònim com a nom d'alguns colls (a Son Gallard, a Pastoritx,...), que coincideixen amb arbres grossos i llocs distingits. Del de Pastoritx ens han dit que efectivament pren el nom d'un xibiu que s'hi parava anys enrera, tal volta al segle passat.

1.5. Llaços.

Aquesta pràctica semblant al muntatge del xibiu, divergia d'aquest perquè no s'empraven brins enviscats sinó llaços de serra i s'aplicava a voreres d'olivars, o dels boscs per on els tords passaven i es posaven. Fou introduïda a Valldemossa pel sogre d'un carabiner, que era peninsular; amb aquesta versió hi ha coincidència, però també se'ns ha parlat que amb anterioritat ja es coneixia aquesta caça. S'utilitza durant la postguerra per part d'aquell individu que en parà a Sa Coma, Son Mas, Son Ferrandell,...

1.6. Amb hams.

Consistia a posar un cuc de rossinyol a un ham de mosca i fermar l'ham amb un fil de "nylon" a un ullastre o altre arbust, fent que el cuc quedàs penjat a mig pam d'enterra. El tord quan cuquejava i veia el cuc se'l menjava i quedava penjat del fil.

1.7. Escopeta.

Encara que n'hi ha que ho proven amb reclam, a la mala, a la colgada, al vol,... a Valldemossa l'escopeta no se sol fer servir per als tords a causa del renou que produeixen els trons.

1.8. A la pala.

Consistia a pegar, amb una pala entatxada, als tords que es colgaven baixos pels garrovers. El caçador s'acompanyava d'un fanal i un picarol per passar desapercebut, i etzibava

palada al tord que arribàs. Els dies de vent es colgaven baixos. Aquesta caça s'ha practicat també amb escopeta d'aire comprimit i pila elèctrica i a Valldemossa només donava resultat pels plans de Son Maixella, Son Puig, Son Pacs,... quan els tords no pujaven a les colgades dels boscs.

1.9. Senderes o armalls.

Es tracta d'una xarxa de fil prim i malla ampla que s'acoplen a les canyes on ja hi ha uns filats posats. Es paraven a colls subjectant les canyes amb lligams a les parabandes.

El tord pegava a la primera malla passant fins a pegar a la segona del filat convencional. A aquest punt, si el tord tornava arrera fugia, però si bellugant es feia a vall es trobava que la primera xarxa travessada reduïa progressivament el tamany de la malla, quedant aleshores entre dues malles per on no podia fugir. Estant aquí se solien embullar i quedaven immobilitzats. El caçador passava en haver caçat i per un forat a la unió entre les dues teles treia els tords d'un en un.

És un sistema que fa molt de renou i escaliva molts de tords.

2. CEGUES.

Les cegues eren caçades, com ara, amb escopeta o amb filats..

Amb escopeta n'hi havia que les esperaven a posta de sol a llocs on hi hagués cucs, com és ara fems, eres, horts..., i tan al vol com d'enterra les tiraven. També eren caçades de dia amb ca de parada o rater que les fes alçar, als boscs ceguers.

A rodols cequers s'hi paraven lloses, grosses com les emprades per caçar perdius, però era una pràctica poc habitual.

Amb els filats, s'agafaven les cegues just abans (al matí), o després (al vespre), que passassin els tords ja que duen la ruta inversa a aquests. Hi ha colls ceguers que en una temporada superen la dotzena de cegues agafades i d'entre aquests el "d'es pastor" a Ses Mates Negres de Son Pacs tenia certa anomenada.

3. TUDONS.

Es caçaven amb filats -hi ha colls molt afectats- o amb escopeta a la colgada, a l'aglà, a l'aigua o al menjar a l'estiu (versa, favó, figues...).

Els entesos reconeixien els tudons forasters més petits i en esbarts migratoris que arribaven a l'hivern, dels mallorquins.

Essent el tudó un animal molt reservat, era necessària una gran dosi de paciència per saber esperar dins la barraca el moment propici. Avui en dia es practica aquesta caça per part dels escopeters de la vila.

4. PERDIUS.

4.1. Reclam.

Amb el reclam s'emprava l'escopeta i no els llaços com en altres llocs de Mallorca o Menorca. El caçador havia vetllat abans d'anar a caçar l'indret per conèixer la població de perdius. Si el lloc era propici, seleccionava un redol net on hi hagués

algun arbre o arbust que serviria per a penjar-hi el reclam. A una vintena de passes hi feia una barraca espessa i discreta. El dia senyalat, a trenc d'alba o d'horabaixa, el caçador compareixia amb el reclam dins el gabió tapat perquè no es posàs nerviós.

Una vegada penjat el gabió i amagat el caçador començava tot un ritual de sons (pinyons, curritxos,...) que els més entesos sabien desxifrar com si es tractàs d'un llenguatge en clau. Els caçadors consideraven a vegades adequat no disparar quan les seves interpretacions de la psicologia animal els ho recomanava. Els reclams, que eren aviciats amb llepolies i tota casta d'atencions eren perdus mascles criades des de petites o agafades amb filats i tenien un valor sentimental i econòmic elevat. A Valldemossa sempre hi va haver "reclamistes" reputats com l'amo en Bernat Reüll, en Nicolau, en Pep Batle i d'altres.

4.2. Garbellets amb xarxa.

Eren garbellets d'un diàmetre aproximat d'un metre, amb una xarxa de malla petita que cobria la superfície del garbellat desplegat i se subjectava als extrems d'aquest. Es col·locava a un lloc on s'havien enllepolit les perdius o els coloms i es tornava a escampar menjar al seu damunt així com també terra fina que cobrís l'enginy. La perdiu que s'hi volia enllepolir tocava el dispositiu i el garbellat tancava la bossa de xarxa on l'animal quedava pres.

4.3.

La perdiu també es caçà amb ca mè, que la paràs, o a la mala per aquells mateixos caçadors, i exigia la cama forta i el domini del tir al vol. La muntanya de Son Moragues era considerada molt bona per a aquesta caça. Avui en dia n'hi ha que ho proven, però els esbarts no abunden.

5. COLOMS.

5.1. Escopeta.

Els coloms fins fa vint anys varen ésser molt nombrosos als roquissars de Pastoritx, Son Pacs, Son Ferrandell i altres llocs. Els caçadors els esperaven a l'aigua, a l'entrada o sortida dels nius o al menjar. Actualment sols hi ha coloms a les esglésies de la vila o a les penyes de la mar que són caçats als conreus en haver segat. També se'ls caçava quan s'assoleiaven.

6. OCELLETS.

6.1. Filats de barres.

Són ormetjos de xarxes que s'empraven per caçar a la beguda o a llepolies.

Les cadernereres s'agafaven a redols de pinyes (bous), que es preparaven a tal efecte. A l'hivern es caçaven lleonets, passarells i altres ocells. Es podia caçar amb un sol aparell o amb dos, oposat un a l'altre anomenat "quadro".

6.2. Visc.

És una cola natural com un làtex molt aferradís. S'untaven

brins d'espart que es clavaven en terra i quedaven mig adreçats ran de l'aigua o llepolia. Els ocells en tocar-los quedaven immobilitzats.

El visc es fabricava de forma casolana mesclant pega, reïnes naturals i altres components. A la darrerria d'aquest sistema, es venia a armeries i deien que es feia a base de cautxú.

Una forma ben particular d'aquest sistema, era la caça de teuladers a l'estiu al rotlet. Consistia a posar algunes butzetes dins un gabió davall un sostre de palla, prop de les eres. Els polls es posaven a piular i els esbarts de teuladers joves i vells compareixien a aquella piuladissa i estiraven sobre la palla, on s'havien situat els brins enviscats.

Alguns afeccionats a aquests sistemes de caça d'ocells foren el Sabater Coix, en Viçenç Colom, es Fuster Tarrassa i altres.

6.3. Altres.

Amb menys pretensions s'usaven les gàbies enganadores per agafar ocells joves. Cosa de nins era engabiar nius quan les butzetes tenien plomissó; es deixaven dins el gabió i els pares les suraven pel retxat. Quan ja eren capaces de menjar soles es duïen cap a la casa i es posaven a una gàbia més grossa, si els capcigrans no n'havien fet tala.

Una forma curiosa de caçar teuladers consistia a posar grans de blat dins caçalla. Quan s'havien amarat, s'escampaven per la carrera o altre lloc, i els teuladers hi compareixien. En haver-ne menjat alguns grans, l'alcohol començava a fer efecte i els gorriçons eren incapaces de prendre el vol.

També s'utilitzaren les emanacions produïdes per la reacció del carbur per caçar ocells a la colgada. Si la nit era calma, sense gens d'oratge, aquest sistema s'utilitzava col·locant un recipient amb aigua i carbur just al davall de l'arbre on hi dormien els ocells. Quan el gas els arribava la intoxicació feia que els ocells caiguessin rodons.

Un darrer estil de caça emprat a Valldemossa de forma ocasional era "a la batuda". Consistia a estendre uns filats que envoltaven part de l'arbre on hi havia la colgada de teuladers. Amb una canya es tocava l'arbre i els ocells sortien pegant dins la xarxa.

7. CONILLS.

7.1. Llaços.

Eren parats per missatges, pastors, i en general per tots aquells que coneixien algun pas transitat pels conills (un forat a una paret, a una bardissa, a un claper). El llaç era de fil de ferro prim i amb la màxima precaució se situava a tres dits d'enterra fermant el cap a algun brot o pedra avinent. El llaç es parava l'horabaixa i s'inspeccionava l'endemà al matí, abans que les mosques tirassin virons al conill.

7.2. Escopeta.

Les modalitats fins avui emprades són:
- Arruix, o a la mala, en canets raters o bufons. Es feia sortir el conill del seu amagatall o se'l trobava per sorpresa defora

d'aquest. En Tomàs des Forn, entre d'altres ha estat un bon afeccionat.

- Aguait, és a dir, vetllant el pas del conill ja fos quan sortís o tornàs de pasturar. Actualment la caça del conill a Valldemossa és purament simbòlica i se'n maten pocs exemplars.

7.3. Cusses elvissenques i fura.

És una modalitat conservada a La Marina i al Pla que aquí ha desaparegut.

Tomàs Capllonch ens contà que fa cinquanta anys a cada possessió ha havia una o dues cusses (Son Verí, Sa Coma, Pastoritx,...). Els caçadors sortien a vegades sols però quasi sempre amb colles de dos o tres, aportant una o dues cusses a la guarda.

Normalment sortien de dia evitant topar-se amb les ovelles, i caçaven tot el matí. Consistia a deixar les cusses a lloure que es posaven al conill. Quan alguna d'elles el trobava al jaç, l'encalçava aglapint (un lladruc curt), que feia que la resta de cusses comparaguessin a la carrera per tal de tancar el pas al conill abans que s'encauàs, és a dir, s'aficàs dins un claper, fiter o soca, d'on el ca no el podia treure.

Si l'agafaven abans, bona cosa, i si no, solien dur una fura i un senderons. La fura entrava al forat on hi havia el conill, mentre que a defora d'aquest es paraven els senderons (espècie d'embut de xarxa). Quan el conill es veia empès per la fura sortia escapat, pegant dins el senderó o fent reanudar la carrera a les cusses.

Caçaven així per Son Ferrandell, Son Olesa, Son Mas o per la zona de Son Moragues fins a Pastoritx. Una colla d'aquestes podia caçar a la temporada entre seixanta i setanta conills, encalçant-ne molts més, el que ens dóna una idea de la quantitat de conills que hi havia.

Eren afeccionats en Miquel de Ca S'Hereu, en Viçenç Colom, en Tomàs de Sa Coma, en Tià Saletes i el seu pare en Pere, i altres.

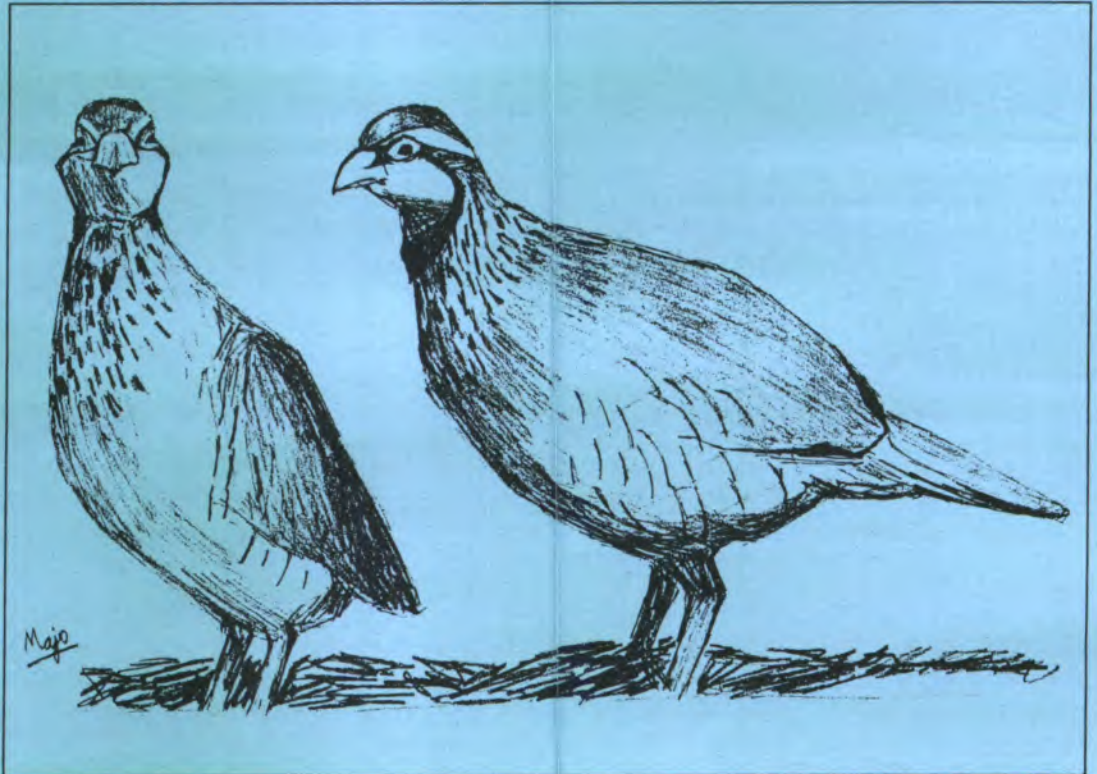
A vegades se sortia a caçar aprofitant les nits de lluna. Avui en dia creiem que no hi ha un sol caçador en tot Valldemossa que practiqui aquesta modalitat.

7.3. Senderes.

Emprades amb conills i llebres, són enginys de xarxa amb forma d'embut, que a la boca poden cobrir l'amplària d'un portell de tres o quatre metres, amb una bossa de la mateixa profunditat.

Es paraven de dia o nit quan es tenia la certesa que en un sementer o tanca hi pasturava el conill o llebre desitjada. En haver-la parada i tapat altres possibles sortides s'iniciava l'arruix amb cans o sense fent que l'animal fugís cap a la sendera, i hi quedàs embolicat.

Per fer els arruixos de nit si es caçava sense permís s'empraven cans muts.

Dibuix: Majo Calafat.

8, LLEBRES.

Els sistemes coincideixen amb els anteriors amb la diferència que la llebre no pren cau sinó que buida confiant amb la seva carrera.

Durant els anys seixanta es posa de moda la caça de nit amb els llums del far del cotxe. S'emprava a les finques de baix de l'Estret (Son Termes, Son Antich,...) on es caçaven llebres i conills. Es tractava però més d'una ocurrència de brusquers que no d'una forma de caça pròpiament dita.

9, ERIÇONS.

La gastronomia valldemossina no recull aquest animal dins el seu receptari. No obstant, els eriçons foren caçats amb cans eriçoners per gent externa com pot ser el cas del ferrer Joan Pericàs natural d'Establiments.

10. CABRES.

A Valldemossa de temps enrera hi hagut cabres salvatges i cabres ximpls a lloure. Segurament les primeres derivaven de guardes antigues, ja que les grans possessions tenien a final del segle passat una guarda de cabres.

En temps de l'Arxiduc, que segons ens han informat no volia cabres a lloure, ja hi havia foravilers que tenint-ne una o dues de casolanes les amollaven a la muntanya (pel Coconar) perquè prenguessin el boc. Eren replegades quan havien cabridat i altra vegada casolanes, alletaven els cabrits, algun xotet i donaven la llet de consum diari als propietaris.

La captura de cabres com ens ha explicat Perico Saletes, tenia en un principi un caràcter més de plegada que no de caçada. S'entenia més com una tasca pròpia de pastors que no de caçadors, consistent a controlar el boc, treure els cabrits per vendre, picar-ne algun per la pallissa, senyar d'orella, fer bardisses... Amb l'abandó d'aquestes tasques, l'habitució ràpida de les cabres a la muntanya, l'escassa rendibilitat d'aquesta pràctica ramadera, i l'envelliment dels homes que la practicaven, la captura es va tornant cada cop més difícil i s'arriben emprar les armes de foc per a matar-les.

Per agafar-les s'empraven corrals on es tancaven per sorpresa els animals mentre bevien o menjaven, o on s'aconduïa la guarda quan es plegava. En tractar-se d'animals difícils se'ls encaçava amb cans (els millors eren virats de ca eivissenc i de bestiar), com en Virat de Son Ferrandell, per dur-les a l'enrocador. En aquest punt, i a causa de la inaccessibilitat del terreny, les cabres quedaven aturades i es procedia amb l'ajut de canyes llargues i cordes cabreres a desenrocar-les per dur-les a les cases o a carregador. Tant l'encaç com la tasca de desenrocar el bestiar tenien sovint dificultats extremes i perill real per als que hi participaven (homes, cans i cabrum).

A Valldemossa, segons ens han contat, les cabres provenen tradicionalment de dos indrets -maldament avui en dia en troben per totes les grans finques- els quals són:

- Son Ferrandell, on a principi de segle hi havia una quinzena de cabres mallorquines ximpls, a lloure, de braguer gros. Quan hi entrà l'amo en Pere "Saletes" i llogà la finca als hereus de l'Arxiduc, devers l'any 1929, se n'adonà que aqueix bestiar no convenia en aquells costers tan agres, i compraren una dotzena de cabrides i dos bocs a l'amo de Galatzó, d'on prové la denominació de "galatzones" emprada per a identificar-les. Tregueren la guarda vella i amollaren els nous animals (de pell rossa amb la característica retxa negra a l'espina, cara i cames de davant) de braguer petit, avesades a la muntanya forta, que ben aviat s'adaptaren i es reproduïren.

Durant anys aquesta guarda va ser controlada per al profit ramader, plegant-la a corrals o als enrocadors naturals, ajudats

pel ca cabrer de les cases, però els perjudicis ocasionats al bosc i als veïns, varen motivar que es tregués la guarda o tot el que es pogué agafar. La resta, algunes cabres i bocs, es feren ben salvatges i es mesclaren amb altres d'origen ximple i pallissa blanca, constituint la colònia actual que tresca entre Sa Cova i la carretera de Sa Marina.

-Son Moragues, on sembla que ja a principi de segle hi havia pel Coconar i per Ses Basses algun estol de cabres salvatges. És, però a partir del anys seixantes o setantes quan aquests animals es junten amb els altres que el pastor hi amollà. A la muntanya de Son Moragues, aleshores, ja hi havien comparegut alguns estols de la banda del Teix i de Sa Muntanya de S'Alqueria d'Avall, que es començaren a fer fortes pels Cairats. De tota aquesta mescladissa en surt la gran quantitat de cabres actual, que durant molts d'anys varen ser controlades per en Toni de Son Moragues, que en feia alguna agafada.

També es podia dir que a Son Pacs, a finals dels anys setantes es començaren a veure algunes cabres l'origen de les quals serien animals amollats a Son Cabaspre, Son Matge i Son Pacs mateix, que arribaren a constituir alguns estols considerables. Per aplegar-les es va instal·lar a Sa Mola el célebre "Cabrer", Pedro Gelabert, que durant alguns anys va amollar i agafar cabres fins a tenir una guarda de més de dues-centes. Fa dos anys deixà la finca i replegà les cabres.

Actualment les cabres es "cacen" amb escopeta o carabina i no es "pleguen" o agafen a l'estil antic; fins i tot el Secona ha estandaritzat aquesta modalitat amb arma de foc, com si es tractàs de caça major, a Son Moragues.

Les cabres també s'han agafat amb llaços metàl·lics i ceps per a marts.

11. SALVATGINA.

La captura de marts, genetes i algun moix salvatge, feia coincidents els interessos dels caçadors i pagesos locals amb els dels "marteros".

Els "marteros" eren colles d'experts caçadors de salvatgina, venguts de la península, que, a canvi de les pells, paraven ceps per a capturar-la. Venien a l'hivern, quan la pell dels animals tenia el seu millor pelatge, i allotjats a les dependències de les possessions o a casetes o porxos, feien la passada, durant alguns mesos per les finques interessades.

Durant els anys cinquantes i seixantes era habitual aquesta figura que encara es pot trobar en alguna finca de la Serra durant l'hivern.

La salvatgina també havia estat caçada tradicionalment amb ceps parats pels propis caçadors o amb les lloses de mart.

Malauradament també s'emprà el verí per a exterminar aquestes espècies i les aus rapinyaires que produí la quasi desaparició dels corbs i voltors entre d'altres.

Actualment es pot parlar d'una plaga de moixos assalvatjats que d'origen domèstic, tornen a la natura per la nul·la atenció dels seus propietaris, fent matx en les nierades de perdius, canongets,...

VALLDEMOSSA DINS LA MEMÒRIA DEL TEMPS

La vila i la gent (5)

L'ARXIDUC I LA CAÇA

Lluís Salvador a les "Tabulas Ludovicianae" (1869), enquesta etnogràfica de totes les seves obres, dedica un apartat a la caça. Els resultats de l'enquesta es manifesten després en el "Die Balearen" (1869-1884) amb un estudi prou interessant sobre la caça a Mallorca. Però aquí només oferim textos referits a Valldemossa i, en aquest cas, hem d'acudir a "Lo que sé de Miramar" (1911) per tal de trobar algunes indicacions de l'Arxiduc sobre la caça a la nostra vila. L'opinió de l'Arxiduc és aquesta:

"Dins es territori de Miramar (...) hi havia bons esbarts de perdus que ara casi han desapareguts, morts pels caçadors, qui a lo que pareix feren pitjor que els marts i que les caçaren amb reclams i escopetes de dins ses barraques.

Dins els boscs hi havia abundància de tords, tot d'una que començava s'hivern, atrets per l'oliva dels camps veïnats i més tard per sa llenrisca de sa garriga. Los caçaven molt a coll, homos i dones, i agafaven també mèl.leres i feien llàstima aquells animallets tan guapos, que en els nostros països, on fan es niu, fan pagar una multa de cent pessetes si n'agafen un; emperò aquí los miren com a perjudicials, per s'oliva que mengem, i no pensen en els cucs que destrueixen. A vegades agafen també grivis que són més grosses, i tords saiarts que són més petits, amb ses ales un poc rotges. I no se contentaven amb sos colls sinó que a Son Ferrandell ademés posaven lloses an els tords, amb un cuc dedins i n'agafaven molts. A vegades an els colls agafaves també cegues que en petit número acostumen a venir, d'hivern (...).

Els pobres ropits i ses titines eren més respectats per lo petits, i pensar que també an aquests animals

prop de Sóller los cacen amb visc!

A Miramar, al manco, els aucells eren respectats a no esser que algun al.lotet, d'amagat, los caçàs,

d'estiu, d'abeurada (...).

Un temps hi havia molts de confs i feien molt de mal a ses vinyes de s'Estaca; los vàrem perseguir amb fures: en tenfem tres i eren molt ximpls.

Llebres m'han dit que n'han vistes a vegades dins sa Pedrissa, però confs no en veuen per lloc".

===== *Sebastià Trias Mercant*

LA CAÇA A COLL: ELS MOTS.

En elaborar un informe sobre una activitat tradicional -la caça a coll- pròpia d'una cultura agrària -la de la Mallorca preturística- es feia necessari, si no imprescindible, dur a terme un estudi del lèxic especialitzat de l'activitat esmentada.

És ben conegut el perill d'aculturació que patim els mallorquins d'avui que, empesos per l'onada d'influències foranes provinents sobretot dels mass-media -fixem-nos en el fenomen de la TV, ara ja internacional- i dels mitjans de transport -cada vegada més ràpids-, correm el risc de naufragar en una mar unificadora i neutralitzadora de caràcters i d'identitats. Per això, vista l'amenaça que planeja damunt els nostres caps, ens cal curar-nos en salut i posar en un lloc ben segur els mots que constitueixen una valuosa herència que prové dels nostres avis i que tenim l'obligació de deixar als nostres néts.

Aquest treball és, doncs, un recull lèxic, és a dir, una llista dels termes més usats pels qui practiquen la caça a coll. He estudiat per això el terreny trepitjat pels caçadors i la modificació d'aquest espai efectuada per aquests, en segon lloc els estris utilitzats pels caçadors, en tercer lloc les espècies animals relacionades amb el món de la caça amb filats (espècies caçades i espècies caçadores) i finalment ha estat tractada la caça com a fet en si.

Els informadors consultats per a la realització de l'estudi són Joan Joan "el sen Biela", Ramon Oliver "de Son Olesa", Antoni Colom "des Tancats" i d'altres caçadors i caçadores de Valldemossa.

Nota: Les sigles DCVB citades al llarg de l'article corresponen a l'obra d'A.M. Alcover i F. de B. Moll *Diccionari català-valencià-balear*.

a.- mots referits a la topologia muntanyenca.

a.1. *mots que fan referència a les peculiaritats del terreny de la muntanya que poden ésser aprofitades per a la caça.*

Banda de penyals: Paret de roca que s'aprofita per fer una de les bandes de la carrera.

Barbacana: Cova no gaire fonda on els caçadors es poden amagar en un dia de pluja.

Comellar: Espai ample i pla entre muntanyes, on no hi sol haver colls; els colls solen estar o bé davant o bé darrera dels comellars.

Cresta: Part més alta de la muntanya, allà on es divideix en dos vessants. A les crestes hi solen posar colls.

Freu: Pas estret entre dos penyals. Els freus són llocs habituals de pas de tords. És molt comú de fer un coll a un freu.

Paret: Mitjà per separar el terreny. Se solen construir a un lloc que divideix naturalment la superfície del camp -conca d'un torrent, cresta d'una muntanya.... Les parets que trobam al camp per separar propietats o conreus serveixen molt sovint per a fer-hi un coll, que pot ésser al mateix temps de matí com de gran-dia o de vespre.

Partió: Línia que divideix propietats agràries. Sol ésser marcada amb una paret, aprofitada en moltes ocasions pels caçadors per col·locar-hi un coll.

Regata: Canal per on pot córrer l'aigua: esdevé un lloc adequat per al pas dels tords i, per tant, hi sol haver colls.

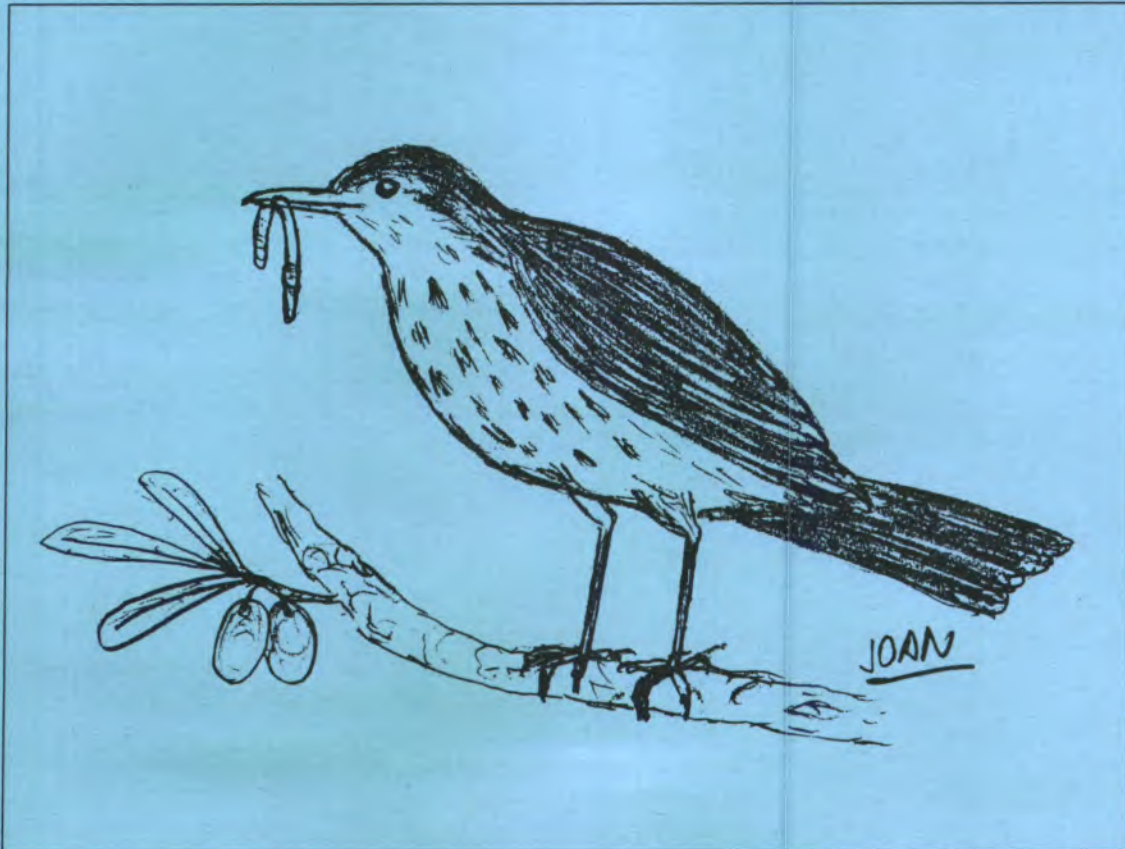
Timba o volada: Part superior d'un penyasegat. Hi solen posar colls. N'hi ha que a una timba l'anomenen "volada", en canvi, el DCVB no recull aquesta accepció del terme. Damunt una volada, el coll és arrecer del vent.

a.2. *mots que fan referència a l'alteració de la superfície del bosc a causa de l'acció dels caçadors.*

Aljub: Dipòsit d'obra recobert normalment de volta que serveix per amagatzemar aigua de pluja. Els caçadors aprofiten els aljubs de la muntanya per abastar-se d'aigua durant el dia de caçada.

Barraca, també dita **porxo** o **caseta**: "Construcció rústica per aixoplugar-s'hi transitòriament persones o animals." Construcció situada al bosc, sol estar feta de brancam. Els caçadors en fan prop dels colls per amagar-hi eines o per aixoplugar-s'hi un dia de pluja.

i darrera el coll de tords, i que indueix aquests animals a passar-hi." (Definició del DCVB.) Els colls solen tenir més d'una carrera, la majoria de colls en tenen entre una i deu. Entre matí i vespre poden tenir fins a vint carreres.

Dibuix: Joan Tortella.

Normalment aprofiten barraques velles de carboners, amb la paret feta, a les quals només cal apedaçar. No ens referim aquí a les "barraques de caçadors" contemplades al DCVB; segons Moll 'Les barraques de caçador se solen fer de brancam i brossa, amb fullaca i tot, i serveixen per amagar-s'hi els caçadors prop de l'abeurada o aveall on acuden els ocells.' aquestes barraques no eren usades per a la caça a coll, que és la modalitat cinegètica de la qual ara només ens ocupam.

Camí: Espai acondicionat per anar còmodament d'un lloc a l'altre. Els caçadors accedeixen als colls per camins fets en el bosc per ells mateixos o aprofiten els vells camins dels carboners, carreters...

Carrera de coll: Paraula pròpia del llenguatge de la caça. "Comellarada que fan els arbres i ramatges, davant

na, llurs filles, la criada i els missatges; molts de missatges es lloguen per tantes lliures i tal coll per caçar tords." (Definició del DCVB.)

Coll de carrera: Es diu així d'aquell coll per al qual s'han habilitat un seguit de carreres o freus artificials perquè els tords hi passin.

Coll d'embocada: És aquell coll que no té carreres i al qual els tords han d'arribar-hi per algun freu natural.

Coll de matí o d'alba: Coll usat per a caçades a trenc d'alba. Solen ésser amples i han de tenir claror davant.

Coll de gran-dia: Coll usat per caçar a mig matí. Els bons colls de gran-dia són estrets.

Coll de vespre o d'horabaixa: Coll per caçar d'horabaixa. Per ésser bons han d'ésser estrets. Els forats són bons per a les caçades de gran-dia o de vespre.

Claper: Caranull de pedres que serveixen per elevar el siti a colls que necessiten una certa altura per caçar.

Coll: Paraula pròpia del llenguatge de la caça. "Freu o espai estret entre dos arbres per on solen passar els tords a l'albada o a l'entrada de fosc i on els caçadors paren els filats per agafar-los. (...) A les possessions de muntanya abunden molt els colls de tords; solen posseir-nel'amo, sa mado-

Coll de mestral, de ponent...: Es diu d'un coll que només és bo en una diada determinada.

Coll ceguer: Coll on se solen caçar moltes cegues.

Coll gelós: Es diu del coll situat a sobre-cel, amb l'inconvenient que el tord pot veure la malla dels filats.

Quan un coll és gelós, s'hi sol caçar amb filats de malla ampla.

Coll enfilat o ensaltat: Coll al qual s'ha d'accedir mitjançant una soca, una escala o un claper.

Embocada: Lloc o pas per on entren els tords en un coll que no té carreres.

Forat: Es diu així d'un coll natural, d'un freu no modificat gairebé per la mà de l'home pel qual passen tords de manera espontània. La forma del coll no és la clàssica amb V, les branques dels arbres es clouen a la part superior, formant una O. Les seves dimensions poden ésser les del perímetre d'un garbell o més gros. Aquesta accepció no és recollida pel DCVB.

Parabanda: Es diu dels arbres situats just a banda i banda del coll (un a cada costat del caçador) i que, per tant, el tanquen.

El DCVB recull el terme "banda" amb aquesta accepció:

Banda: "Rames amb què amaguen o tapen les cames (sic) dels filats de caçar tords, perquè els aucells no els vegin." (Paraula recollida a Esporles.) La definició es correspon amb el que a Valldemossa entenen per "tantos".

Prova: Exploració feta per un caçador mitjançant l'observació directa per tal de trobar un lloc adient per obrir un coll nou. Si el caçador es tem que un lloc determinat és usat pels tords com a pas natural, el modifica mínimament tallant una petita quantitat de branques i hi para els filats. Si el resultat de la caçada és satisfactori, la prova esdevindrà un coll nou.

Reboll: Alzina jove que neix de la rabassa d'una altra. Els caçadors els usen per suplir la manca de vegetació a l'hora de fer un coll.

Rebollada: Conjunt de rebolls que els caçadors usen per a la mateixa funció que usen el reboll.

Serreta: Paraula que prové de "serra" (n'és el diminutiu) en l'accepció de "Cadena de muntanyes." Hi ha colls un vora l'altre, però a vegades el terreny no és pla, fa pujada. Els tords hi passen ben baixos per esquivar l'accident geogràfic que representa.

Sima: Branques prim i alt -pinotells, rebolls- que s'empra per fer els tantos o les parabandes. Aquesta accepció no és recollida al DCVB.

Siti: Seient del caçador al coll. Aquesta accepció no la recull el DCVB.

Soca: Tronc d'arbre, en moltes ocasions d'olivera, que serveix de siti al caçador que caça a colls elevats.

Tanto: Vegetació que amaga les canyes dels filats, a cada coll n'hi ha dos. Són l'inici de les parabandes però la seva altura les sobrepassa. El DCVB no recull aquesta accepció a l'entrada "tanto", però sí que ho fa a la paraula "banda".

Tira (de colls): Lloc pla on hi ha un parell de colls un vora l'altre.

Tirany: Camí estret. A vegades per arribar al coll, el caçador ha de deixar el camí i anar per un tirany o per un caminó.

b.-mots que es refereixen als estris usats en la caça a coll.

Bossa o fona: Amplitud dels filats.

Bossa o funda dels filats: Bossa de roba amb les mides adequades que serveix per amagar-hi els filats abans i després de la caçada, per transportar-los més fàcilment fins al coll evitant que s'enganxin i per conservar-los millor amagats quan no és temps de caçar. També es diu la bossa dels filats a la rebufa.

Braceres (dites també braseres o brasaderes): Paraula pròpia del llenguatge de la caça recollida al DCVB com a "Cada una de les bagues que uneixen la xarxa dels filats de caçar, amb les canyes." Aquests fils de nylon o fils d'empalomar amb els quals s'enganxa la xarxa a cadascuna de les dues canyes apareixen cada trenta centímetres.

Cadeneta o trenca-fila: Fil que tanca la xarxa dels filats per la seva part superior i la subjecta a l'extrem superior de cada canya.

Cadeneta de baix: Fil que clou la xarxa per la part inferior.

Canonet o didal: Canó de tela o couro de petites dimensions que junta els extrems inferiors o superiors de les canyes en aplegar els filats.

Canyes: La canya és una part dels filats de caçar tords, els filats en tenen dues que fan entre 25 i 35 pams, una a cada banda de la xarxa central. Les canyes serveixen per a aguantar aquesta xarxa, que en el moment de la caçada es tensa quan els braços del caçador obrin les canyes; quan el tord pega dins la xarxa, les canyes són acopades i així el tord no pot lliurar-se de les malles. Les canyes usades per fer filats són tant les mallorquines com les forasteres (blanques o negres), encara que molts de caçadors s'estimen més aquestes darreres perquè tenen la consistència adequada (són fortes i flexibles.) La majoria de canyes de filats de Valldemossa

provenen del canyar de Son Viscos. Quan una canya s'escarda, el caçador soluciona el problema transitòriament embenant-la, l'adob, però, no és definitiu i la canya s'haurà de canviar per una altra.

Coaranyes: El DCVB recull aquesta accepció del terme "coarany", "El tros de tela d'uns filats de caçar que està prop de les extremitats de les canyes."

Destral: Eina usada pels caçadors per tallar els arbres i la rebollada amb què arreglen o perfilen les carreres i, en general, fan el coll.

Empelt o afegit: Bocí de canya, alumini o altres materials que s'afegeix a la canya quan aquesta és massa curta.

Escala: Aparell fet de fusta o de metall que serveix de siti als caçadors a determinats colls que per la seva morfologia ho demanen.

Fil de ferro: Fil metàl·lic que passa paral·lel davant el coll a uns 3 o 4 metres d'aquest i que serveix per fer-hi la rebufa o per recolzar-hi les canyes en començar i en acabar la caçada.

Filats: Mot recollit al DCVB sota l'entrada "Filats de coll": "El filat gran, de forma triangular que serveix per caçar a coll." A la definició del mot "Coll", en l'accepció de "Coll de caça" afegeix el DCVB "Els filats de caçar a coll són de forma triangular, sostinguts lateralment per dues canyes molt llargues: el caçador s'asseu entre els dos arbres que formen el coll, aguantant els filats amb el cap d'una de les canyes fixat a la cinta amb una corda o dins una taleca; amb la mà dreta aguanta l'altra canya, i en passar un tord i envestir-se amb els filats, s'hi embolica, i el caçador amb la mà dreta dóna volta als filats i el tord hi roman embarriolat." Aquesta definició no és del tot correcta: el caçador generalment no aguanta els filats amb el cap d'una de les canyes fixat a la cinta, sinó que els caps de totes dues canyes descansen al siti entre les cuixes del caçador o enterra entre els peus del caçador.

Filats cecs o filats de malla estreta: Tenen una malla de moltes passades; els tords no s'embullen gens dins aquesta casta de filats.

Filats de malla ampla: La malla té poques passades; són els millors per a caçar de gran-dia en un coll gelós.

Filats llargs: Es diuen així els filats de mida normal: les canyes fan entre 25 i 35 pams, és a dir, entre 5 i 7 metres.

Filats plegadissos: Són aquells filats que es poden plegar. De filats plegadissos n'hi ha de dues castes: els tradicionals, de canya, que es poden xapar en dues meitats i els moderns, de material plàstic, que es pleguen mitjançant l'acció d'introduir els distints fragments de

què estan fetes les canyes, per a una major comoditat per al transport.

Llanderina: "Llendera ("Cordellina de cànem.") molt prima." Serveix per fer-hi la rebufa.

Malla o tela: Conjunt de fils de la xarxa. La malla dels filats pot ésser ampla o estreta. Els filats de malla ampla són els adequats per caçar de gran-dia, els filats de malla estreta són usats per caçar arreu.

Rebufa: El DCVB ens en dóna la definició següent, recollida a Bunyola i Valldemossa, "Bossa que formen els filats de caçar, en la part central." S'aplica també a la cordellina que serveix per fer-hi aquesta bossa.

Saqueta: Sac que serveix al caçador de coixí en seure al siti, de capota si plou o per transportar els animals caçats.

Senderes o armalls: Filats de doble malla. Una malla és de mida normal, l'altra, en la seva part superior, és de mida ampla i es va fent estreta a mesura que avança el teixit cap a la part inferior. El tord queda embullat entre les dues malles.

Travesser: Barra situada a l'esquena del caçador per donar-li més comoditat quan seu al siti mentre caça.

Xarxa: Part dels filats feta amb un teixit de fils nuats compresa entre les dues canyes que serveix per aturar els tords que vénen per les carreres o per l'embocada del coll i fer que en topar-hi s'hi embullin.

Xorrac: Eina de tall amb una fulla dentada que els caçadors fan servir per serrar brancam per fer el coll.

c.-mots relacionats amb la fauna i la flora vinculades a l'activitat de la caça a coll.

Totes les definicions que apareixen a aquesta part del treball són preses del DCVB.

c.1. aus que es poden caçar amb filats

Cega: "Ocell de la família de les escolopàcides: Scolopax rusticola. És de color rossenc amb pigues negres; té el bec llarg i dret, una mica voltat en la punta, i la coa molt curta. És ocell de passada, molt apreciat com aliment."

Cegall: "Au de la família de les escolopàcides: Gallinago media."

Estornell: "Ocell insectívor, de la família dels estúrnids, espècie Sturnes vulgaris, d'aspecte semblant al tord, però de distinta coloració: té les plomes negres amb reflexos verdosos i blavencs i amb moltes taquetes grogues o blanquinoses; és au emigrant, que ve del Nord a grans esbarts a passar la tardor i l'hivern en el

nostre país, on fa grans estralls als figuerals i vinyes i principalment als olivars.”

Mèrlera: “Ocell de la família dels túrdids, de l'espècie *Turdus merula*, de plomatge negre i bec groc el mascle, i de plomatge bru i bec negrós la femella.”

Pàssera: Al DCVB trobam dues definicions a l'entrada “Pàssera”, ja que aquest nom és aplicat a dos ocells diferents: “Ocell de la família dels túrdids, espècie *Monticola cyaneus*, de color blavós o negrenc per damunt i rossenc per sota, que habita a llocs alts de roques, campanars i edificis ruïnosa, i s'alimenta d'insectes, especialment d'abelles.” i “Merla de collar (*Turdus torquatus*) segons Fabra Dicc. Gen.”

Perdiu: “Ocell de la família de les gal·linàcies, de diferents espècies del gènere *Perdix*.”

Rupit: “Ocell de la família dels túrdids, de l'espècie *Erythacus rubecula*, molt petit, de color gris fosc per damunt i vermellós pel coll i pels pits; és insectívor emigrant.”

Tord, dit també **tord vertader**: “Ocell de la família dels túrdids, de diverses espècies del gènere *Turdus*.”

Tord ceiard: “L'espècie *Turdus iliacus*, caracteritzada per tenir l'esquena bruna-olivàcia, la part inferior blanquinosa amb taques longitudinals fosques, els costats vermells i el ventre blanc, una ratlla blanca i una de negra damunt cada ull, el bec negrós i les cames grises vermelloses.”

Tord flassader o **tord acollarat**: “Ocell de l'espècie *Turdus torquatus*, més gros que el tord reial, de color negre brut amb una taca blanca o vermellosa en forma de mig collar damunt el pit.”

Tord grívia: “L'espècie *Turdus viscivorus*, més coneguda amb el nom de triva, molt més grossa que qualsevol altra espècie d'aquest gènere.”

Tord negre: (Men.) “L'espècie *Turdus merula*, més coneguda amb el nom de merla.” Perquè ens adonem de com és de difícil distingir el que és un tord del que és una mèrlera, només cal que fem referència al refrany que diu: “Si és tord, si és mèrlera”, que s'usa per expressar l'acció de discutir violentament. (DCVB)

Tord reial: “Ocell de l'espècie *Turdus pilaris*, més gros que el tord ordinari, amb colors predominantment gris cendrós i bru castany, ventre blanc amb taques lanceolades brunes pels costats i bec groc i negre.”

Tord roquer: Es diu així de la mèrlera jove que encara no ha mudat les plomes.

Tudó: “Ocell de l'espècie *Columba palumbus*, de color cendrós fosc i blavenc, moradenc en el pit, amb taques blanques a les ales i al coll, de costums poc sociables, que viu gairebé sempre dins boscos, sobretot alzinars i pinedes.”

Altres ocells que poden pegar accidentalment als filats: Passa-foradí, pinçà, passarell, ull-de-bou, verderol, etc.

c.2. aus rapinyaires que mengen els aucells que solen ésser caçats amb filats.

Esparver: “Au rapaç de la família de les falcònides, de diferents espècies del gènere *Falco*, i principalment el *Falco nisus* i el *Falco tinnunculus*.”

Falcó: “Ocell carnisser de diferents espècies i gèneres de la família de les falcònides, i especialment del gènere *Falco*, que en l'edat mitjana es criaven per a caçar coloms, conills i altra caça menor.”

Falcó torter: “L'espècie *Accipiter Nisus*, més petit que el falcó ordinari, amb els tarsos més curts i més mal armats; és de color fosc; viu sempre en el bosc, fa el niu dalt els arbres i s'alimenta d'ocellets i insectes.”

Xoriguer: “Ocell de la família de les falcònides, espècie *Falco tinnunculus*, de color roig argilós amb taques negres a la part superior del cos, groguenc amb taques pardes a la part inferior, bec blavós i potes grogues.”

c.3. plantes que serveixen d'aliment als aucells caçats amb filats.

Arboces: Fruits de l'arbocer, “Planta de la família de les ericàcies: *Arbutus unedo*.”

Bolets: Els tords són afectats de picar alguns bolets, com els pixa-cans.

Llavors d'heura: Germen de l'heura, “Planta de la família de les araliàcies, de l'espècie *Hedera helix*, de troncs ramosos, sarmentosos i enfiladissos, fulles coriàcies persistents, llustroses, acorades amb lòbuls triangulars, flors grogues i fruit en forma de baia negra; es cria per parets i marges, estenen-se amplament.”

Lentrisca: “Planta anacardàcia de l'espècie *Pistacia lentiscus*, i especialment el fruit que produeix.”

Murtons: Fruit de la murtera, “Planta mirtàcia de l'espècie *Myrtus communis*, arbust de fulles persistents, enteres, coriàcies, flors blanques, solitàries, llargament pedunculades, i baia aromàtica, negra blavosa, comestible (anomenada murtó); les branques i fullatge s'empren en enramades de festa.”

Oliva: Fruit de l'olivera, conreu habitual de la Serra de Tramuntana de Mallorca.

Olivó: Fruit de l'ullastre o olivera borda.

Els tords mengen també cucs i insectes.

d.-mots i expressions del llenguatge especialitzat de l'activitat de la caça a coll i paraules i dites d'ús

regular en converses que giren al voltant d'aquest fenomen cultural.

d.l. verbs.

Adobar les xarxes: Reparar els desperfectes que s'hi hagin pogut produir.

Agafar o caçar (tords): Capturar els animals i generalment matar-los per menjar-se'ls.

Aplegar (els filats): Recollir els filats embolicant les canyes amb la xarxa donant així per acabada l'acció de caçar.

Caçar a coll o amb filats: Practicar una modalitat de caça determinada caracteritzada per l'ús dels colls i dels filats.

Caçar de matí o d'alba: Parar els filats a trenc d'alba i esperar els tords que vénen de la colgada.

Caçar de gran-dia: Parar els filats perquè hi peguin els tords que baixen dels boscos a pasturar als conreus o a beure. Aquesta modalitat de caça se situa en una franja horària que va de les 8 del matí a les 12 del migdia.

Caçar de vespre o d'horabaixa: Parar els filats i esperar els tords que van a la colgada. Les hores que comprèn una caçada de vespre van des del començament de l'horabaixa fins a la posta de sol.

Collar: Acció de passar els tords per un coll. També vol dir l'acció que realitza el caçador quan mitjançant els filats agafa un tord que en aquells moments passa pel coll.

Cuquejar (un tord): Acció de cercar cucs entre el sembrat per alimentar-se.

Davallar, amollar-se, baixar (els tords): Acció que realitzen els ocells quan a mig matí aproximadament deixen els boscos i baixen als conreus per menjar i per beure.

Desembullar: Treure el tord que ha quedat embullat a les xarxes.

Desplegar (els filats): Acció de posar a punt els filats si aquests són plegadissos.

Divertir-se: Fer bones caçades.

Estrènyer el cap (del tord): Matar-lo.

Estar arrecer del vent: Estar situat en un lloc on no hi pega el vent.

Estar estès: Estar el caçador al coll amb els filats estesos o parats.

Estendre o parar els filats: Situar els filats en posició de caçada, iniciar la caçada.

Fer blanc, fer una blanca, fer aranya, fer un frare: Expressió usada per significar que el caçador no ha caçat ni un sol ocell durant una caçada.

Fer bon caçar o fer mal caçar: Es diu d'un coll determinat; si a aquest coll s'hi agafen molts de tords, hi fa bon caçar, si no, hi fa mal caçar.

Fer caçades bones o fer caçades dolentes: Expressions usades per significar si durant una caçada s'han caçat molts o pocs tords.

Fer fressa: Fer renou el caçador de manera que pot espantar la caça.

Fer una mancada (els tords): No passar els tords pel coll amb tanta quantitat com en d'altres moments del dia.

Fermar la rebufa: Acció que consisteix a assegurar la immobilitat d'aquesta bossa dels filats mitjançant una llendera que la subjecta a un reboll, una pedra...

Fugir o buidar (un tord de dins els filats): Escapolir-se el tord després d'haver pegat als filats.

Obrir (un coll): Destapar les carreres d'un coll vell.

Pegar (els tords a l'oliva, a l'olivó...): Menjar aquests productes vegetals.

Pegar (un tord dins els filats): Topar amb els filats i embullar-s'hi.

Pegar (un tord) de bandereta: Pegar a la part més alta dels filats, entre la canya i la cadeneta.

Pegar (un tord) de costat: Caure dins els filats prop d'alguna de les dues canyes.

Pegar (un tord) damunt el cap: Topar a poca distància del cap del caçador.

Pegar (un tord) a un pam de la cadeneta: Caure a la distància d'uns vint centímetres de la cadeneta dels filats.

Pegar (un tord) a la rebufa: Caure dins aquesta part dels filats.

Pegar (un tord) a sen revés: Entrar el tord dins els filats venint de cara al caçador.

Pegar (un tord) a sen endret: Entrar el tord dins els filats venint des de l'esquena del caçador.

Perfilar les carreres: Condicionar les carreres del coll tallant brancam i afegint rebollada allà on calgui per tal que quedi un pas adequat per als tords.

Posar-se (a un coll): Adquirir un caçador un coll per caçar-hi durant la temporada de caça.

Pujar (els tords): Acció d'abandonar els conreus per tornar al bosc on hi ha les colgades.

Sortir (una persona) caçador: Demostrar ja des de nin interès per la caça.

Tallar rebolls: Acció que es fa quan es prepara un coll per tal de deixar un pas lliure als tords.

Treure (el vent un caçador): Bufar un vent molt fort que impedeix que el caçador desenvolupi normalment la caçada.

Venir (els tords) de matí, de gran dia, de vespre: Acció de passar els tords pels colls en cadascun d'aquests moments del dia.

Vestir (el coll): Posar-hi brancam per tal que no es vegin ni el caçador ni els filats.

d.2. substantius.

Arribada: Dies en què els tords fan la seva aparició al cel de les Balears. La podem situar més o menys als voltants del "Dia de la raça", dia 12 d'octubre.

Caçada: "Acte de caçar." Sol durar un parell d'hores i cada dia el caçador pot fer tres caçades, una de matí (des que canten els ropits fins devers les vuit), una de gran-dia (des de les 8 fins a migdia) i una de vespre (des del començament de l'horabaixa fins que es pon el sol).

Colgada: Espai del bosc on dormen els tords o moment del dia en què els tords acuden a aquest lloc per dormir.

Delma: "Desena part dels fruits o altres productes, que es donava a l'Església o a altra entitat en concepte de tribut." En l'accepció que ens interessa vol dir la part del producte de les caçades que els usuaris d'un coll determinat havien de lliurar als amos de la possessió a la qual pertanyia aquest coll.

Diada: Dia en què les condicions atmosfèriques (vent, humitat, temperatura, etc.) són propícies per caçar a un coll determinat.

Diada principal: Dia en què les condicions atmosfèriques són inmillorables per caçar a un coll determinat.

Embull: Forat produït a la malla per algun ocell, branca... (Ésser un coll una) **flor:** Ésser molt bo per a la caça.

Forat o botana: Orifici produït a la malla en trencar-se el fil.

Fua: Fenomen sonor produït pel fregament dels tords amb l'aire quan aquests baixen volant molt ràpidament la majoria de vegades per fugir del falcó. El renou és molt fort i característic.

Mentides: Els caçadors a coll tenen el costum de no dir mai la veritat en parlar de les seves caçades i oculten per sistema el nombre de tords caçats.

Nus de porc: Nus emprat normalment pels caçadors en la tasca de fer el coll i en tot el que calgui.

Pam: Mesura de longitud que equival a uns vint centímetres que s'usa per amidar xarxes, canyes...

Passada: Cada llargària de fil que va de vorera a vorera de la xarxa.

Posador: Es diu de l'arbre o branca on els tords solen posar-se.

(Ésser un coll) **una ratera:** Presentar dificultats per a realitzar bones caçades.

Siulo: Onomatopeia del tord ceiard.

Tortada: Quantitat molt grossa de tords.

Veda: Temporada en què és prohibit caçar. Comença per l'octubre i acaba pel febrer.

Vedat: Lloc on és prohibit caçar.

Vent: Fenomen atmosfèric d'importància capital en el fet de la caça a coll. Els substantius relacionats amb aquesta manifestació de la natura són: vent de revés, vent a sen revés, vent a sen endret, mestral, mestralada, ponentada, llevantons, tramuntana, gregal, llebeig, ponent, xaloc, migjorn, regolfada (Bufada de vent imprevista.), etc.

Xip: Onomatopeia del tord.

d.3. determinants.

(Estar les carreres) **arreglades:** Estar convenientment preparades -netes de brancam- per tal de poder caçar satisfactòriament a un coll.

(Ésser un coll) **condemnat de matí, de gran-dia, o de vespre:** No servir per a caçar en aquest moment determinat del dia.

(Ésser les carreres) **curtes o llargues:** Si el coll és a un lloc pla, les carreres han de ser llargues i fondes, si un coll és damunt una timba, els tords ja hi passen naturalment i necessita carreres curtes o no en necessita. Les carreres depenen del lloc i de la trajectòria dels tords.

(Estar els filats) **esmallats:** Tenir algun desperfecte a la malla.

d.4. expressions i frases fetes.

Dia de la raça: Dia 12 d'octubre i els dies que el precedeixen i el segueixen és la temporada en què els caçadors arreglen els colls i acostumen a començar a caçar.

Per les Verges: Indica els dies d'arribada dels tords.

"**En sentir cantar els ropits**": Expressió que indica el moment d'inici de la caçada de matí.

"**Entre les dues clarors**": Expressió temporal que tant es pot referir a l'alba o a la posta de sol. L'alba marca l'inici de la caçada i la posta de sol en marca el final.

"**Això és pitjor que caçar per la Beata**": Haver-hi poca caça.

"**Això pareix s'estiu**": Haver-hi tan pocs tords com a l'estiu.

ELS NOMS DELS COLLS DE VALLEMOSSA

Què és un coll per caçar tords?

És un freu o espai entre dos arbres per on solen passar els tords a unes hores determinades del matí i de l'entrada de la nit.

Els colls s'han de mantenir tallant les tretes noves dels arbres que el formen, si no es fa així, arriba un moment que els colls es perden o el caçador ha de tallar branques massa grosses perjudicant l'arbre vell. Si els colls queden massa amples els caçadors tallen un pinet i li posen, si no tenen pins a l'abast, hi posen rebollada.

Per caçar als colls s'empren els filats, que són una xarxa gran, muntada a dues canyes llargues que una vegada desplegats tapen el freu per on passen els tords.

Actualment el preu dels colls és elevat. Abans no es venien i els caçadors mostraven el seu agraïment al propietari mitjançant obsequis diversos: un covenant de pomes per Nadal, una llagosta, tords, un gató, peix... Hi havia missatges que es llogaven per una quantitat de doblers i, a més, pel dret de caçar determinat coll de la finca.

Passat el temps els colls es vengueren. Així es va començar a fer a una possessió de la vila una vegada mort el senyor. Aleshores un caçador, per tal de no pagar, es va fer un coll d'amagat de l'amo. Passat el temps el caçador ja era mort i un altre caçava a aquest coll. L'amo, un dia que venia de fer bardisses, va veure el coll i com que duia la destrial i el xorrac no tengué altre idea que tallar el coll del caçador furtiu que a més estava situat bé darrera el seu i li prenia la caça. El que és més curiós és que l'amo desconeixia la identitat del caçador fins que aquest va deixar de saludar-lo.

La caça a coll és tradicional a Valldemossa i, com a totes les tradicions, el progrés no la beneficia. Es pot arribar en cotxe prop del coll. A causa de la

proximitat de nous habitatges, colls que eren molt bons resten abandonats: els tords no volen renou. Horts que no es conren i olivars arrabassats no són el millor reclam per als tords i les cegues.

La tasca que ens hem imposat és fer una relació dels noms dels colls del terme de Valldemossa, no un inventari dels que s'utilitzen i no els han donat nom.

Un llinatge, un nom, un malnom, un marge, una paret, un pi, un garrofer, un fet... tot era bo al moment de batiar un coll.

Una característica dels noms dels colls és la seva repetició dins la mateixa llista amb l'afegit del mot "forat". Aquesta és l'explicació que ens han donada per a aquest fet: primer hi havia el coll, després, veient que prop hi havia un altre freu per on hi passaven tords, feien un altre coll i li deien "es forat de..." (el mateix nom que el coll veïnat).

Hem intentat agrupar els colls per possessions o bé per rodols i hem seguit un ordre començant per Son Pacs que és, pujant a Valldemossa, a la part esquerra d'abans de S'Estret, per fer la volta al poble i acabar a Son Morro, que queda a l'altra banda de S'Estret.

Hem trobat el nom de més de tres-cents setanta colls, ben segur que n'hi ha més que no ens han dit, com són els situats en finques petites, que no solen ésser colls anomenats, o de qualque possessió de les qual ens han dit que ni havia pocs o sense nom. A la relació juntament amb els noms dels colls que actualment s'usen n'hi ha algun als quals ja no es cacen. De vegades, a un rodol determinat, els caçadors ens han situat dos o tres colls dient: "Tres a tal lloc". Així ho farem constar. Entre parèntesi hem posat les notes que ens han donat els nostres informadors. Malgrat que hem consultat a un bon nombre de persones la llista no és exhaustiva i està oberta a més informacions.

COLLS DE SON PACS

- En Guardià. (Era del garriguer.)
- Es forat des Pi.
- Es des Pi. (La seva diada és mestral, quan és tramuntana ve una bufada que passa per avall i en la mateixa seguida en ve una que torna per amunt.)
- Es des Seco.
- Es de Sa Volta.
- Es Puig des Boixos. (Hi agafaven molts de tords, era molt ceguer i de nit, una flor.)
- Es d'en Pep de Son Salvanet.
- S'Estraperlo. (Era un coll on caçaven d'amagat.)
- S'Ullastre.
- Es Mirador des Pins.
- En Trencafiles. (Era des "Gallet".)
- En Pipioles.

Cap als Avencs n'hi ha un de matí i dos de vespre i cap al barranc dels Avencs n'hi ha tres més.

Dins el Comellar Gran n'hi havia tres de vespre.

- En Potente.
- Es coll des Cabrer.
- Es colls des Pinaret. (N'hi havia un parell.)

Davall del puig des Boixos n'hi ha tres, un de vespre i dos de gran dia, a més, al coster cap al comellar hi ha dos colls:

- Es Coster de dalt.
- Es Coster de baix.

Darrera aquests colls cap a la partió de Son Antic hi ha dos colls de matí i grandia anomenats:

- Des Siquier. (Hi caçava el siquier del

Caçant en Joan Pizà des Forn A.C.S. i en Fellu Lladó de Cas Secretari que el mira. (Fotografia cedida per Maria Darder.)

Secar de la Reial)
-Des Carritxer.

Ses Rotes Noves i Coster de Son Antic:

-Den Llorenç.
-Es Claper.
-En Campaio.
-Es de sa Madona.
-Es des Pastor.
-En Pepiola.
-En Cega o Coll de l'Amo.
-S'Ullastre.
-Es des Peixaters.

-Es des Pins. (És bo per caçar
sól.leres.)

Els de Sa Partió són dos:

-Es de dalt.
-Es de baix.

A Ses Mates Negres hi ha:

-En Marget.
-Es forat d'en Marget.
-En Cordes.
-Es des Somerer.
-En Loco.
-Es forat d'en Loco.
-Es des Pastor.

-En Roques.
-Es de Baix des Penyal.
-Es des Majoral Vell.

-Es Quatre Camins.

-Coll de sa Questió.

-S'Estraperlo. (Era d'en Joan "Simó").

A Sa Mola de Son Pacs, a la banda de
Son Oleza, hi ha:

-Es Passets, de dins Son Pacs.
-Es coll d'en Pilo.
-Es Rotlo.
-S'Aumangre.
-Es coll d'en Nicolau.
-En Fu-fu. (Li diuen així perquè com
que fa pendent i els tords quan devallen
fan: fuu, fuu. Aquest nom el va posar en
Jaume, "Pilo".)
-En Llentrisca. (Està damunt Son
Cavaspre.)

COLLS DES BOSC DE CAN GOTZO

En el comellar d'en Reboll hi ha:

-N'Alzineta.
-En Reboll.

-En Pinsanet. (Aquí els infants
començaven a caçar amb uns filats de
vint-i-vuit pams -els filats solen ésser de
trenta-dos a trenta-sis pams-)

-En Pi. (Era el millor de vespre.)
-Es forat d'en Pi.
-N'Esperança.
-Es forat de n'Esperança.

A Sa Serreta hi ha:

-En Capità. (Abans era de matí, en
Bernat "Molinas" l'ha fet de vespre)
-Es Sargent.
-Es Cabo. (Era el millor coll.)
-Sant Antoni.
-En Milana.

Més avall de la cova, on hi ha els
enterraments prehistòrics, hi ha:

-En Diuenge.
-Sant Vicenç.
-En Penyal. (Està damunt un penyal.)

A S'Aljupet n'hi havia tres.

-En Coster.

COLLS DE SON MATGE

- En Palanca.
- En Campeón.
- En Penyal.
- En Garrover.
- N'Ample.
- En Cantó.

Dins el bosc de Son Matge hi ha:

- En Rotlet.
- En Cocó. (Era dels més bons.)
- En Volades. (Són dos colls.)
- En Llangonissa.
- En Barrereta. (Darrerament no es fa.)

COLLS DE SON BRONDO

- En Pi.
- En Madona.
- En Serena.
- N'Aritja.
- Es Costé.

A Sa Garriga Plana:

- En Barrereta.
- En Bassol.
- Es forat den Bassol.
- Coll Pau.
- Es forat den Pau.
- En Fondo.
- En Travessa.
- Es forat den Travessa.
- Coll Nou.
- En Lloqueta.

COLLS DE S'ABADUIA

- En Gelós.
- En Tripatge.
- En Gros.
- Es Collet.
- Es forat des Collet.
- En Cuina.
- Es de sa Volta (Més avall d'en Gelós.)
- Es des Picons.

Els colls de Sa Comuna

Els colls de Sa Comuna de Sa Vinya eren per al poble i s'adjudicaven d'aquesta manera: el dia de Sant Bartomeu, patró del poble, tenia lloc una cursa que començava a l'Ajuntament i la meta eren els diferents colls de Sa Comuna. Tiraven

un sac de fulles d'arbre, cada any d'una casta diferent, els caçadors n'agafaven una i partien corrent. El que arribava primer al coll s'hi asseia amb la fulla a la mà fins que el veien els jutges de la cursa i ja el podia caçar tota la temporada. Quan Sa Comuna fou venuda s'acabà aquest costum.

En Nou no era un coll recent, era el coll al qual corresponia el número 9. En Toni Mas de Sa Vinya el va caçar més de cinquanta anys. Actualment el caça el seu nebot Sebastià Mas.

Sa Comuna es va dividir en tres parts (Comuna de Sa Vinya i Comuna de Son Mas i Comuna de S'Engegada) i ara pertanyen a S'Abadua i Son Mas.

Sa Comuna de Sa Vinya:

- En Cuina.
- Es forat d'en Cuina.
- En Penyalet.
- En Miraviles.
- En Caminet.
- En Volta.
- En Dimoni.
- Es forat d'en Dimoni.
- En Teranyina.
- En Renou.
- En Cabota.
- Es forat d'en Cabota.
- En Vicenç.
- En Mateuet.
- En Gabriel.
- En Penyalot.
- En Comellar.
- En Nou.
- En Xuia. (És un coll molt ceguer.)

Comuna de S'Engegada:

- En Mestral.
- En Batista.
- En Caminet.
- Es Rotlet de Sa Comuna.
- Es Coll Nou.
- En Collet.
- En Ximonea.
- Es forat d'en Ximonea.
- En Regata de dalt.
- En Regata de baix.

COLLS DE SON MAS

Comuna de Son Mas:

- N'Ample.
- En Darderet.

- En Racó.
- Es forat des Racó.
- En Mel.lera.
- En Paret.
- En Vènc.
- En Caçola.
- En Jimenes. (Pren el nom del metge Jiménez que fou propietari de l'Hotel Artista.)
- En Teixidor.

- Es des Pi Ver.
- En Vinyeta.
- Es Cantó des Marge.
- En Guillem Moragues.
- En Xibiu.

COLLS DE SON BAUZÀ

- N'Ample.
- En Ferest.

COLLS DE SON OLEZA

- En Figuera.
- Es Collet.
- En Garrover.
- En Marjada.
- En Fantasia.
- Es forat d'en Planeta.
- En Planeta. (Està en una esplanada.)
- Es Sindicat.
- En Pelat.
- En Rotlet. (Té una sitja davant.)
- En Ravoltí.
- Es coll Nou.
- En Mèl.lera.
- En Busquereta.
- En Vent.
- En Pendango.
- Es forat d'en Revés.
- En Revés.
- En Vallcomuna.
- S'Aumangre de dalt.
- S'Aumangre de baix.
- En Penyal.
- Na Freda de dalt.
- Na Freda de baix.
- Es Passets.
- N'Escaleta.
- S'Entrevesat.
- En Cupilles. (Malnom.)

A la part de Sa Marina, dins Son Oleza hi ha:

- Es Penyeta.
- En Salat.
- Es coll des Municipal Vell.
- Es coll de sa Madona.
- En Pi.
- En Porquer.
- Es forat d'en Penyal.

COLLS DE SON FERRANDELL

- En Requito. (Era el coll de l'amo, és el millor.)
- En Malric.
- En Margalida. (És el de la madona.)
- En Sabater.
- En Cameta.
- Es coll des Missatge.
- Es de s'Arreconada. (Dos.)
- Es de ses Figueretes. (Dos.)

A Sa Barrera n'hi ha tres:

- Es de Baix.
 - Es de sa Paret.
- (Un amb una escala)

A Sa Serreta:

- En Mussol.
- En Magdalena.
- En Massot.
- En Josep.
- En Batlet. (Malnom.)
- Sa Cabota.
- En Ramellets. (Malnom.)

A l'altra banda hi ha:

- En Rata.
- Es forat d'en Rata.
- En Volta.

Devora la carretera hi ha:

- En Clavegueres.

A més hi ha:

- En Quatre.
- En Cervera. (Està devora Ses Cases, era el coll de la madona.
- Té una cervera prop.)
- En Jonqueta.

COLLS DE SA TORRE DE CAN COSTA

A Sa Torre dins el camí de S'Esparagar hi ha un coll.

- En Penyalet. (De matí.)
- Es coll d'Enmig. (De matí.)
- Es Freu.
- Es coll des Senyor.

COLLS DE MIRAMAR

- En Claperet.
- Baix de sa Paret o es Cantó de sa Paret.
- Es coll de na Maria.
- Es forat de na Maria.
- Es coll des Vespre.
- En Gaietano.
- Es des Carboner.

Més avall de Miramar hi ha:

- En Lago. (És un coll de vespre.)

COLLS DE SON GALCERAN

- Es Cap des Bosquet.
- Es d'en Tomàs "Gallet"
- Es d'en Jaume "Rec".
- En Ran de sa Paret.
- Es des Claperet.
- En Barres. (És de gran dia.)
- Darrera en Barres.
- Es des Cantó Damunt sa Paret.

A Sa Barrera de Sa Marina n'hi ha tres:

- Es d'en Guillem "Pipa".
- (Un amb una escalonada.)
- Es d'en Caraco.

COLLS DE SON MORAGUES

A Ses Basses n'hi ha tres.

- En Pi.
- En Perxa.
- Es coll Nou.

En Es Fondos:

- Es de Baix.
- Es d'Enmig.
- En Bessó.
- En Marjada.
- En Lloca.
- Es Pinaret
- En Capità.
- En Prim.

- Es des Pastor.
- En Serra.
- En Claper. (Devora hi ha un claper disforjo.)
- En Barrera.
- En Bassa.
- N'Aritja.
- En Coster.
- En Volta. (És d'en Pere "Forta".)
- Es Fet Damunt es Reboll.
- En Fullaca.
- En Ropit.
- Es forat d'en Ropit.
- En Guaites.

Cap al Coconar ve:

- N'Estepa.
- Ses Pedres. (Era d'en Joan Fiol, "Cotó".)
- Es de darrera en Cotó.
- En Caminet.
- En Cocó.
- Es forat d'en Cocó.
- Es des Morro.
- Es d'Esmig.
- Es foradet de Dalt.
- Es des Sabater Coix. (Malgrat la seva coixera era mal de fer seguir-lo.)
- Es d'en Pere Antoni.
- Es Dos Racons.

A Ses Calderes n'hi ha quatre. (Eren colls de vespre.)

- Es de s'Ullastre.
- Es d'en Mateu Pepa.
- Es forat d'en Mateu Pepa.
- Es des Carritxer.

A ca l'amo en Toni, de Son Moragues:

- Es Foradet.
- Es d'Enmig.
- Es de Dalt.

COLLS DE SON GUAL

Davora la partió de Son Gual i Es Fondos de Son Moragues:

- En Pepioles.
- En Leques.
- En Cantó.
- Es Carritxeret. (Anaven a segar-hi càrritx.)

Dins Es Pinar de Son Gual:

- En Bord.
- En Garrover.
- S'Enfonyat.
- En Penal.
- N'Ample.
- Baix de n'Ample.
- En Requilla.

COLLS DE SA COMA

- Es des Carritxer.
- En Paret.
- Damunt en Paret.
- En Regata.
- En Rotllet.
- En Mel.lera.
- En Caminet.
- Ets Ullals de dalt.
- Ets Ullals de baix.
- En Tipatge.
- En Miraviles.
- En Vent.
- En Madona.

COLLS DE CA S'HEREU

- Es Pinaret.
- Es coll de Baix.
- Es de s'Escala.
- En Rotllo. (Té una sitja davant.)
- Es coll des Padrí.
- Es de Damunt es Padrí.
- Es des Padrino.

COLLS DE SON VERÍ

- En Volta.
- Es forat d'en Volta.
- En Timba. (Dues passes davant el coll hi ha una timba.)
- En Sellard.
- Es des Missatge.
- Es coll de sa Paret
- En Pujoleta.
- En Pins Tallats.
- Es des Carritxer.
- En Basseta.
- Es Comellaret. (Ja no hi és.)

COLLS DE PASTORITX

- Es Xibiu.
- En Madona. (Era es coll de sa madona perquè està prop de Ses Cases i és bo de fer anar-hi.)
- En Reca.
- En Pastera.

- En Regateta.
- Es forat d'en Regateta.
- Es forat des Caminet.
- En Remitge.
- Es forat d'en Remitge.
- En Paret (Està damunt una paret.)
- Es forat d'en Paret.
- En Pinaret. (És un pinaret que està dins s'olivar.)
- Es forat d'en Pinaret.
- Es Coll Nou.
- En Cucuia. (Està damunt una cuculla.)
- En Roques. (Està envoltat de roques.)
- En Rosseió.
- En Nofret.
- En Comellar. (Està dins un petit comellar)
- En Poloni.
- En Colom.
- En Regana.
- N'Ample. (Té pocs arbres perquè està dins un roquissar.)
- Fot-i-fuig.
- Es d'enmig des Camí (Per poder-hi passar amb un carro, s'ha de llevar es coll.)
- Es Collet.
- En Fondo.
- En Carreres Amples. (Aquest coll estava abandonat i en Toni "Xato", que no en tenia, el va tornar a refer i hi va caçar fins que va morir.)
- N'Alegre.
- Es forat Alegre.
- En Paret de s'Espès.
- Es Seiard. (Aquest coll el va fer en Tià "Caponà".)
- En Revés. (El vent sempre li anava del revés.)
- En Pi de s'Espès.
- Es forat de s'Espès.
- Forat d'en Pi.
- Ses Roques de s'Espès.
- En Tenassa. (Està baix d'una tenassa i el dia d'una mestralada és el millor coll.)
- En Claveguera.
- Es forat d'en Claveguera.
- En Joanot.
- En Colomer.
- Es forat d'en Colomer.
- En Coster. (El va fer en Toni "Gotzo" i va ésser tan xerec que el va abandonar.)
- S'Ullastre. (Allà hi havia un ullastre molt gros i com que hi anaven caçadors furtius el garriguer cansat d'engegar-los va tallar l'ullastre.)
- Es forat d'en Ullastre.

- S'Eura.
- En Pinet.
- Es coll des Senyor. (Hi havia tres colls un vora l'altre i el senyor caçava al de baix, després per mor de la crecudada o tallada d'algun dels arbres de l'entorn va esdevenir millor el de dalt i el senyor va canviar de coll.)
- En Regata. (És molt perillós anar a aquest coll, però el que és més increïble és que el guia era en Raïssa, un cec que no veia el perill i no tenia manies a l'hora d'acompanyar els caçadors)
- Es forat d'en Regata.
- En Pi des Través.
- Sa Rebollada d'Amunt.
- Sa Rebollada d'Abaix.

Els tres darrers colls s'anomenaven "es colls des Pinar" i s'adjudicaven el mateix caçador. Malgrat això també tenien nom:

- Darrera es Pi o "Detràs" es Pi.
- Sa Roca des Pi.
- S'Esbart.

COLLS DE SON MORRO

- En Marta.
- En Pujoleta.
- En Mussol.
- En Comellar.
- Darrera en Marta.

Fonts:

Aina Rufino.
 Amador Morell de Can Costa.
 Antònia Darder, "Antuanet".
 Bartomeu Pizà Darder.
 Gabriel Català Amengual.
 Guillem Arbós, "Pipa".
 Jaume Torres, de Son Bauzà.
 Jaume Vila "Masset".
 Joan Capó, "Es Ros".
 Joan Juan, "Biela".
 Miquel Torres, "Xiu".
 Onofre Capllonch, de Son Verí.
 Pere Colom, de Son Ferrandell.
 Pere Fiol, "Topete".
 Pere Torres, "Forta".
 Ramon Oliver de Son Oleza.
 Rafael Estaràs de Son Moragues.
 Sebastià Mas de S'Abadua.

==== Antònia Serrano i Darder

LA MIGRACIÓ DELS OCELLS

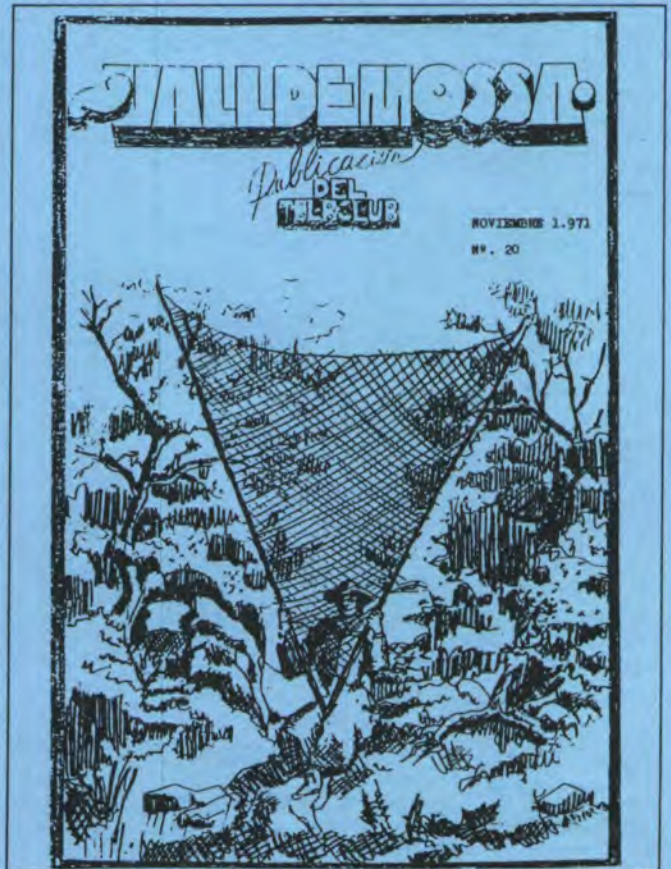
Una de les peces més apreciades pels nostres caçadors és el tord, que arriba a l'illa a principis de novembre i se'n torna a finals de febrer. És, per tant, un ocell de pas, una espècie migratòria. ¿Quina és la força que els impulsa a canviar periòdicament d'ambient? És fàcil imaginar que aquest desplaçament té un valor de supervivència, ja que els animals migratoris tendeixen a seguir el bon temps, cercant llocs d'aparellament, en els quals no manqui l'aliment i on les condicions climàtiques siguin òptimes per a la reproducció. Quan el clima empitjora, partiran cap a latituds on la temperatura faci possible passar l'hivern sense perill de morir de fam i de fred.

La migració és un mecanisme innat com ho demostra el fet que ocells nascuts dins aquell mateix any i que, per tant, no han tingut l'oportunitat encara de dur a terme cap d'aquests llargs desplaçaments, si es troben engabiats, mostren a l'època de migració l'habilitat en la selecció d'un determinat rumb de la brúixola en intentar volar cap una direcció fixa.

És aquest un fenomen fàcilment condicionat per una llarga sèrie de factors externs com la temperatura, l'escurçament dels dies o la manca de queviures. Però l'estímul intern desencadenant de la conducta migratòria és un canvi al balanç hormonal, més que res, a nivell de la hipòfisi. La hipòfisi és una diminuta glàndula productora d'hormones, allotjada a la base del cervell, que no només és la causant de la inducció de les aus a viatjar, sinó que, també, prepara el seu organisme perquè amagatzemi combustible de reserva, en forma d'una gruixada capa de lípids sota la pell. Molts d'ocells viatgen de nit (quan el perill dels depredadors és menor) i s'alimenten de dia, però molts d'altres volen milers de quilòmetres sense fer aturades per menjar. Segons de quina casta d'aus es tracti, la reserva de greixos pot arribar a ésser la causa de la duplicació del pes de l'animal.

La direcció i el rumb de les aus migratòries depèn de diversos factors. És evident que les rutes no s'aprenen dels pares, ja que, en molts de casos les cries se'n van primer. No obstant, els joves tornen només de manera aproximada als punts de naixement, i, en canvi, els vells retornen als punts exactes de nidificació. Això suposa l'existència d'una direccionalitat preferencial, però la

memòria individual desenvolupa un paper prou important. Elements orogràfics com muntanyes, costes, rius, ciutats i fins i tot autopistes poden servir com a punt de

Portada de la revista VALLDEMOSSA, titulada: Caçada a coll, obra de Guillermo Terrasa Ripoll.

referència de rutes. Per explicar un sentit hereditari del rumb s'ha pensat en els canals semicirculars de l'oïda interna (que actuaria com a pilot automàtic o brúixola bloquejada en una direcció fixa), la percepció i mesura de la força de Coriolis, el camp magnètic terrestre o la velocitat de vol en relació a la superfície del planeta. Una hipotètica explicació del mecanisme d'orientació, realitzada amb l'estudi de les oronetes (*Hirundo rustica*), enuncia que el seu diminut cervell conté els següents instruments de navegació: rellotge, baròmetre, un emissor

i un receptor d'infrasons, brúixola, analitzador de llum polaritzada i, fins i tot un potent centre d'anàlisi d'olors. En teoria, el rellotge o compàs solar li serveix per precisar amb la major exactitud l'hora del dia i interpretar la posició del sol i dels estels. El baròmetre, com a mitjà de mesura de pressió, té utilitat per detectar els fronts de núvols i les tempestes que s'aproximen, i per determinar un canvi en el pla de vol per evitar els inconvenients. Les aus són capaces de rebre les vibracions sonores ultracurtes (infrasons) característiques de cada zona del planeta. Hi ha qui assegura que també emeten les seves pròpies, creant una espècie de jocs de rebots paregut als de les rates pinyades. La brúixola, per la seva banda, fa que coneguim a cada instant la seva posició dins el camp magnètic de la Terra. L'analitzador de llum polaritzada, finalment, possibilita la perfecta visió de xarxes, invisibles per a l'ull humà, com els raigs infraroigs que, variant segons l'hora del dia, formen la llum solar en entrar en contacte amb l'atmosfera.

En resum, podem dir que els ocells solen emprar el sol (els emigrants diürns) i els estels (emigrants nocturns) com a far de navegació, ja que es perden irremissiblement quan el cel està ennuvolat. També hem d'assumir que cada individu d'una espècie migratòria té una capacitat innata per a fixar la seva posició i seguir-la per la situació dels astres. Però, els vents de costat, per exemple, els poden desviar de la ruta i, per compensar la desviació, empren punts orogràfics de referència.

L'estudi de les migracions s'ha vist darrerament afavorit pel desenvolupament de l'electrònica i la cibernetica, que han permès el diseny d'aparells sofisticats com una radioemissora de llarg abast i duració i un radioreceptor d'iguals característiques, alguns amb pantalla de ràdar incorporada. El ràdar de llarg abast, que mostra aus o estols com a taques de llum sobre l'Indicador de Posició Panoràmica (IPP), és útil per a vigilar les rutes alegides sobre extenses àrees i per a la detecció d'emigrants nocturns. L'ús d'aquest aparell fins i tot ha fet posar en dubte la validesa de les observacions a simple vista, ja que el corrent principal de l'esbart vola a gran altura i no guarda relació amb el que els ornitòlegs adverteixen des del sòl. Els components que viatgen a un nivell més baix són, de fet, per a moltes espècies, aus perdudes que s'han desorientat.

L'elevat pressupost dels equips electrònics obliga a emprar mètodes més convencionals, com la simple observació, o bé les clàssiques anelles que es col·loquen als tarsos d'animals prèviament capturats. Cada anella du un número i l'adreça de l'organisme o centre de recepció, on guarden una fitxa, també numerada, on

l'ornitòleg (responsable de la col·locació de l'anella) apunta les dades de l'aucell marcat (data i lloc de captura, espècie, pes i altres característiques anatòmiques que el puguin diferenciar). L'objectiu del procediment és que, en cas d'una nova captura de l'au, el caçador retorni l'anella al centre de recepció perquè aquest interpreti amb les dades que conserva quin ha estat el desplaçament de l'animal, ja que podem saber d'on ve perquè cada país té el seu propi sistema d'anellament. L'inconvenient d'aquest tipus de seguiment és que el percentatge d'anelles que es tornen als gabinets de recollida és molt baix i fins i tot nul per a determinades espècies.

Temps enrera, l'Agrupació Miramar (sòcia de la "Sociedad Española de Ornitología"), amb la persona d'en Miquel Ripoll Rullan com a responsable, fou qui s'ocupà de recollir les anelles que els caçadors de Valldemossa trobaven i de remetre-les als punts d'origen. Per això, havien d'omplir un imprès on constava el número de l'anella i la seva inscripció, la data de captura i la localitat, les condicions en que fou trobada l'au (viva, caçada, com a cadàver, en estat de putrefacció, morta per un ca o un moix, en captivitat...), la classificació de l'espècie i el nom local, el nom del caçador o del responsable de la trobada, el nom del comunicant i totes les observacions que calgués fer. Posteriorment els distints centres d'anellament informaven al remitent d'aquestes informacions del lloc de procedència d'aquest animal i de la confirmació de l'espècie. Com a exemple, podem dir que foren caçats a Valldemossa tords comuns (*Turdus philomelos*) procedents de Radolfzelièz (Alemanya), Estònia, Finlàndia, Friuli (Itàlia), Elblay (Polònia), Subigerberg (Suïssa) o Luxemburg. I altres espècies com a pinsans o ropits ambdós de Suïssa. Moltes d'aquestes confirmacions varen ésser publicades a la desapareguda revista VALLDEMOSSA, editada a la dècada dels setantes. També en aquest temps, i auspiciada per l'Agrupació, va tenir lloc una exposició monogràfica amb tot el material que havia estat recollit: anelles, mapes de rutes seguides pels tords fins a arribar a Mallorca, notificacions de procedència, etc., que posteriorment varen ésser cedits al G.O.B..

Per tot això que us hem contat, si qualcuna d'aquestes anelles arribàs a les vostres mans, no ho dubteu i envieu-la al SECONA (Conselleria d'Agricultura i Pesca), al G.O.B. o al Museu Nacional de Ciències Naturals (Castellana, 80, Madrid) Fareu un gran favor a la comunitat científica.

Maria Lluïsa Morey Ripoll

ENTREVISTES

Converses amb caçadors valldemossins

Francisca Colom Colom

La nostra primera visita va ésser a una dona caçadora, fet avui en dia poc habitual. Na Francisca Colom Colom, "Sa Rosseta". Estava molt enfeïnada però ens va poder dedicar uns minuts i això és el que ens contà.

Fotografia : Xesca Cañellas.

P. Ens pots dir quants d'anys tens?

R. Seixanta-cinc.

P. Quans d'anys fa que caces? i, Com començares?

R. Jo vaig començar, de nina, a caçar amb mon pare. Però no sé dir els anys que fa. Llavors quan em vaig casar ho vaig deixar. Quan vaig tenir en Miquel petit no hi vaig anar, però després vaig tornar a començar. Més endavant, quan el nin ja podia venir ens n'anàvem el meu home, jo i ell.

P. Tots tres?

R. Sí.

P. Així, caçàveu en família. Hi ha més dones caçadores ara a Valldemossa?

R. Que jo sàpiga no, jo ara no en conec d'altra.

P. Quan eres més joveneta n'hi havia més de dones caçadores?

R. Sí. La meva sogra em contava que anava a caçar pel Bosc de Can Gotzo i posava fresses al coll del costat perquè els tords anassin als seus filats. És a dir: si la meva sogra fos viva, tendria cent anys, vol dir que fa cent anys ja n'hi anaven, de dones, a caçar.

P. I qui eren les dones caçadores? Joves, velles? De la vila?

R. No ho sé, tothom.

P. Que feien les dones amb la caça, la venien? Es compraven qualque cosa?

R. Sí, feien una guardiola i es compraven coses i es feien la roba per casar-se .

P. Tu ets nascuda aquí, a Valldemossa?

R. Sí. Sí.

P. Tu creus que caçau més ara o caçàveu més abans?

R. Home, jo et diré que abans caçàvem més però no hi havia tants de caçadors perquè havien d'anar a fer feina i ara a vegades n'hi ha que ja estan jubilats i hi poden anar més. N'hi ha que encara hi van i n'hi ha que s'han retirat d'aquests quefers.

P. Què penses? que hi ha més o manco caçadors que abans?

R. No sé què t'he de dir, perquè jo he conegut en temps de mon pare que tots els missatges anaven a caçar però només hi anaven de dematí perquè llavors havien de fer feina.

P. Creus que es pot acabar la caça?

R. Oh! sí, va molt malament. De tords, a més, en vénen molt pocs, molt pocs.

Na Francisca si no fa vent ni fred vol caçar, li és ben igual si no hi ha molts de tords, ella passa molt de gust d'anar a caçar.

Quan ja ens dèiem adéu ens va explicar la història d'un conco seu que era cec i anava sempre a caçar a un coll de Pastoritx que tenia el camí estret i perillós. Mai

no es va perdre i és més: ell guiava els altres que hi volien anar. I ell tot sol estenia i plegava els filats i no li fugia cap tord. Era en Bernat "Raïssa".

Tomeu Pizà Darder

Al següent entrevistat el treguérem gairebé del llit però així i tot el trobarem amb molt bona disposició per a una entrevista.

Ell és en Tomeu Pizà Darder, de devuit anys, nascut a Palma, fill de pares valldemossins -en Joan des Forn A.C.S. i na Maria Darder- i empadronat a Valldemossa.

Fotografia: Josep Cañellas.

P. Qui et va ensenyar a caçar? Com vares començar?

R. Vaig començar quan tenia nou anys amb la meva tia Margalida Pizà, de malnom "Na Talina" i el meu conco en Pizà. D'ells ho he après tot i llavors a partir dels onze anys em deixaren anar totsol.

P. D'on vares treure els teus primers filats?

R. Primer caçava amb uns filats de la meva tia, fins que hi vaig fer un bon forat i me'n va regalar uns que encara tenc. També en tenc uns d'aplegadissos que em va regalar el fill de la meva tia, en Pep "Tali".

P. Vas sempre als mateixos colls o com ho fas?

R. Conec molts de colls de Valldemossa, ja que he caçat

a moltes bandes. Em pareix que mai no he comprat un coll però sempre he tengut permís d'un o d'altre. Els llocs on més he anat són el Pinar de Son Gual, Ses Basses de Son Moragues, Ca S'Hereu, Sa Comuna i també Ses Cases Noves amb en Boscana, amb en Paco "Gotzo".

P. Tu penses que es caça més ara o abans?

R. Hi ha hagut anys bons, anys dolents...L'any passat em varen dir que havia estat dolent però enguany ha estat zero, molt xarec, la gent n'agafa un, dos, tres...Però ara pel novembre es comença a agafar un parell més de tords. Més avall, cap a Palma, n'agafen més.

P. Hi ha més caçadors de la teva edat?

R. Quan era petit, que tenia devers onze anys, solfem anar amb en Jaume "Batlet" i el seu fill. Ell crec que també hi va, moltes vegades hi anàvem junts.

P. I tu quan hi vas, no tens escola?

R. Sí, però hi vaig els matins. Si els rupits canten prest, pots tornar a ésser aquí a les vuit i partir per avall a classe. És a dir, m'aixec a les sis, vaig a caçar, llavors davall com una bala a Ciutat.

P. Entre la gent jove hi ha ambient de caça, en parlau?

R. Poc, afeccionats, afeccionats no! Hi ha ambient d'anar a fer-hi una berenada amb els amics, però res més. La gent major és la que més hi va.

P. Tu creus que es pot perdre el fet de la caça?

R. No, la gent que encara hi va pot ésser que sigui la que ara té trenta anys i els queden molts d'anys d'anar-hi perquè caces quasi fins que hi quedes.

En Tomeu diu que a ell li agrada anar a caçar encara que només hagi d'agafar un tord, en canvi molts de joves no hi van si no saben que n'hi ha molts. Abans hi anava matins i horabaixes, ara és un home ocupat (escola, futbol, ball de saló i marxés) i només hi pot anar qualque matí.

Joan Juan Fiol

Com a caçador representatiu dels majors anàrem a visitar en Joan Joan Fiol, Joan "Biela", de 87 anys. És un gran conversador, té molt bon humor i guarda nombrosos records que explica amb il·lusió. Va començar a caçar quan tenia set anys, és a dir, fa vuitanta anys que caça, tot un rècord! Enguany no està massa content perquè n'ha agafat molt pocs i li fa més peresa anar al coll. En Joan "Biela" no creu que s'acabi mai la caça. Per ell són rumors infundats que cada any surten. Està convençut que l'associació de caçadors ha ajudat molt perquè poguessin continuar caçant.

Té una conversa fluida i divertida, i a poc a poc ens va

citant anècdotes de la gent i els colls. Ens explica tot el que ell sap com a bon caçador dels colls, els vents, les carreres, els filats...Un personatge entranyable.

Ramon Oliver Terrassa

En Ramon Oliver Terrassa té 26 anys. Viu per a la caça, els mesos d'hivern (d'octubre a març) tota la seva vida s'organitza en funció de la caça. Els colls són la seva llar i els tords la seva al.lota. Té més gelosos els colls que el cotxe, i passa més gust d'una bona caçada que d'un bon sopar.

P. Creus que caces més o manco que abans?

R. Més, perquè tenc millors colls.

P. Es pot acabar la caça?

R. No.

P. On tens els teus colls?

R. En tenc a un parell de llocs: Sa Comuna, Es Pouet, Pastoritx, Son Oleza, Vistamar, Son Pacs.

P. Amb qui vares començar a caçar?

R. Amb mon pare, a Son Balaguer, a una finca que hi ha anant a Puigpunyent. De tot d'una no caçava; anava amb ell i em dormia tapat amb una flassada, més endavant em va fer un foradet devora el seu coll perquè caçàs.

P. Explica'ns les característiques d'un coll per ésser de dematí, gran dia o vespre.

R. Els de dematí han de tenir claror, solen ésser més amples. I els de gran dia i vespre més estrets. El matí s'agafen els tords que van cap a l'olivari i de gran dia els que han quedat de prest a cuquejar dins el bosc i llavors

s'amollen per avall.

I el vespre esperam quan van a colgar-se.

P. Quan començau a preparar els colls?

R. Per la festa de la Raça. Dins l'octubre però procuram que la lluna sigui nova.

P. Com han d'ésser les carreres?

R. De dematí, que siguin amples i tenguin claror a davant. I l'horabaixa, carreres estretes.

P. Conta'ns una jornada de caça de matí.

R. Ens aixecam el matí abans que surti el sol, miram quin vent fa i segons el vent anam a un lloc o un altre. Hi ha vents millors uns que els altres per als colls, n'hi ha que els va millor el vent de darrera, altres el vent de davant. Quan canten els ropits desplegam i caçam fins que comencen a devallar els pinsans.

P. Quines parts té un filat?

R. Les canyes, el fil de dalt cadeneta o trencafila segons el poble, el fil de baix és la cadeneta de baix, la rebufa és el fil d'enmig per al vent, les abraçaderes són els fils on s'agafa la xarxa a les canyes. Hi ha filats de malla ampla,

Fotografia: Nicolau Cañellas.

estreta o normal que depèn de les passades.

Hi ha colls que són rateres (dolents), flors (molt bons), gelosos... Decididament caçar és tot un art!

Gabriel Català Amengual

En Biel Català té cinquanta-set anys, és un gran afeccionat a la caça des de fa molts d'anys i ha practicat totes les caces menors autoritzades i el tir al plat. És el propietari de Son Matge i mirant aquesta possessió podem veure reflectida la seva dèria per les coses cuidades i ben fetes. Ell i la seva família són valldemossins adoptius i uns grans enamorats de Vallldemossa.

P. Tu que creus que hi ha més caça ara o abans?

R. Abans, amb molta de diferència.

P. I caçadors n'hi ha més o menys?

R. Crec que ara n'hi ha més.

P. Es pot acabar, doncs, la caça?

R. No, això no, mai.

P. I tu, com vares començar a caçar?

R. Amb mon pare, jo tenia deu o dotze anys i ja anava amb ell. Mon pare caçava amb cans eivissencs i jo només l'acompanyava. Més endavant vaig començar a caçar a

la mala que deiem en mallorquí, en castellà diuen "al salto". Els meus fills també han començat amb mi als deu o dotze anys a tirar trons.

P. Quines modalitats de caça has practicat?

R. De caça menor crec que totes, les autoritzades s'entén. Filats, cans eivissencs, conills, perdius, guàl.leres, reclam, tords...

P. Com a propietari de Son Matge, què fas o què creus que es pot fer per la caça?

R. Sí, repoblar. Sempre ho he fet, conills, perdius, fins i tot ho he intentat amb llebres però no m'ha anat massa bé.

P. Sabem que has sortit de Mallorca, on has anat a caçar?

R. A Ciudad Real, que diuen que és on hi ha més perdius d'Espanya, i realment n'hi ha moltes, no té comparació amb Mallorca.

P. Hi ha diferència d'un lloc a l'altre? A tu on t'agrada més caçar?

R. Allà fan "ojeos" i es maten barbaritats de perdius en un dia. Però jo m'estim més sortir una hora amb el ca i matar una perdiu o cap, però fer una volta amb ell i gaudir de la natura. O sentir cantar el reclam... A llocs

com Ciudad Real la caça és com una indústria i per mi perd un poc l'encant.

P. Vosaltres arreglau els colls de Son Matge?

R. Sí, n'hi ha devers deu o dotze i els arreglam cada any. Però enguany no vénen tords, tenim colls però no vénen tords.

Gairebé trenta-cinc anys hi ha d'una fotografia a l'altra. Poc ha canviat. L'afecció d'en Biel Català per la caça és la mateixa, sols el model i la marca del cotxe.

Amb aquestes entrevistes he volgut arribar un poc als caçadors, al seu món, i comprovar que caçador ho pot ésser qualsevol jove, vell, dona o home. Tots han tengut la mateixa queixa: hi ha pocs tords enguany! i també tots han coincidit que així i tot els agrada anar als colls.

Caçador o no caçador?

La meua experiència dins el món de la caça començà devers l'any 1947, quan jo tenia vuit anys. Anant a l'escola sentia parlar als majors que solien anar a caçar amb els seus pares i cada dia ens contaven la caçada que havien fet. Tan i tan en parlaven que m'entraren ganes de provar-ho, i devers els nou anys, de la mà de mon pare, vaig prendre la singladura cap a Sa Comuna que ha durat fins fa uns quants anys.

Cal destacar que mon pare era un dels caçadors de filats i garbellets més fi, anomenat i primerenc de Valldemossa. Així que vaig tenir un bon mestre.

A la meua infantesa tota la temporada de caça, els tords, formaven part de la meua alimentació quotidiana; la meua mare treballava i quan jo sortia de l'escola la meua padrina Maria "Bufó", m'havia guisat amb arròs els tords que el meu pare li portava. D'aquest menú en feia part als moixos del corral. Eren temps ben diferents, mancaven el pa i els aliments, no com avui que hi ha balquena de tot.

Quan era caçador novell m'assustava per no res. Record que quan em pegava una cega dins els filats era tan gran el trastorn que els amollava per terra i en vols d'embulls... Per aquell dia ja havia acabat de caçar.

La veritat és que li vaig prendre el gust i una vegada convertit en caçador ho trobava molt divertit. I no tan sols el fet de caçar sino tot el procés. Començant des del moment que em despertava; el trajecte cap a Sa Comuna -en què diàriament es formava una processó de deu o dotze caçadors amb llumets d'oli que il·luminaven el tirany que ens duia als colls-; les converses sobre la caça, els tords, els colls, el temps, la política... Record imborrable per a mi és el que tenc de l'amo en Tianet de Sa Vinya -el pare d'en Tolo, en Toni i en Sebastià Mas- per les notícies d'àmbit polític que ens donava. Era un home que escoltava molt la ràdio, principalment la B.B.C. de Londres, Ràdio París i d'altres. En aquells temps de la dictadura eren les úniques notícies verídiques de l'actualitat que sabíem. Arribats als colls obligatòriament havíem de fer foc i asseguts envoltant-lo discutíem les noves més rellevants. Sense adonar-nos moltes vegades cantaven els ropits i encara parlàvem.

A mesura que em vaig fer gran, tota la temporada de caça, anava diàriament a Sa Comuna a caçar.

Vaig seguir caçant fins l'explosió de Chernobil per mor de la qual es va prohibir caçar durant un cert temps. Aquest lapse em va fer reflexionar i no tenia ganes de tornar a començar. Fos que hi hagués una transformació dintre meu de cara als ocells o un decantament cap a la part naturalista o ecologista del tema que ja portava dedins feia molts d'anys (actualment em seria impossible matar cap tord i no us penseu que no m'agradi menjar-ne). El que és cert és que l'ornitologia m'atreia moltíssim. Tenia gran curiositat i molt interès per les anelles -de tots els indrets d'Europa- que portaven els tords i els ropits. Assebatats de la meua afeció tots els caçadors de Valldemossa quan trobaven un tord anellat em feien arribar l'anella i jo en

donava compte immediatament enviant-la al Grup d'Ornitologia Balear o escrivint al lloc de procedència per tal d'obtenir l'historial del ocell. Arribà un moment que el temps que caçava pensava: Meam si avui tendré la sort d'agafar un tord amb anella?

Quan era directiu de l'Agrupació Miramar vàrem muntar una exposició d'anelles al vestíbul del Cine que fou un gran èxit. La mostra comptava amb un gran mapa d'Europa assenyalant el trajecte que havia fet l'ocell anellat i les dades d'anellament i captura.

Encara que pareixi un contresentit, al mateix temps que caçava, vaig distribuir per diferents indrets de Valldemossa una quantitat considerable de nius artificials que vaig aconseguir a través del Ministeri d'Agricultura, en el marc d'una campanya per a fomentar la vida dels insectívors a favor de l'agricultura.

Aquesta ha estat la meua mescla de caçador i no caçador. Baix el meu punt de vista, la caça com a esport, pel qui no l'ha viscuda d'aprop pot resultar un fet mal d'entendre. Moltes vegades s'ha identificat aquest esport d'una manera massa directa amb el plaer de matar. Aquesta és la causa principal de la imcomprensió que moltes vegades han de suportar els qui la practiquen.

La caça té unes normes i unes obligacions que s'han de complir i que fan d'aquesta activitat el que ha d'ésser: Un esport. Qualsevol altre cosa al marge és patrimoni de la caça furtiva i en cap moment recomanable.

Sempre he tingut present el que va dir referent a la caça aquell gran naturalista tan popular que era Felix Rodríguez de la Fuente:

"A l'home que escala fatigosament un fort coster per atrapar la perdiu; al que aguanta el vent gelat, moll fins als ossos, a l'aguait dels ànecs; a l'home que, oblidant la seva condició d'artesà, intel·lectual, financer o polític, queda immers de sobte en l'eterna i immutable tensió del caçador davant la presa; concretament al predador humà, voldria jo expressar-li amb tota l'objectivitat i també amb tota la cordialitat el perquè de la seva incontenible passió per l'art venatori. I voldria també recordar-li les regles estrictes que, des del principi dels temps, han respectat tots els caçadors, des del tauró a l'àguila, des del pregadéu al tigre, regles que, si no són respectades, transformen el predador en un necròfag i el caçador noble en un meyspreable botxí."

TORDS AMB COL O TORDS CANTANT?

Pocs dies abans de complir els vuit anys (en fa prop de cinquanta) els meus pares i la padrina Tonina em regalaren els meus primers filats. Tant la xarxa, que havia fet la padrina, com les canyes forasteres, eren alguns pams més curtes que les de la gent major, però jo tenia la impressió que, amb elles, podia tocar els núvols més alts del cel...

La temporada de caça dels tords havia començat feia poc. El meu repadrí, el patró Toni "Gotzo" em va donar l'alternativa i el permís formal (com a primer renét seu) de caçar a qualsevol dels colls de primera del seu extens bosc de Son Matge.

La primera vegada que havia de caçar no vaig poder dormir impacient i temerós de no sentir en "Brunet de sa tia Bruneta" quan em despertàs a les quatre de la matinada. Quan tocà a la porta pec bot i d'un llongo vaig ésser fora del llit, dins els calçons (curts) i les espadenyes amb sola de goma. En Brunet ja havia començat a caminar per tal d'unir-se als 15 o 20 caçadors que, cada matinada en aquell temps, es trobaven sota el fossar, a la creu de baix, per continuar junts pel camí de Ses Roques Llises en direcció a Son Matge i més amunt.

Tot nerviós i quasi a les fosques, primer no trobava la camiseta, després no sabia treure els filats de ca-nostra i, a més, en aquella hora tot eren bubotes que m'enrevoltaven de manera que "cametes m'han donat i per avall m'han dit" més volant que corrent, encalçant els caçadors. Si corries molt i no pegaves cap esclat pels carrers foscs els podies aplegar devers Can Pelat, (la Tornera). Si anaves viu i duies sort els trobaves abans d'arribar a la fosca negra, negríssima, del camí de Son Xepellí, en la qual el fanalet d'oli que també m'havien regalat, no feia altra cosa que augmentar el nombre i mides de les bubotes, inclosa la pròpia ombra...

La colla seguia pel camí (dissortadament avui tallat) cap al creuer dels camins de Son Salvat, Son Brondo i S'Abaduia. Arribats a les cases de Son Matge xerràvem, sovint, amb l'amo o algun missatge i més amunt entràvem dins el frondós bosc d'alzines d'en "Gotzo". El camí puja amb una inclinació de més del 50 % fins a un aljub. El primer que arribava treia aigua que oferia als companys el temps que fèiem una aturadeta.

Després d'uns centenars de metres més o menys plans, s'arriba a l'entreforc dels camins cap a la Serra (tot dret i poc pronunciat) i cap al Comellar des Reboll (a la dreta i més empinat que el costellam d'un ase). Aquí hi havia una quantitat important de filats damunt dels arbres, que els caçadors deixaven quan tornaven d'un o altre lloc de

caça per tenir l'opció lliure la pròxima vegada d'anar als colls de l'altre comellar o serra.

Aquí la comitiva se separava una altra vegada, alguns caçadors tenien un camí més llarg que el nostre, fins arribar als colls del puig des Boixos i de Ses Mates Negres.

Arribats als colls després d'hora i mitja de caminar no quedava temps ni per fer tertúlia i menys encara per l'ensenyança. Els experts: L'art de caçar no s'aprèn, és innata a Valldemossa. ("Tradicció..., homo; 'Ars traditionalis...', homo" -com hauria dit en Toni "de sa Vinya" A.C.S.-.)

Els filats han d'estar a punt abans que els ropits no cantin. Tant si brusqueja com si fa vent de llevant o de ponent, de llebeig o de mestral, molt o poc; una opció, un objectiu: Estendre els filats aviat, sense embullar la xarxa a les branques, ni caure-hi dedins i fer-li un forat... Assegurar-la contra el vent, asseure's "d'una p... vegada" a la part correcta del coll "i no a s'altra, c...!".

Doncs bé, una vegada desplegats els filats, desembullada la xarxa de les branques i botons i assegurada contra el vent i un cop assegut a la part que toca del coll, (els ropits ja canten fa una bona estona), ve la part més excitant de la caça tradicional valldemossina del tord.

Si dus sort, la primera vegada, no fa molt de vent -ni de davant ni de darrera-, ni ha plogut, pots aguantar els filats amb relativa facilitat. Si ets sortat, has triat o t'han donat un coll entre el de dos experts en la matèria. Això no vol dir que els experts hagin tengut temps d'instruir-te abans que no t'hagis assegut damunt la bossa dels filats que intuïtivament has posat damunt la pedra plana, humida i freda, just abans d'asseure-t'hi.

Molt sovint, aquests experts són més aviat partidaris d'algun dels molts mètodes d'ensenyança autodidacta, com em va passar a mi i als de la meua generació.

Fases principals de l'art tradicional valldemossí de la caça del tord:

Primera: el caçador obri els filats ben oberts entre els dos arbres que delimiten l'obertura del coll amb gran cura de

no fer fressa, per tal de no espantar els tords o el que sigui.

Segona: l'espera impacient i extremadament tensa del caçador, que té la vista alçada cap al cel al manco fins a l'altària de la bandereta (delimitació superior dels filats) i mira de dreta a esquerra, segons disposició, a poc a poc, però sempre tensat i a punt d'entrar en acció.

Tercera: el caçador sent o present que un tord s'acosta en direcció al seu coll. La tensió augmenta encara més... els ulls van de davant a darrera...

Quarta: el caçador que, com hem dit, mira cap enrera veu com arriba el tord als filats; en aquest precís moment, el caçador posa instantàniament en acció els filats (bé amb la dreta, bé amb l'esquerra o amb les dues mans) en funció del punt calculat de probable trobada del tord amb la xarxa dels filats.

En el cas, poc comú entre experts, que la intensa tensió a la qual ha estat sotmès el caçador li haguí fet tancar els filats abans que el tord hi hagi entrat o que hagi posat en acció la canya dreta en lloc de l'esquerra, el tord n'està tan content que deixa sentir un breu càntic molt característic i que fa dir a l'expert de prop teu: "Es teus c...! Ja te n'ha fuit un altre, es p..., no n'aprendràs mai!" (Durant el camí de retorn el fet és comentat i augmentat cada cop que la colla es torna a arregar, arribant a la vila t'han fuit, al manco, una dotzena de tords, dues cegues i tres tudons).

Quinta: en cas poc probable que el caçador novell i nin, seguint l'infalible mètode autodidacte, haguí agafat un tord dins els filats ha d'intentar fer-lo callar el més aviat possible, és a dir, l'ha de fer passar a millor vida, com diuen. I com? Els experts t'ho diuen: "Recoranta p...! Mata'l d'una p... vegada! Com? Que no tens força als dits? Idò da-li barram! Mem sí seràs c...!" I tu, obeint, que és de bona criança, li dones barram...

Sisena: els experts esperen que el caçador novell i nin hagi après per intuïció, per tradició, i per c..., i que sàpiga realitzar totes aquestes accions a partir del primer dia, no només amb cura, sinó també, i sobretot, en un temps mínim. L'acció de caçar ha d'estar finalitzada en qüestió de segons: "Encara no l'has mort? Barram t'he dit, donali barram! Es p... quan t'asseuràs, ja n'has fet fugir una dotzena, de tords! Qui t'ha ensenyat a caçar?" Al caçador novell i nin li agradaria dir-li: "-Vós ho estau fent", però no ho diu, perquè sempre era així.

(Els nins valldemossins de la meva generació estàvem acostumats a l'ensenyança autodidacta, entre d'altres coses, per exemple, per aprendre a nedar, a jugar a bolles, a fer d'escolà, a cantar als funerals o festes o raspar la guitarra (què són notes?), etc.).

Durant bastants d'anys vaig anar a caçar, sovint dues vegades al dia, una de matí i l'altra de vespre, com la major part dels joves i homes del poble. Entre les dues els més joves i més sortats anàvem a escola, els majors a fer feina. La caça del tord en aquell temps no era només un passatemps, un esport: per a moltes famílies del poble

era també part integrant del seu esforç per guanyar-se els mitjans de subsistència.

De matí m'agradava anar a Sa Serra a caçar a un dels colls situats a la partió amb Son Pacs, ben damunt la serra, amb una vista meravellosa del pla fins a Ciutat, les muntanyes que el circumden, i Ciutat mateix. Per contra, de vespre, preferia el Comellar d'en Reboll que té la vista panoràmica dins la vall i el poble de Valldemossa i les altes muntanyes que l'envolten.

Poc després d'haver après a caçar més o manco bé, quan tenia 14 anys, la meva família es va mudar a Ciutat. Jo venia cada divendres o dissabte i totes les festes, per anar a caçar.

Just acabats els estudis i la mili, vaig partir a veure món i vaig arribar a la ciutat d'Hamburg, al nord d'Alemanya.

Aquí sí que n'hi havia de tords de tota classe, i mèl.leres, damunt dels arbres, dins els parcs i dins els jardins de les cases. I ningú no els caçava, ningú no els deia res, tothom els escoltava cantar, els respectava. Jo els somniava frits o torrats o bullits, però: "Don't touch my birds" -"No toqueu els meus ocells"-, com deia el Lord a un altre valldemossí a Anglaterra.

A la majoria dels alemanys coneguts no els vaig convèncer mai que eren molt bons aquells tortets. A la meva dona alemanya sí que li vaig fer degustar els tords que jo havia caçat a Valldemossa. Durant molts d'anys, per Nadal, la meva dona m'acompanyava a caçar. Ella més pel plaer de caminar dins la natura meravellosa de les muntanyes valldemossines, jo també pel de la caça.

Quan havíem de tornar a Hamburg, ma mare ens havia preparat cinc o sis dotzenes de tords que menjàvem durant les pròximes setmanes del rigorós hivern hamburguès.

Però a poc a poc ens adonàrem que el simpàtic i harmoniós cant dels tords i les mèl.leres ens donava més goig que no la degustació de la seva pròpia carn, cosa que mai no havia experimentat a Valldemossa. També ens adonàrem que els tords i les mèl.leres formen part d'aquelles espècies que no es poden reproduir en captivitat i que, per tant, és prudent protegir.

Considerant aquests fets, i malgrat el record de la meva intensa afeció a la caça des de la meva infantesa, i dels moments de goig experimentats que continuen vius dins el meu pensament i dins el meu cor, la meva dona i jo vàrem prendre, fa alguns anys, la decisió de no tornar a menjar mai més carn d'aquests ocells que, a l'hivern arriben al sud d'Europa després d'un penós viatge, per alegrar-nos les passejades amb els seus cants joiosos i simpàtics.

Per a nosaltres: **TORDS CANTANT, NO TORDS AMB COL.**

Hamburg/Valldemossa, novembre de 1991.

=====
Josep Antoni Serrano i Darder

SEBASTIÀ MAS DE S'ABADUIA. CAÇADOR VALLDEMOSSÍ.

Jo som caçador de tords amb filats i ho som perquè m'agrada molt ésser-ho. Es pot dir que aquesta afecció ocupa, gairebé tot l'any, el meu temps d'oci. Això té una explicació: perfilar les carreres d'un coll és un art i pot esdevenir una tasca inacabable, si, com en el cas de mon pare i meu, són dotze els colls que tenim per caçar entre tots dos.

Això no vol dir que els caçem tots al mateix temps, ni que anem d'un coll a l'altre contínuament: el que solem fer és emprar un coll determinat quan és la seva diada o segons els tords es tirin cap un rodol o l'altre. Els dos darrers anys quasi sempre caça a En Nou de Sa Comuna de Sa Vinya. El meu conco en Toni el va caçar devers cinquanta-quatre anys i és un coll molt bo. A més, hi he fet molta feina i el tenc molt ben arreglat.

Els meus avantpassats també eren caçadors. El meu padrí, en Sebastià de Sa Vinya; el meu pare; la meua mare; el meu conco en Toni Mas de Sa Vinya eren grans caçadors, mon pare encara ho és.

Sempre hem caçat pels mateixos llocs: Son Oleza, S'Abadua, Sa Comuna, Sa Mola i Pastoritx. En aqueix darrer lloc ara no hi caçam.

Caçador de filats no ho és el qui l'ensenyen a caçar sinó el que surt caçador. Els meus pares estaven a S'Abadua i allà ens criàrem el meu germà Guillem i jo. Els colls de S'Abadua varen ésser la nostra escola de caça i els nostres pares els mestres, el meu germà no és caçador de coll i jo sí.

La meua experiència com a caçador va començar als quatre anys, acompanyant el meu pare o la meua mare a caçar. Als cinc anys m'ensenyaren a matar els tords que pegaven dins els filats i a partir dels sis anys ja vaig caçar tot sol.

El meu fill té vuit anys i alguna vegada m'ha acompanyat, jo en canvi hi anava cada dia, però és el que deia abans: el caçador ha de sortir. Si hi surt serà caçador i si no hi surt no ho serà.

Som un caçador constant, faci bon o mal temps, hi hagi o no hi hagi tords. Enguany he fet deu blancs i no deix d'anar-hi. A vegades agaf un pop perquè, si plou, és probable que en rompre l'alba s'aturi i se pot fer una bona caçada; ara que, també pot reprendre i llavors el pop és mes gros.

Els dies feiners que podem anar a caçar no perd el jornal per fer-ho ja que l'alba romp a les sis i mitja, i a l'hora de començar la tasca ja he tornat. Els capvespres deix un poc més prest la feina, però el mes de novembre tenc les vacances i així puc caçar de matí, de gran dia i de vespre sense preocupar-me d'horaris.

L'afecció està decaient, els joves no hi van com abans. Jo que tenc trenta-quatre anys, encara que sigui caçador antic, som dels més joves. Potser que d'aquí a vint anys ja no caçarà ningú.

Crec que no s'aturen tants de tords com abans. No sé què passaria si els tords no s'aturassin, però no veig la manera de solucionar el problema i fer que s'aturin més tords.

La caça de tords amb filats no és l'única causa que hi hagi menys tords que abans. Jo crec que són un cúmul de circumstàncies que d'una manera o altra fan que cada

Fotografia: Antònia Serrano.

any disminuïxi el nombre de tords caçats. Fa vint anys que a Valldemossa sembraven molt i això era bo perquè als tords els agrada cuquejar dins la civada, els boscs no es netegen, els pins han avençat cap a l'olivar i la garriga s'ha feta més grossa, hi ha més renou i els tords volen silenci, sobretot a la colgada, per això el renou dels cotxes que arriben prop d'ells els desbarata. Si dins una colgada hi peguen una escopetada els tords estan un munt de temps a acostar-s'hi. Colls com els de Ses Basses que eren molt bons ja no ho són, els tords el que cerquen és tranquil.litat.

Podria omplir pàgines senceres de caçades, blancs, tords, colls, i altres herbes. No ho faré, sols he volgut contar un poc de la vida i experiències d'un caçador valldemossí.

M'AGRADARIA XERRAR DE CAÇA AMB ELS CAÇADORS

Reflexions, que pretenen ser objectives i assossegades, sobre un tema ben espinós i enrevessat

Per què aquest títol?

Vos preguntareu, potser, sobre les raons d'un títol tan estrany com el que encapçala aquest article, no vos inquieteu que farem els possibles per a explicar-les. Permeteu-me, però, abans de contestar-vos, que me presenti: me varen ensenyar que és de bona educació!

En primer lloc, som un enamorat de la vida, i per tant un ecologista. I un ecologista no dels que segueixen la moda, sino dels antics, de fa molts anys. Qualque pic massa idealista, moltes vegades, per desgràcia, visceral. Naturalment som del GOB. També, a vegades, som biòleg, però no n'hi don, d'importància, a aquesta circumstància. Vaig ser, com molts d'altres nins que en el món han existit, caçador, o millor, matador inconscient, quan encara no tenia gaires coses en el cap.

I ara ve l'explicació del títol. Dic que m'agradaria xerrar de caça perquè tot el que fa referència als recursos naturals m'apassiona. Però, sobretot, m'agradaria parlar del tema amb els caçadors, que són uns dels protagonistes de la història, els principals tal volta, i que m'escoltassin, i que reflexionassin, si fos possible, sobre el que diré. I això és ben difícil quan un es presenta com jo ho he fet. Ho dic per experiència: si ets del GOB, els caçadors ni t'escolten, simplement perquè ets l'enemic. I això, com vos intentaré demostrar, no és ni de ben lluny veritat.

I no existeix l'enemistat, o no hauria d'existir, perquè un veritable ecologista no és sinònim de detractor de la caça sinó de gestor i regulador de la caça, per

conseguint un aliat. Hom no pot cofondre un vegetarià dels que no mengen carn per a no matar cap mena d'animal amb un ecologista. Respect les idees de la bona gent que està en contra de la mort de tots els animals, com respect qualsevol altre pensament humà

que no sigui imposat per la força, però no és el sentir majoritari dels defensors de la natura. Fins i tot, pens que aquest sentir és ben equivocacat, però això ja és una opinió personal.

Per tant, quan dic que vull parlar de caça no és que vulgui dir la meua sobre els aspectes històrics, culturals o sociològics del tema, el que vull, el que volen els ecologistes, es parlar de regulació, de limitacions a la caça. Siguem realistes i reconeguem de bon començament la qüestió que ens enfronta.

Podem limitar un dret tan antic i tradicional com el de la caça?

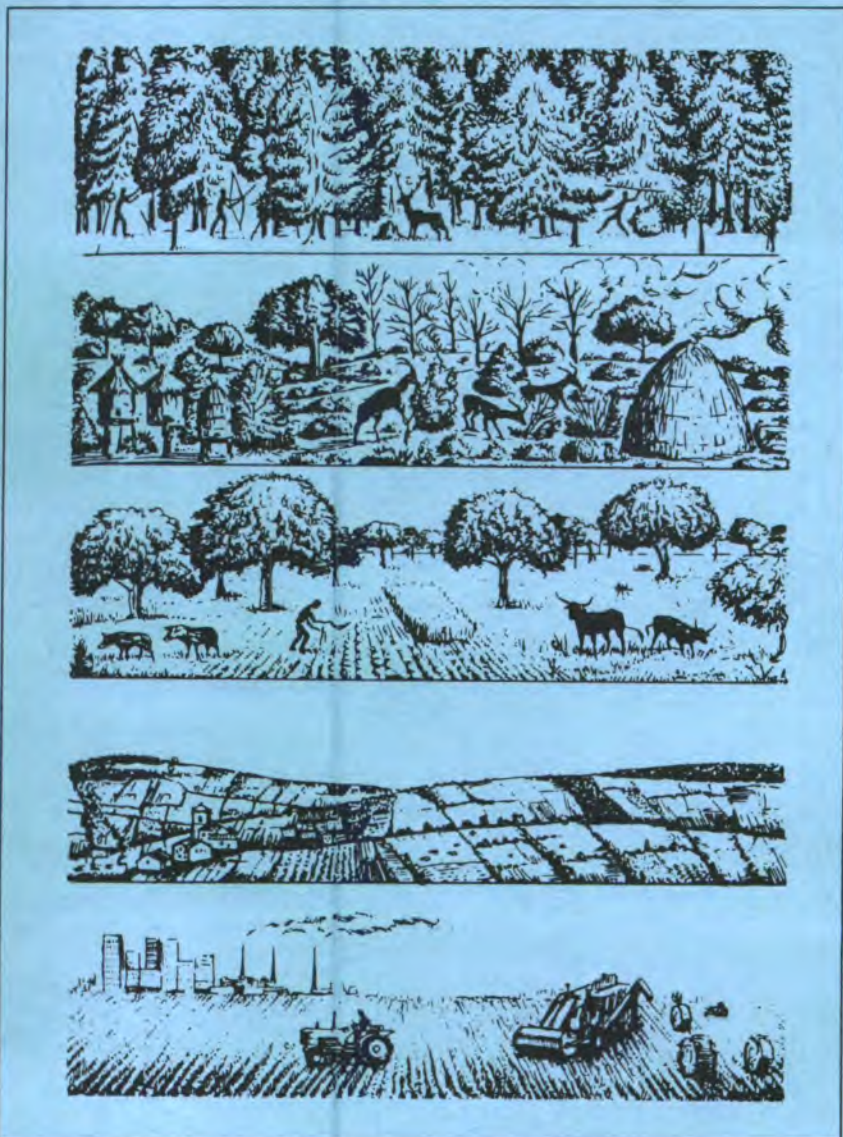
Tothom admet, sense la més mínima objecció, que una persona que vagi en cotxe per un desert ho pot fer a la velocitat que vulgui. Tothom accepta, també, que aquesta persona, si conduís per una carretera amb altre gent, ho hauria de fer amb unes limitacions, encara que en aquell moment no hi hagués ningú i tengués ganes de matar-se. Doncs bé, una reflexió semblant podem fer envers la caça.

Els caçadors, d'avui i d'altres temps, han pogut caçar els animals salvatges per una simple raó: perquè no pertanyen a ningú. Són com la llum del sol, que brilla per a tothom igual. Per la mateixa raó pesquen i han pescat els pescadors al llarg de la història i arreu dels mars i dels rius. Fixau-vos, no obstant, que he dit animals salvatges i no perdius o conills de granja o de vedat artificial, que això és una altra qüestió.

Tal volta els més espavilats s'hauran avançat i hauran pensat que, de la mateixa manera que hom pot prendre el sol com i quan vulgui, amb la caça es podria fer tres quarts del mateix, però hi ha diferències ben substancials. Segur que ningú no deixaria que el veí l'impedís prendre el sol! Idó bé, d'això es tracta amb la caça. De la mateixa manera que els caçadors tenen dret a caçar i els pescadors a pescar, l'altre gent té el dret a voler que els animals no es cassin perquè s'estima més veure'ls vius, perquè vol que els seus fills el puguin fruir igual que nosaltres o simplement perquè li fa llàstima la mort d'un ésser viu. Totes són raons ben vàlides, encara que ens semblin equivocades. És el dret a la no caça que té la mateixa força que el dret a la caça. Ja tenim armat un bon conflicte d'interessos!

Si aquesta polèmica s'hagués de resoldre a la democràtica, que dic jo, ho tendrien ben cru els caçadors: recordeu que a Espanya, per exemple, hi ha

un milió i mig de caçadors i trenta-vuit milions que no ho són. Ara bé, no es tracta de propiciar cap mena de referèndum per a manllevar un dret tradicional a una minoria. Llavor sí que ens convertiríem en enemics.

Tots junts, caçadors i no caçadors, hem de decidir, i després fer, la Terra que volem per als nostres fills.

Tan sols hem de posar-nos d'acord en una gestió racional d'un recurs el qual, contràriament a la llum del sol, que és infinita, és ben limitat i delicat, i com tots els recursos naturals ens pertany a tots els organismes de la Terra, homes i dones, animals i plantes.

Realment no és cap novetat, això de la regulació. Es

pot dir que de regulació de la caça n'hi ha hagut des de que la humanitat pensa. Fins i tot les normes escrites que ordenen el dret a la caça estan entre les més antigues.

Que siguin de les més antigues, però, no vol dir que siguin correctes, perquè felicitment, o malauradament, com més vos estimeu, les coses han canviat molt i molt. Quants costums, quantes tradicions que ens semblaven irrenunciabls hem hagut de canviar en els darrers anys? I quantes coses veurem canviar encara?

Com volem la caça els ecologistes?

La resposta és ben senzilla: al menys com la pesca.

Pensau amb la pesca i els pescadors un moment. Resulta que uns senyors que han fet una inversió - barca, ormeijos, assegurances, etc -, que fan una de les feines més dures i perilloses que existeixen, i que, en definitiva, han d'alimentar a llurs fills amb la venda del producte aconseguït, han vist reglamentada la seva activitat fins a extrems insospitables tan sols fa una cinquantena d'anys. L'administració, que en el fons som tots nosaltres, els regula les característiques dels ormeijos, la zona i el període de pesca, la força dels motors, el nombre de llicències, les mides i quantitat de la presa... I tothom ben content!

I, en canvi, als caçadors, que de fet practiquen la caça simplement com a esbarjo, sembla que hom no pugui ni insinuar la racionalització de l'activitat des d'un punt de vista científic. Tan sols voldrèiem que bidlegs experts en recurs cinegètic gestionassin quelcom que és de tots.

No és presentable, avui en dia, a punt d'entrar en el segle XXI, que les persones que decideixen la regulació d'un recurs natural ho facin sense informació objectiva, des de posicions interessades i egoïstes, animats, a vegades, per personatges amb interessos econòmics ben incofessables.

No val argumentar que la proposta que feiem és utòpica, perquè l'únic que assenyala és ignorància o poques ganes d'arribar a un enteniment. Avui és ben possible saber l'estat de les poblacions d'animals salvatges pràcticament al dia, només s'han de menester doblers.

No val argumentar que de regulacions n'hi ha més que n'hi havia abans, i que ja basten. Això faltaria! Recordem que som més gent i per tant més caçadors. També existeixen estris de caça més sofisticats i eficients. La natura és cada cop més aprop de tots i per tant més explotable. I, sobretot, cada cop hi ha menys

natura i menys animals salvatges. Vet aquí el veritable enemic de caçadors i ecologistes. No és estrany que cada cop es pugui caçar manco... Un exemple il·lustrarà aquesta argumentació: mai no hem sentit als caçadors oposar-se a la desaparició d'una zona humida -i en el darrers 200 anys ha desaparegut el noranta per cent d'aquestes superfícies- o a la contaminació de les aigües -i gairebé tots els prats són unes clevegüeres infectes que impossibiliten la vida- però, quan es proposa la veda de qualque mena d'ànnera, ja tens als caçadors flectomant contra els ecologistes.

No val argumentar que no hi ha res com l'auto-regulació, això és pecar d'innocència i no conèixer la naturalesa humana. Si no sabem reprimir coses tan perilloses com anar amb el cotxe a més velocitat de la permesa, i ens pot matar a nosaltres i a d'altres innocents, amb més motiu serem incapaços de reprimir actuacions de les quals no podem endevinar les conseqüències, com pugui ser esveir una espècie d'ocell o de planta.

No val argumentar que la caça és un sobresos per a moltes famílies o per a moltes finques, perquè m'agradaria veure quantes entrades d'aquest tipus són declarades anualment a Hisenda. O millor, és una pregunta que podem fer demà mateix a Hisenda, a veure què diu?

Per sort, encara hi som a temps d'impedir la destrucció irreversible, però ens hi hem de posar tots junts. Propostes i idees n'hi ha moltes, potser podrem arribar a un acord. Per exemple, mentre l'administració sigui incapaç de decidir i gestionar sobre la pressió que pot suportar una determinada espècie i un territori, no estaria de més prendre mides, una mica més grolleres però ben eficients, com l'existència d'una xarxa generosa de refugis de caça, o la disminució dels dies hàbils per a la caça, o la desaparició absoluta d'arts de caça, com són els colls, gens selectius ...

Per sort, encara som a temps d'entendre'ns i d'escoltar-nos, sense acrituds, sense ànims predisposats ni idees preconcebudes. M'agradaria, ens agradaria, xerrar de caça amb els caçadors, amb l'esperança que els nostres fills i néts puguin, d'aquí molts d'anys, seguir xerrant del tema. Serà bon senyal.

Ciutat, 25 de novembre de 1991

Llorenç Pol
soci del GOB

UN TORD DESENGANYAT

Som un tord dels que arribarem la revetlla de les Verges. Tocarem Valldemossa amb la claror de la lluna mentre devers S'Olivera una guarda de joveçans i joveçanes brufaven la festa amb moscatell i bunyols tirosos.

Aquella nit dormírem un poc als pins vers de Son Gual i l'endemà, cadascú pel seu vent, començarem a escampar-nos pel terme.

Fa cinc anys que vénc a Valldemossa els hiverns. M'agrada perquè no ens espera cap ruixada de plom quan ens posam al primer arbre, ni quan ens omplim el gavatx, ni a les colgades, ni ens enganyen amb reclams que no ho són.

És cert però, que els valldemossins tenen la mania de parar-nos unes xarxes, a la venguda o a l'anada a la colgada, per caçar-nos. Pel que a mi fa, els tenc les mides preses, i si no és per fugir del falcó, no m'hi veuran les plomes, dins aqueixes malles. La calma té un preu i fins ara ho pagava venir a aquest indret.

I dic "-Ho pagava" perquè venint cap aquí -el que passa als viatges llargs, que es fan avorrits-, he parlat amb l'un i amb l'altre i hi ha opinions per a tots els gusts.

Els més vells diuen que això no és el que era. Els olivars fan llàstima, sols alguns rodols planers fan goig, però la resta, un abandó. Diuen que un temps la remor de la nostra reclamadissa començava per a Tots Sants i acabava per Sant Josep. I ara són els autocars,

camions, cotxes, picadores, pales, i altres aparells els que imposen el seu so mecànic, estrident, insensible. Això sí, la deixadesa ens permet dormir onsevulla, pels boscs i garrigues que creixen en els olivars d'antany.

Els tords més joves, amb idees "revolucionàries", troben que tanta quimera per matar-nos dins les xarxes i llavors tan poc interès per fer-nos la vida agradable és inaudit. Ells veuen el bestiar que pastura i que en arribar la nit troben la menjadora plena, els sestadors a punt, els sementers sembrats per a l'endemà, i nosaltres... ens hem de cercar la vida i de cada vegada més dins els establits, entre carreteres, devora cases com a trens, a olivars esmorteïts i boscs bruts. Troben que aquest pacte secular de bona vida a canvi d'una mort a entrada de fosca o a trenc d'alba, ja no ho paga, i són molts els que les pitgen cap a La Marina o al Pla, on el plom va a granel però el menjar no mancava mai.

Si va per cert, no sé què en pens, de tot això. M'agrada Valldemossa, pegar una fua de S'Aumangra fins el Verger de Son Olesa, pujar ran d'alzines cap a l'Estret de Son Gallard per aquell bosc compacte com un trespol, i colgar els ossos al Pouet, o cuquejar per Sa Marina o Sa Font Figuera els dies que el vent és en calma, i la mar és una bassa d'oli. Però dubt, i si enguany en surt, no se si tornaré.

Amb un parell d'anys, saps quantes cases he vistes fer! Quan siguin plenes, què no serem massa?

A les finques bones on sempre havíem campat, a un costat i a l'altre de S'Estret, uns externs han comprat una cosa que anomenen "Es vedat", i si et descuides ja t'ha arribat una escopetada.

Llavors, han pres el vici d'anar per tot en cotxe, i amb aquell renouer no ens deixen menjar tranquils i ens fan avorrrir les colgades; si no s'atura això dels cotxes per la muntanya, el lloc més tranquil per dormir serà el til·ler de davant Can Biel.

Si escoltes els caçadors quan parlen entre ells, ja és massa... L'altra dia en pujaven dos a caçar i els vaig sentir des d'un rebollet ran del tirany, que parlaven del "golf", tots baves: que si serà una riquesa, que si feina, que si luxe,... Però que seran soquets, si com a caçadors no s'hi oposen? El "golf" els acabarà de fotre a ells i a nosaltres: a ells els tancaran el pas i si no hi van per fer de criats no els hi voldran; a nosaltres ens arrabassaran, com ja han començat a fer, un grapat d'oliveres, ens faran construccions, i s'haurà acabat aquell rodolet tan bo per a tots.

No, ..., i n'he sentides més...

Davers l'entrada vella de Palma i a la sortida cap el girant de Deià hi volen fer un poble nou. Parlen de xalets, carrers i cents de persones més; giro i genter que no ens agrada.

També en sentíem de tot d'una alguns que escainaven fort contra alguns senyors, per les pujes astronòmiques dels preus dels colls, que superaven totes les previsions del ministre Solchaga.

I mentre això i altres coses que no veig clares es couen en aquesta vila que necessita mà de metge, la gent du el cap calent amb una polèmica que tanmateix a nosaltres no ens va ni ens ve, sobre això que ells anomenen "la caça". Uns, que van d'uropeus, diuen que no ens podran matar amb els filats, però sí amb l'escopeta o destruint el paisatge que ens agrada amb inversions milionàries; i els altres, que a Valldemossa són un bon grapat, s'han juntat per moure plet i defensar la caça amb filats.

I jo em demana: no haurien d'anar plegats aquests caçadors preocupats i els ecologistes per moure plet cada dia perquè Valldemossa no perdi l'olivar, ni creixi fora mesura, ni sigui un barri luxós de botifarres, ni es begui l'aigua regant sementers perquè hi pasturin les pilotes d'uns pocs privilegiats?

Si això fessin i adormessin el petit especulador que cada valldemossí du a dedins, "caça" i natura en sotirien guanyant. I vull dir que no parl de política, parl d'interessos -els seus i els meus-, que al cap i a la fi fan moure les coses.

Sabeu què us sé dir? Que si no deixau anar tots aquests embulls, i us decidiu a conservar Valldemossa així com ens agrada als tords, no tornaré.

Provau, encara que sigui per un instant, de posarvos dins la nostra pelleta, deixant que l'ocell que tots duim dedins badi els ulls i pensi com vol Valldemossa.

RECEPTES DE CUINA AMB CARN DE CAÇA

Butzetes de tord

Ingredients:

- Butzes de tord
- Ceba
- Un poc de sobrassada
- Un poc de vi sec o de conyac
- Oli
- Sal

Preparació:

Agafau les butzes i féu-los talls de través, posau-les dins un colador i féu-les ben netes. Capolau la cebeta i sofregiu-la amb oli, junt amb les butzetes; afegiu-hi un poc de sobrassada, vi sec o conyac i sal. En ésser cuit, serviu-ho damunt llesquetes de pa torrat o com a guarnició de tords fregits.

Catalina Calafat, "Simona".

Cegues a la cava

Ingredients:

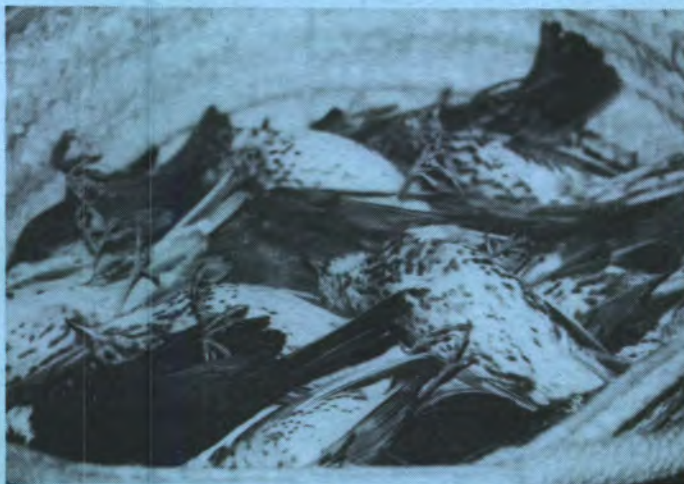
- 4 cegues
- Mitja ampolla de cava sec
- 150 grams de mantega
- 75 grams de foie gras
- Sal i pebre bo
- Pa fregit

Preparació:

Plomau i socorrau les cegues, tallau-los el bec i els peus. Amb molta cura treieu-los el gavatx. Dins una greixonera de terra amb una tapadora que tapi bé, encalentiu 50 grams de mantega i sofregiu-hi les cegues. En ésser rosses posau-hi sal i pebre bo i posau-les al forn fort uns 18 minuts regant-les sovint amb el seu suc. Quan són cuites, les cegues, xapau-les per la meitat, treieu les butzes i capolau-les i reservau-les. Posau les cegues dins un plat a la boca el forn. Dins la greixonera al suc de coure les cegues afegiu-hi el cava i féu-lo reduir a una tercera part. Dins una tassa mesclau la resta de la mantega amb les butzes capolades i el foie gras; remenau-ho bé i posau-ho a la greixonera. Reduiu el foc i remenau la

salsa i abans que bulli posau-la damunt les cegues i serviu-les. A part podeu servir pa fregit calent.

Dolors Estrades

Fotografia cedida per Maria Darder.

Estofat de tords

Ingredients:

- Tords
- Ceba
- Vi sec
- 1 fulla de llorer
- Un poc de sobrassada
- Una cabeça d'all
- Oli
- Sal
- Patates

Preparació:

Plomau i netejau bé els tords, salpreniu-los i sofregiu-los dins una paella, afegiu-hi la cebeta tallada a trossos grossos; quan estigui ros posau-ho dins una olla de test amb aigua, vi sec, un poc de sobrassada i llorer. Quan sigui quasi cuit fregiu patates a cantonets i una cabeça d'all i que bulli una estona amb els tords.

Margalida Calafat, "Simona".

Fideus amb conill de camp

Ingredients:

- Conill de camp
- Una ceba
- 2 tomàtiques de ramellet
- Una patata
- Mongetes tendres
- Fideus
- Oli
- Sel i pebre bo

Preparació:

Trossejau el conill, adobau-lo amb sal i pebre bo i sofregiu-lo dins una greixonera de test. Posau-hi la ceba capolada i en ésser rossa afegiu-hi les tomàtiques pelades i tallades.

Quan hagi sofregit una estona posau-hi aigua i feis-ho coure. Posau-hi la patata i les mongetes a trossets. Passat un quart hi podeu tirar els fideus.

Antònia Darder, "N'Antuanet".

Llebre a la caçadora.

Ingredients:

- 1 llebre
- Alls
- Oli
- Ceba
- Julivert
- Pebre bo
- 1 copa de vi
- Un poc de saïm

Preparació:

Després de fer-la neta, tallau la llebre a troços, adobau-la amb sal i all picat. Tot seguit fregiu-la dins oli a foc fort; una vegada dorada, posau-la dins una greixonera amb mitja tasseta de l'oli que s'ha emprat per fregir-la, ceba picada, julivert, un all, pebre bo, una copa de vi i un poc de saïm; tapau-ho i ja pot coure a poc foc.

Quan està en el seu punt capolau el cor i el fetge, que s'haurà cuit amb la llebre, uniu-ho a aquesta i ja ho podeu servir.

Margalida Ripoll de Can Costa.

Perdius escabetxades.

Ingredients:

- 10 perdius
- 8 pastanagons
- 1 culleradeta de pebre bo en gra
- 1 culleradeta de pebre bo mòlt
- 3 fulles de llorer
- 8 grans d'all
- 1 tassa de vinagre
- 1 tassa de vi
- 4 tasses d'oli
- Llimona
- Sal

Preparació:

Netejau bé les perdius, rentau-les, adobau-les, i col·locau-les dins una greixonera. Afegiu els pastanagons tallats en rodanxes fines o bé tallats ben petits, el pebre bo mòlt i en gra, el llorer, els alls, el vinagre, el vi i l'oli. Condimentau amb sal, tapau la greixonera i deixau-les bullir a poc a poc fins que siguin ben cuites.

Deu minuts abans de treure-les del foc, afegiu-li quatre rodanxes de llimona. Retirau les perdius del foc i serviu-les calentes o fredes.

Margalida Ripoll de Can Costa.

Tords amb merdeta

Ingredients:

- Tords
- Una ceba grossa
- Una tomàtiga petita
- Una copa de vi sec o xerès
- Un poc de farina
- Oli
- Sal

Preparació:

En tenir els tords nets els tall el cap. Dins una greixonera de test hi pos oli i hi sofregesc els tords. Faig un sofrit dels caps, les butzes i ventrells ben nets, una ceba, un poc de tomàtiga i un poc de vi sec o de xerès; pos aigua que cobreixi els tords i ho faig bullir fins que són cuits. Llavors trec els tords d'un en un i amb el Turmix capol tot el sofregit i ho col. Dins una paella torro un poc de farina per tal d'espessir la salsa. Hi pos els tords i coven un poc més i ja els puc servir. Els trec a la taula acompanyats de llesques de panet fregit.

Maria Torres, "Calona".

ENTREVISTA

Jaume Morey,

President de l'Associació de Caçadors Federats amb Arts Tradicionals de Caça de Valldemossa.

P. Parla'ns de l'origen de l'Associació, per què sorgeix? Quina reposta teniu? Quants d'associats s'han inscrit?

R. Aquesta associació va néixer l'any 1988 per una inquietud que hi havia quan vàrem saber que al tractat de Berna es deia que els filats no eren selectius i nosaltres creiem que ho són. Emprenguérem la tasca amb col·laboració amb la Federació de Palma i junts tiràrem els papers endavant i prest tinguérem l'associació legalitzada. Quant a afiliats, som uns dos-cents, però nosaltres pensam que en un temps prudencial, d'aquí a un any, en volem tenir tres-cents cinquanta, comptant que Valldemossa té uns cens d'uns mil cent habitants ho creiem possible.

P. És possible fer un perfil del caçador de Valldemossa?

R. Bé, això és una cosa de la qual podríem parlar una bona estona. Actualment un vuitanta per cent són gent major; si bé, és clar, que en tenir de vint-i-cinc a trenta anys o perquè s'ha casat o bé perquè té altres vinculacions a la vida ja es dedica més a aquestes activitats del caçar, anar a fer colls, anar a fer-hi un dinar per allà, per la muntanya... De manera que el perfil oscil·la entre un vuitanta per cent: de quaranta a setanta anys i de quinze a quaranta anys el vint per cent restant. Al.lots petits de deu o dotze anys n'hi pot haver mitja dotzena.

P. Quin pla de feina té l'associació fixat per ara i per al futur?

R. El projecte que tenim pensat, per tal de donar-nos a conèixer i per demostrar que estimam el tord, és fer un centre d'anellament. Evidentment aquest centre s'ha de fer a un lloc públic. En principi hem pensat que podria estar als Tossals Verds, devers Alaró, o bé a Son Moragues i per això estam en conversacions amb ICONA.

P. Com valorau la polèmica sorgida aquesta temporada i què pot passar en el futur?

R. A causa de la redacció equivocada de la llei de vedes de Berna on deia que: les xarxes no selectives estava prohibit usar-les, no varen especificar que els filats a coll era una xarxa selectiva. Per manca d'informació va quedar així, però ara gràcies als videos i a la informació que hem enviat a Berna i a la Comunitat Econòmica Europea han pogut veure que era una xarxa selectiva. El tema de la disputa creiem que és a causa d'una mala interpretació

entre el Govern Central i el Govern Balear que es passaven la pilota de l'un a l'altre i a més nosaltres pensam -i dic pensam perquè no ho podem justificar- que alguns ecologistes aprofitaren aquestes circumstàncies per moure un poc de trull. Aquest contenció feia un any i mig que estava aturat. Nosaltres som conscients que en aquests moments el GOB reconeix que en certa manera tenim raó i així han publicat que el caçar amb filats a coll és un art tradicional i que és selectiu. Ara ens sentim molt contents de la nostra feina perquè hem aconseguit que tornassin enrera el contenció que estava interposat contra nosaltres. En aquest moments estam a l'expectativa per, si sorgís cap problema, tornar a lluitar i estam disposats a arribar als tribunals per defensar els nostres drets.

P. Quins altres factors de caire no polític condicionen la pràctica de la caça a coll? Abandó dels olivars, extensió dels boscs en terres de conreu, prioritziació dels vedats d'escopeta sobre el tradicional coll, problemes ecològics als llocs de cria, preus elevats en la venda dels colls, transformació o destrucció de llocs bons per als tords,...

R. Són moltes preguntes d'una vegada però intentaré contestar-les una després de l'altra. De cara als olivars

som conscients que fa uns vint anys va estar de moda arrabassar-los per sembrar altres castes d'arbres. I això no sols ho feien per renovar-los, sinó que també per fer "la artesanía del olivo" i d'aquesta manera s'han carregat unes oliveres precioses i ningú no va protestar. I tal vegada tenien mil cinc-cents anys; i per fer-ne cendres "de olivo milenario", i això sí que és trist! Perquè un pi en vint anys està fet, però una olivera d'aquestes no es fa així com així. Ni els nostres fills, ni els néts, ni els renets la veurien feta.

Per altra banda és evident que això també ha repercutit de cara al tord. Tots sabem que el que agrada més al tord és l'oliva, també mengen arboces i bolets, però això és cosa de quinze dies. No és que hagi fet cap estudi, però crec que en vint anys a Valldemossa s'han tomat entre deu i quinze mil oliveres, que si hi fossin, veuries que hi hauria més tords. La prova la tenim a Sa Pobla que mai havien vist tords per allà el vespre, de colgada, i l'any passat dins els tarongers hi havia unes colgades impressionants. Això et demostra el per què el tord ha fuit cap al Pla. I a més al Pla no fan les voreres netes i hi ha molt d'olivó i tenint pel seu manteniment no fugen cap a la muntanya a no ésser que el clima els obligui a partir-hi.

Dels vedats d'escopeta puc dir que a Valldemossa n'hi ha pocs, i si es pega una escopetada a un tord per dins l'olivar no desbarata els altres, mestre no els molestin a les colgades.

Sobre la venda de colls els preus sí que ho són un poc cars, si comptam com un temps que la gent anava a caçar per guanyar un duro. Però la caça a coll és un art tradicional, per tant és un esport. Si partim d'aquesta base tots sabem que els esports són cars, uns més i els altres manco. Pensa que si un senyor vol pescar s'ha de comprar una barca i un motor, doncs també ho ha de pagar. Si el volem practicar sabem el que ens costa i si ho mires des del punt de vista que per vint-i-cinc mil pessetes, durant mig any, pots anar per dins una finca com Son Oleza, Son Pacs, Son Ferrandell o Pastoritx tampoc no és tan car.

Parlant de la destrucció dels llocs bons per als tords, el lloc millor per a ells eren els olivars. Abans anaves per les possessions i no veies la terra, tot era un olivar. A poc a poc han tallat les oliveres o les han coronades per fer llenya i arran d'això el que ha quedat són quatre troncs i quatre pedres i evidentment els tords dins troncs i pedres no hi habiten. Després ens trobam que a les zones que encara hi ha olivar no estan conrades, i no hi ha oliva i la terra no la llauren i el tord no pot cuquejar.

P. Què representa i a qui aglutina el moviment associatiu entorn a la caça de coll a Mallorca?

R. La primera d'aquestes associacions va ésser la de Valldemossa, després en sorgiren d'altres com la de Sóller que té uns tres-cents vint afiliats; la d'Alaró que és la més nombrosa, quatre-cents quaranta i busques; llavors la de Santa Maria, aquesta és més petita -no hi ha tants de colls en aquella zona-, passen dels cent-vint i la darrera que s'ha creat és la d'Artà amb dos-cents seixanta i pico d'afiliats. Aquestes associacions estan totalment legalitzades i federades. Tenim ganes de muntar-ne una a Puigpunyent, que ja està en marxa, en volem fer una a Esporles i una a Bunyola. Ens agradaria fer-ne una a Escorca, una a Pollença i una altra a Alcúdia. El que volem és que a cada poble que hi hagués colls fer-n'hi una; gran o petita, és igual; el que compta és el total. La nostra meta és arribar a tenir cinc o sis mil socis de l'art tradicional dels filats. Tenim l'esperança d'arribar-hi ben aviat.

P. Quines pràctiques queden incloses en la denominació "Arts tradicionals"?

R. Nosaltres sols tenim inclòs la caça amb filats a coll.

P. Quin nivell de connexió hi ha entre les diferents associacions de Mallorca, Espanya i Europa quant a la conservació d'aquestes modalitats tradicionals.

R. Evidentment tenfem clar que totsols no faríem res. La primera connexió ve de molt enrera i fou amb la Federació Balear, després amb la Federació Espanyola i més tard amb les Federacions Francesa i Italiana. Com vosaltres sabeu l'any passat férem un Congrés a Valldemossa per donar-nos a conèixer i mirar d'unificar totes les associacions d'arts tradicionals, cosa que hem aconseguit. Les arts tradicionals de caça no són les mateixes per a tots els països, però el que volem és unir-nos per defensar-nos conjuntament perquè creiem que junts podem tenir més força. No és la mateixa cosa parlar de tres-centes animetes de Valldemossa que parlar d'un senyor que representa quaranta o cinquanta mil afiliats. Per exemple, quan vàrem tenir el problema del contenciós ens oferiren enviar-nos missers des de França i Itàlia de forma gratuïta.

P. És cert que cada any s'agafen menys tords? Es pot acabar la caça a Valldemossa?

R. Des del meu punt de vista -no és que sigui tècnic amb la matèria- els tords que passen per damunt Mallorca, si estan cansats, s'aturen; el problema pot ésser a causa dels corrents de l'època de migració. Influeix molt el vent, si ve del nord o ve del sud, els tords es poden desviar cap a una banda o cap a l'altra. Què implica això? És clar, si es passen més a la dreta o més a l'esquerra no passen per damunt nosaltres i no es poden aturar. I si em demanes: Pot ésser que els tords duguin un altre rumb? I per què no?. L'any passat n'hi va haver pocs, enguany

n'hi ha hagut pocs... Però fa dos anys n'hi va haver molts... Tal vegada l'any que ve n'hi haurà molts.

Ara bé, hi ha un tema del qual no se'n parla: el de les fumigacions forestals que es fan. Això sí que és un atentat ecològic. Ara fa devers un mes tot amb una olor de petroli i de gasoil. Imagina't aquests animalets si mengen olives plenes de gasoil, meam com les ha de caure al ventre? Aquest és també un greu problema.

P. Pot ésser el caçador un defensor de la natura?

R. Crec que el caçador, sobretot amb filats, és un amant de la natura, un gran amant. Perquè és tan maco veure sortir el sol quan ets a la muntanya i és tan agradable sentir els ropidets que canten. Jo don poca importància al fet d'agafar dos tords més o dos tords menys... T'agrada caçar, però, jo crec que sí: El caçador és defensor de la naturalesa. Si els propietaris dels colls els deien: ens heu d'ajudar i arreglarem i llaurarem una zona perquè hi hagi més oliva i els tords puguin cuquejar, estic convençut que els caçadors hi anirien. Ells netegen els camins, i abans, quan a la muntanya sols hi anaven ells, totes les fontetes estaven netes i amb un tasset per beure, ara que hi va tothom està brut i les fonts plenes de pedres. Es Pouet mateix està que fa pena. En totes les coses d'aquesta vida tot ho ha de fer el temps, hi ha caçadors que són "matarifes" com nosaltres els anomenam, evidentment n'hi ha a Valldemossa i pels altres pobles, sabem qui són -però una flor no fa estiu- i per un que ho faci malament no ho poden pagar els altres.

P. Fins a quin punt hi ha necessitat de plantejar als caçadors i als ecologistes com a adversaris, com el ca i el moix?

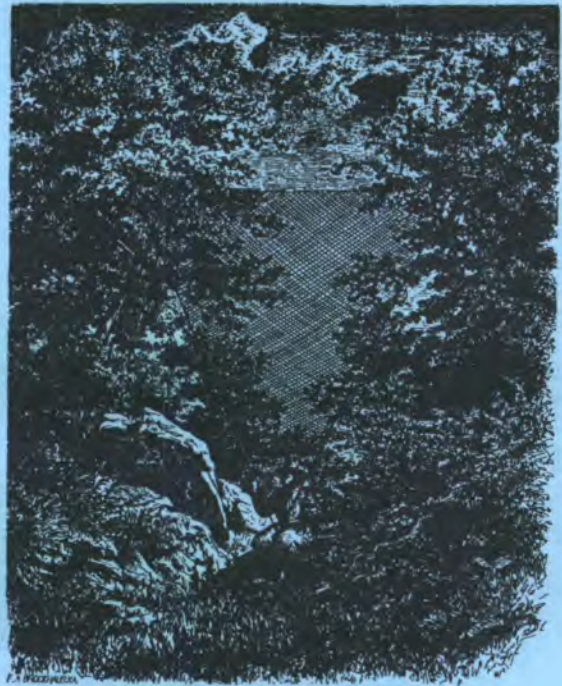
R. Crec que és una manca de coneixença. Si un dia el caçador i l'ecologista podien anar junts a veure sortir el sol o a passejar per la muntanya, i a gaudir del cants dels ropits a la sortida del sol, a partir d'aquí podríem ésser iguals a l'hora de defensar la natura. Estic segur que cedint un poc per cada part ens podríem entendre i col.laborar, la qual cosa seria positiva per a tots.

P. Quin seria el projecte que emprendríeu amb més il.lusió, si no tinguéssiu cap trava per dur-lo a terme?

R. El gran repte que tenim seria que poguéssim transitar per tots els camins de les nostres muntanyes, que poguéssim arreglar totes aquelles casetes de caçadors o de carboners, disseminades pels nostres boscs, perquè els qui transiten per la muntanya s'hi poguessin arrecerar

els dies de pluja o de fred i sobretot arreglar les velles fontetes, que són un bé de Deu, i que aquests vàndals han tудat tirant-hi pedres i pots. És una il.lusió que no depèn tan sols de nosaltres, hi ha més factors, que ho fan molt difícil però no és impossible.

P. Per acabar vols afegir qualque cosa de la qual la

ASSOCIACIÓ DE CAÇADORS
FEDERATS AMB ARTS
TRADICIONALS
DE VALLDEMOSSA

Revista Miramar se'n faci ressò i els altres ho sàpiguen?

R. Sí, en primer lloc aprofit l'oferiment per agrair-li l'ocasió que ens han brindat als caçadors i a mi d'expressar lliurement la nostra opinió i per dir que si algú es vol fer soci de l'Associació amb molt de gust li farem, no tant pel que representa econòmicament, sinó per la força que representa ésser molts a l'hora d'aconseguir les nostres aspiracions.

Finalment us desig a tots un feliç Any Nou. Molts d'anys a tots!

=====
Antoni X. Colom i Colom

LA CAÇA: REFRANYS, GLOSES I CONTARELLES

El refranyer popular valldemossí també reflecteix el fet de la caça, els caçadors i els animals caçats.

- És una bona tórtora.
- Pareix un sebel.lí.
- Qui agafa l'ocell sap més que ell.
- Val més un tord en sa mà que mil i set-cents que volen.
- Té ulls de perdiu escalivada.

A vegades els noms de certs animals tenen un doble sentit de caire eròtic. Hom sap que les perdius no sempre volen.

-Sa poma duia penjada a s'ala des capell i no hi ha hagut mai cap ocell, ni pinsà, ni passarell, que la m'hagui espipellada, més que una sola vegada sa perdiu d'un bergantell; si no fós estat per ell verge seria encara ara.

-Ses perdius van a pareis i sa meva tota sola. Perdiueta qui no vola està enfora de remeis.

-Jo tenia un gual.larito que volava pes carrer, una dona el me va prendre i el me va fer sabater. Hala! dones, compra-me sabates, que es meu gual.laro en sap fer són més fortes que una rabassa i més fines que un paper.

El meu padrí Bartomeu Calafat, de Cas Pagès, em deia aquesta glosa, mitja en mallorquí i mitja en castellà, quan jo era ben petita:

-Es dia de Sant Macià s'oronella ve i es tord se'n va. I s'oronella li diu: Que venis de pocos...! Pero venimos grassos; mira-nos el culo!

Aquesta glosa és culinària i amorosa:

-Amb un cervell de pinsà, i sa sang d'un titina

i s'amor d'una fadrina, saps quina caçola fa?

Pastoritx és una possessió del terme de Valldemossa, té quasi seixanta colls per caçar tords. I desitjaríem que fos veritat el que diu la glosa "tot són voltors i milanes".

-Pastoritx dins un clot tot són voltors i milanes i lo que té més a prop són coves i barbancas.

-Per cada llebre tenim mil cans i cent caçadors amb tants de vigiladors prompte la mos engolim.

Una padrineta de Valldemossa, bona amiga meva, conta amb molta gràcia, gesticulat i imitant les veus de les aus protagonistes aquesta contarella:

-Damunt un lledoner que hi havia a sa clastra d'una possessió de Valldemossa s'hi arredossaren un sebel.lí, un vitrac i un tudó.

Amb això veren arribar un lladre i es demanaren:

-Que l'hem de fer fugir?

-Ho podem provar.

Tot seguit cadascun d'ells començà a cantar tan fort com sabia.

Es sebel.lí feia:

-Tira-li! Tira-li! Tira-li!

I es vitrac:

M'hi 'trac! M'hi 'trac! M'hi 'trac!

I es tudó va començar:

Justícia. Per ' tu. Justícia. Per ' tu.

Es lladre davant aquestes comandacions va arrencar a córrer i encara ara corre si no s'ha aturat.

("Tira-li!", "m'hi 'trac!" i "Justícia. Per ' tu." són les onomatopeies de les veus dels tres animals protagonistes.)

Bartomeu Calafat de Cas Pagès. (Fotografia cedida per Dolors Estrades.)

ENTREVISTA

Ferran Garrido Pastor

Director General d'Estructures Agràries i Medi Natural

P. Quina és la funció i quines competències té la Direcció General de la qual n'és director?

R. Crec que per a la seva comprensió és útil dividir-les en dos grans blocs, el mateix nom ens ho recomana per dir-ho de qualque manera perquè diu estructures agràries i medi natural. Per això pel que fa referència a estructures agràries parlem de competències en camins rurals entesos com a autèntiques vies de comunicació ja que són camins alfaltats i amb senyalització -en realitat pareixen carreteres-, a tot el que es refereix a regadius, tractaments amb l'aigua a les zones agrícoles, tot el que fa relació a informes sobre camps de golf i algunes coses més referides a estructures per a la producció agrària. La segona part és més bona d'entendre, recull per una part tot el que fa referència a la protecció de la fauna i la flora, incendis forestals, caça, pesca continental, parcs naturals, producció forestal, zones i camins forestals...

P. En quant al tema de la caça i la protecció del medi natural que l'envolta, quines actuacions du a terme la seva direcció general?

R. Pel que fa a la caça recollim totes les competències i la regulam tenint en compte la realitat faunística de les illes, que és un recurs natural renovable. La caça existeix i co-habita amb un medi natural, rural i forestal en molts de casos, en conseqüència la tractam en funció del medi en el qual es desenvolupa. A més tenim actuacions diverses com pot ésser la lluita contra el foc, a la qual dedicam moltes energies; la gestió de parcs naturals la qual és una política de gestió del medi natural fins a les darreres conseqüències, és a dir, retirar una part del territori que està en unes condicions de normalitat d'ús i aplicar-li un ús controlat i ordenat de cara a la seva preservació. Aquesta és un poc la filosofia sobre què poden ésser les àrees naturals protegides a les quals hi ha diferents categories i, és clar, aquest Govern està a favor de la seva existència. Sempre amb un nombre limitat perquè creiem que un bé com pot ésser un parc natural deixa de tenir importància quan se l'estén massa i n'hi ha excessius i moltes vegades dius: Bé, no hi ha cap raó per veure'l...En canvi, aquí, hi ha cinquanta parcs naturals a un territori escàs i això fa decaure el valor intrínsec del parc natural i per tant crec que s'ha d'ésser molt selectiu a l'hora d'escollir-los. Més o manco aqueixes són les nostres directrius i estam en ple desenvolupament d'aquest principi ja que tenim en cartera la creació del parc de Mondragó i després seguirem amb altres zones.

P. Volem demanar-li sobre l'ús del medi natural en quant a la caça. ¿Fins a quin punt protecció i depredació, és a dir, caça i protecció, poden ésser cares de la mateixa moneda o si realment hi ha d'haver oposició entre aquests dos vessants?

R. Aquesta és una pregunta sumament interessant. La caça com he dit és un recurs natural renovable. Això significa que si la caça no du un control, una regulació, l'existència d'un nombre

d'exemplars, per tant, tan delicada és la situació d'excés com de defecte. Com quasi sempre la clau de l'èxit és l'equilibri. Per això no s'ha de caçar indiscriminadament, però tampoc no s'ha de deixar de caçar, perquè alterariem l'equilibri ecològic. El que és

important és que els poders públics sàpiguen captar els problemes dels recursos faunístics. Quins puguin ésser caçats i fins a quin punt i es reguli en aquestes condicions. I per altra part que els caçadors -que per a mi no són d'altres que els que comprenen que s'ha de caçar dins unes limitacions i sota unes determinades directrius- segueixin, al peu de la lletra, les regles que marca l'Administració, la qual coneix el problema, que l'ha estudiat i que el regula de manera adequada. Per tant, l'Administració es preocupa d'estudiar tot això, i d'aconseguir aquest punt d'equilibri i ho plasma en una normativa com és l'Ordre de Vedes de cada any, i de dur a terme una sèrie de controls que permetin dur a efecte aquesta idea d'equilibri. Per altra banda, si els caçadors són caçadors -i no furtius que per a mi no és el mateix- i cacen de la manera que està establert, com està estipulat, la caça esdevé un element positiu i regulador de la fauna, necessari per a la seva existència.

P. Centrant la qüestió en la caça amb arts tradicionals, filats a coll, a Valldemossa. ¿Podria dir quina és la seva opinió sobre la polèmica que hi ha hagut al principi d'aquesta temporada de caça i com veu el futur d'aquesta modalitat?

R. La idea que tenc del tema és ben senzilla d'exposar. El que ja no és tan senzill és que ens entenguin fora de les Balears. Dic que és senzill perquè crec que els filats són una tradició, i com a tradició en una terra europea, parlant d'una generalitat, s'han de respectar i s'han de tenir cura perquè són la nostra història. Per tant, a més de modalitat de caça és una tradició i personalment en tenc cura de manera especial, però el problema és que a fora no saben veure aquest valor tradicional i per això apliquen directament el fet que és una caça amb xarxa i com a tal és prohibida. Ja els hem dit tècnicament a les persones que han provocat aquest petit desajust dins l'Ordre de Vedes que entre les caces amb xarxes hi ha diferències: la xarxa japonesa no és selectiva, la dels filats sí que ho és, en el sentit que no mata l'animal d'una vegada sense donar la possibilitat d'alliberar-lo sino al contrari, ja que els filats són selectius. Per tant aconsegueix una de les funcions primordials. Si no fos així jo no la podria defensar com a tradicional, la qual, amb el pas del temps, ha quedat desplaçada. Però no es tracta d'això ni molt manco, crec que és una tradició que jo defensaré sempre i que tenim arguments tècnics vàlids per lluitar de cara al proper any.

P. Li volíem dir que a les converses que hem tingut amb caçadors en general i d'altres estimadors de la natura a Valldemossa, ens comentaven que tant o més que la caça, el que és delicat és la qüestió de l'equilibri natural: la desaparició dels olivars, l'abandó d'aquesta mena de cultiu, l'avenç del bosc en zones de conreu, el qual és propens als incendis, tal volta per la caiguda de la producció agrària... incideix en el tema de la caça i del medi ambient. Quines actuacions es poden plantejar per evitar el desgastament del paisatge que durant milers d'anys ha romàs pràcticament inalterat?

R. És tal vegada la pregunta més interessant que es pot fer ara mateix respecte al que fa al món agrari de les Illes Balears. Evidentment ens trobam davant una autèntica reconversió d'aquest món, que inclou tant l'agricultura, com la ramaderia i les altres activitats que es puguin desenvolupar en el món rural. Des del punt de vista agrícola ens han quedat despenjats de les possibilitats de tirar envant en una Comunitat Europea que és on som ara. I això ens ha passat perquè la nostra competitivitat ha resultat minvada pels competidors europeus. En conseqüència hem estat sumergits en una profunda reflexió i en una recerca de solucions, algunes ja trobades per tal de donar una altra via a aquesta realitat. És evident que hi uns perills de pèrdua de renda i uns perills de despoblació, d'abandó de cultius. Hem fet treballar la imaginació i tenim diverses coses en cartera, el que no podem oblidar és que els nostres recursos fonamentals es basen en el turisme. Que no volem el turisme que hem tingut fins ara? És clar. No el vol ningú. I de fet l'estam canviant. En cas del món rural això té una aplicació

francament prometedora: el fet que els terrenys de conreu s'abandonin o esdevinguin zones forestals no anirà malament, en absolut. Crec que als territoris on no hi ha una producció suficient, resulta més important els espais que es destinen a l'oci els quals tenen un protagonisme que no tenien fa vint, trenta o cinquanta anys. Què s'ha de fer amb el bosc? És evident que se n'ha de tenir cura, perquè té el perill d'incendis, però, hi ha una sèrie de tècniques de tractaments herbícoles que són cars i que requereixen la col.laboració dels propietaris i ciutadans per aconseguir deixar el bosc preparat per evitar els incendis. Tenim altres opcions com poden ésser l'agroturisme i el turisme rural. Jo estic convençut que la Serra pot contribuir a salvar un seguit de propietats que abans eren productores agràries i ara no poden ésser-ho. Així poden ésser una sortida econòmica tant per al propietari, com per al nucli de població proper pel que fa a llocs de feina i a les construccions que en molts de casos a la Serra de Tramuntana són construccions d'una entitat arquitectònica i fins i tot històrica d'importància. I és patrimoni en definitiva, patrimoni que hem de salvaguardar. Per tant estam immersos en un procés de reconversió en aquest sentit. No obstant, tenim en ment una sèrie d'idees per sortir d'aquesta situació. A més, comptam amb l'orientació i les ajudes de la Comunitat Econòmica Europea que d'alguna manera ens ajudarà a dur-les a terme per l'enfocament que ha donat a tots els territoris de la Comunitat Europea que es troben en la mateixa situació que nosaltres.

Antoni X. Colom i Colom.

Respectant la Natura,
respectam la vida.

Ajuda'ns a conservar les espècies
protegides. Cuidar la vida és feina de
tots.

GOVERN BALEAR
Conselleria d'Agricultura i Pesca
Direcció General d'Estructures Agràries i Medi Natural

CONSELLERIA DE CULTURA, EDUCACIÓ I ESPORTS

GOVERN BALEAR

El Gabinet de premsa d'aquesta Conselleria ens ha informat de manera àmplia i puntual dels actes culturals que ha organitzat la Conselleria de Cultura, Educació i Esports i de l'esborrany de la Llei de l'Esport Balear.

La Consellera de Cultura del Govern Balear, Maria Antònia Munar, va inaugurar l'exposició **LES JUGUETES DE LES PADRINES** la qual romangué oberta a la Casa de Cultura del dia 8 al dia 31 d'octubre. La mostra consta de dues mil peces entre cotxes de llauna, cavalls de cartó, autòmats, trencaclosques, pepes o jocs de taula. La col·lecció de juguetes dels nostres avantpassats permet comparar-les amb les actuals i treure'n conclusions. La col·lecció pertany a Toni Boig Clar i és el

titivitats per commemorar el cinquè centenari de la primera edició de Tirant lo Blanc. El programa l'han dut a terme les tres comunitats de parla catalana Catalunya, País Valencià i les Illes Balears.

Com a cloenda de **L'Any del Tirant** i sota el títol de **Tres escenaris per a una història. Quatre versions del mateix Tirant**, la Conselleria, ha programat, del dia 17 d'octubre al dia 1 de desembre, tres exposicions: **Tirant lo Blanc, imatges i objectes**, a Sa Llonja; **La música en temps del Tirant**, a la Casa de Cultura i **Exposició sobre documents de l'època del Tirant**, a l'Arxiu del Regne de Mallorca.

Al programa a més hi figuren **Audicions musicals comentades, Activitats didàctiques per a escolars, Conferències i Itinerari cultural.**

METEREOLOGIA

Ens ha arribat fa poc la notícia que l'octubre de l'any que ve se celebraran el I Congrés Iberoamericà de Meteorologia i el V Congrés Interamericà de Meteorologia, coincidint amb les celebracions del Vè. centenari de la descoberta del continent americà, el famós "Quinto Centenario"; tots dos congressos són organitzats per l'Asociación Meteorológica Española (A.M.E.) amb l'ajut de l'Instituto Nacional de Meteorología, les universitats de Salamanca i Extremadura i d'altres entitats col·laboradores. La reunió, que se celebrarà sota el nom d'"Encuentro Meteo 92", té per objectiu principal "establir i/o consolidar els llaços d'unió de la família meteorològica constituïda pels professionals investigadors i estudiosos de les Ciències de l'Atmosfera d'Iberoamèrica i la Península Ibèrica". El coordinador principal d'aquesta trobada de científics "Encuentro Meteo 92" és el nostre col·laborador Sr. Jaume Miró-Granada Gelabert, de l'Asociación Meteorológica Española (A.M.E.).

Gabriel Janer Manila

L'escriptor i pedagog Gabriel Janer Manila ha estat nomenat Escriptor del Mes de desembre. Janer Manila que va néixer a Algaida l'any 1940 ha rebut quasi tots els premis literaris que es convoquen als Països Catalans. Té publicades 46 obres de creació i d'assaig, la darrera que acaba de presentar és **L'EDUCACIÓ DE L'HOMME QUE RIU**.

resultat de quinze anys de treball.

La Conselleria de Cultura, Educació i Esports ha organitzat una sèrie d'ac-

SUPERMERCAT VALLDEMOSSA

C/ Marqués de Vivot, 5
VALLDEMOSSA

Tel. 61 25 68

Fax: 61 23 12

Visita Cultural a Artà

L'Obra Cultural Balear a Valldemossa va organitzar una visita cultural a Artà, Ses Païses, el Museu, Sant Salvador i Coves de Capdepera el dia 10 de novembre. Va ésser una jornada d'agradable companyonia. Abans d'entrar a Ses Païses vàrem llegir, mitjançant l'ajuda d'un equip que ens va deixar el rector de Valldemossa, aquest text que us oferim tot seguit.

NUREDDUNA

Sota l'alzina sagrada i màgica, la tribu que habita la contrada està preparada per presenciar el cruel sacrifici. Damunt l'altar de pedra, el gran sacerdot servit per vuit ministres, immolarà nou joves grecs que han arribat a l'illa.

La néta del jerarca és Nuredduna, la verge, la gran vident, la profetessa... Ella serà testimoni del sacrifici.

Entre els presoners, un jove gallard, Melesigeni, que porta una lira, el qual, atenent els precés dels seus companys, inicia un cant de mortal adéu. Nuredduna fa callar la tribu, i el so de la lira i la veu del poeta expressen l'angoixa del condemnat.

La gran vident resta encisada. Tot just comença el sacrifici, puja al cim del talaiot i amb els ulls llampegants, no en va és la sibil·la, l'oracle dels déus, parla al poble:

**"Precis és que aquest jove cantor dels estrangers
aquí la sang no vessi: per víctima
escollida
el déu ignot demana que l'entreguem
en vida
allà dins la gran Cova, son temple
misteriós."**

S'alça una veu protestant, mes el gran Vell l'acalla dient:

**"Honor a la donzella que flor és de ma sang!
Qui diu un mot contra ella, m'escup al cabell blanc!"**

Fotografia: Pep Jiménez

Els vuit grecs han donat la sang i després els seus cossos han estat cremats. Des de l'alzina s'inicia el llarg camí de la Cova, La comitiva puja l'aspra costa, entra per la boca camí de la fosca, cap al silenci de l'eterna nit. Les falles enceses il·luminen columnes d'alabastre, somnis de filigranes, troncs reials, altars i fantasies sens fi.

Al fons de la Cova, enmig de la sala més profunda, un altar on Melesigeni és

encadenat. La profetessa trenca una corona de flors per cenyir-la-hi, després, amb un calze, dona al captiu un fort narcòtic.

Quina dolça visió desperta al poeta? És Nuredduna que el desferma i li parla amb una llengua desconeguda. Malgrat que no l'entén, Melesigeni s'adona que ella li vol bé.

És entrada de nit. Les estrelles estan a l'aguait de la lluna que s'acosta pel lllevant. A la llunyania, la nau dels grecs espera el retorn dels qui ja no poden tornar.

Dins una cova ran de la mar, la profetessa té diversos aliments: carn, llegum, mel i llet que serveixen per reparar les forces del grec. Hi ha també un bot fet d'una soca de lledoner buidada, els remes són d'alzina. El bot durà Melesigeni cap als seus.

El poeta vol deixar-li la lira en penyora del seu agraïment, però no pot: l'ha deixada dins la Cova i no hi ha temps de recuperar-la.

Camí de la seva pàtria, Melesigeni, està salvat, no així Nuredduna. El qui havia protestat perquè no volia que el poeta fos dut a la Cova ve amb un grup de gent avalotada: Volen veure el presoner. Així parla la profetessa:

**"Jo l'he sentida clara la veu de l'Invisible,
jo l'he pogut entendre dins un batec d'amor;
i diu que no li plauen les víctimes d'horror,
que vanament vessada la sang, li és avorrible,
que per ell voler carnatge no és tigre ni voltor!"**

PLAÇA RAMON LLULL, 4
Telèfon 61 24 85

VALLDEMOSSA

La primera pedrada arriba al cap de Nuredduna seguida d'un ruixat de còdols que l'encalquen bronzint al temps que corrent ella s'interna cap a les entranyes de la Cova fins a l'altar on la lira és testimoni del seu darrer suspir i de les veus que sorgeixen de les entranyes de la gran Cova:

**"Sortada tu, donzella, que el déu ocult inspira!
Saltant sobre ton segle, n'ets víctima sublim...
Pren de l'altar, que és teva, pren la suprema lira.
Per un batec de l'ànima amb què ton cor expira
daríem les centúries de calma que tenim"**

Ha passat un temps, l'exèrcit de Boken-Rau ataca la indòmita i cruel tribu de l'Alzina. Les forces no són prou per defensar-la dels atacants. Tenen armes noves, una ballesta ha llançat dardells encesos cap a l'alzinar. Els arbres cremen com a festers plens de teia. L'alzina sagrada pren i tomba. El bosc i el poble, vells, dones i infants, es consumeixen dins un gran brasero.

Veient perduda la tribu, el jerarca ordena als guerrers i als sacerdots anar a la gran Cova. Tot just són al cor del santuari fan una gran focatera:

**"I sacerdots i sagues, amb muda submissió,
voltant la foguera, las mans arreu uniren.
Set voltes en silenci dansant la circuïren,
i a la setena volta, fent un gemec mortal,
dins la tremenda pira saltaren per igual."**

Abans de morir, el Vell té una visió: la seva néta, Nuredduna, amb una sagnant ferida al cap està abraçada a la lira del poeta grec.

"Així de dol vestides estau, coves d'Artà."

**"Així dins tes entranyes retens, Illa daurada,
l'eterna lira grega dels genis envejada,
do de l'antic monarca dels ideals cantors
a la flor de ton poble capaç de ses amors...
Mes al! ta filla augusta, que la gran lira porta,
dins ton fonadal poètic roman immòbil,
morta!"**

Nota: Aquesta llegenda és fruit de la inspiració del gran poeta mallorquí Miquel Costa i Llobera (1854-1922). LA DEIXA DEL GENI GREC és el títol del poema, del qual hem copiat entre cometes i en negreta, els fragments que us oferim.

Antònia Serrano i Darder

PREMSA FORANA

-La revista COANEGRA ha celebrat el seu desè aniversari, la qual cosa han festejat amb diversos actes. Representants de la nostra revista acudiren a un d'ells per tal de felicitar-los, felicitació que repetim des d'aquestes pàgines.

-Hem rebut el número 1 de la revista binissalemera: "è? Una revista amb accent". Ens alegrem moltíssim per cada nova publicació de la part forana i doblement si com aquesta és tota en català. A més està feta amb molta gràcia i amb no manco cura.

Racó del jovent

Ja han fet 18 anys

Azarias Garcia Gutiérrez (14 d'octubre).
Vanessa Estaràs Tobin (16 d'octubre).
Juan Socias Vicens (13 de novembre).
Catalina Tomàs Torres Rullan (24 de novembre).
Francisco José Morey Ripoll (9 de desembre).

MOLTS D'ANYS!

Vanessa Estaràs Tobin

Francisco José Morey Ripoll

Catalina Tomàs Torres Rullan

ESPORTS

Futbol, tennis
bàsquet, etc.

TOT PER L'ESPORT

Niceto Alcalà Zamora, 22
Tel. 28 19 29
Palma de Mallorca

REPARACIONS
NAUTIQUES
S. Oficial VOLVO
S. Oficial SOLE

Reial Club Nàutic Palma
Tel. 71 10 50
Palma de Mallorca

UNA GRAN FESTA

Dissabte dia 28 de setembre va tenir lloc a l'esplanada de Sa Marina la festa anual de Sant Miquel, on tothom es va trobar per fer la bulla i poder ballar, cantar i passar una bona estona. Com cada any, els organitzadors varen ésser els CUBATA'S, que ho prepararen tot amb molt d'entusiasme perquè tothom es muntàs una bona marxa per dir adéu a l'estiu. Com és tradicional es va fer el lliurament del trofeu del "Tour 91", els guanyadors dels quals varen ésser: Campió del "Tour 91": Gori Morey; Trofeu Revelació: Pedro Calafat; Trofeu "Villario": Emilio Mulet.

D'esquerra a dreta, darrera: Pedro Calafat, Tomeu Pizà, Joan Reinès, Miquel Angel Mas, Mateu Estaràs. Davant: Emilio Mulet, Francisco Boscana, Gabriel Horrach i davant de tots Gori Morey. Tots ells són CUBATAS.

A.J.V.

Els joves de Valldemossa -entre els 14 i 30 anys- s'han volgut juntar per tal de legalitzar la seva associació, cosa que han aconseguit gràcies a l'ajuda rebuda dels regidors de Cultura i Joventut, Rosa Estaràs i Miquel Boscana, que a més per edat en són socis.

La junta directiva es va constituir el dia 9 de novembre. Es va presentar una llista única que va sortir elegida per unanimitat.

Aquests són els qui durant els propers quatre anys dirigiran l'A.J.V.:

President: Francesc Boscana
 Vice-President: Vicenç Colom
 Secretari: Miquel Alorda
 Tresorer: Elena Gelabert
 Vocals:
 Magdalena Boscana
 Francisco Morey
 Miquel A. Mulet
 Pere Joan Juan

Maria Lluïsa Morey
 Miquel Boscana
 Gabriel Maimó

Fins ara ja hi ha inscrits més de 70 socis, plens d'il·lusió per fer moltes activitats i per començar hi haurà una desfilada de models i tot acabarà amb una gran festa que us contarem a la propera Revista MIRAMAR.

Enhorabona Marta!

Na Marta Lladó Colom ha estat seleccionada, juntament amb tretze nines més del Col·legi Madre Alberta de Palma, i ha anat a Madrid per participar a un concurs nacional sobre les properes Olimpíades Barcelona-92.

Tomeu Pizà

Aquest pageset ja té un any. A mes d'anar-hi vestit, ho és per un motiu ben clar: És el nét de na Dolores de Cas Pagès.

BAR S'OLIVERA

AVINGUDA ARXIDUC LLUÍS SALVADOR
 TELÈFON 61 25 77
 VALLDEMOSSA

IMATGES D'ANTANY

Estam molt contents per la gran quantitat de fotografies que ens han arribat. No podem publicar-les totes aquesta vegada, ho anirem fent en revistes successives. Donarem preferència a les fotografies de grups d'alumnes, així que si les cercau i ens les feis arribar vos ho agraïrem.

Aquestes nines que avui ja tenen més de setanta anys eren alumnes de la Puresa de Valldemossa allà per la segona dècada dels nostre segle. D'esquerra a dreta, primera fila: Catalina Ferrà, Catalina Mas, Lluïsa Vives, Maria Mas, Catalina Ripoll. Segona fila: Margarita Daviu, Francisca Capllonch, Magdalena Capllonch, Juana Colom, Francisca Ripoll, Margalida Mas, Antonia Darder, Magdalena Capllonch. Tercera fila: Margarita Arrom, Antònia Darder, Margarita Balle, Maria Nadal, Margarita Lladó, Antònia Mas, una pensionista, Francisca Darder. Quarta fila: Juana Carbonell, Catalina Marquès, Margarita Lladó, Magdalena Lladó, Magdalena Lladó, Esperança Carbonell.

Fotografia cedida per Catalina Ferrà Torres.

Sa Sínia, a finals dels anys trenta, en Miquel Colom des Tancats amb tres "Brunetes", na Joanaina, Na Catalina i na Margalida.

Fotografia cedida per Margalida Calafat Gelabert.

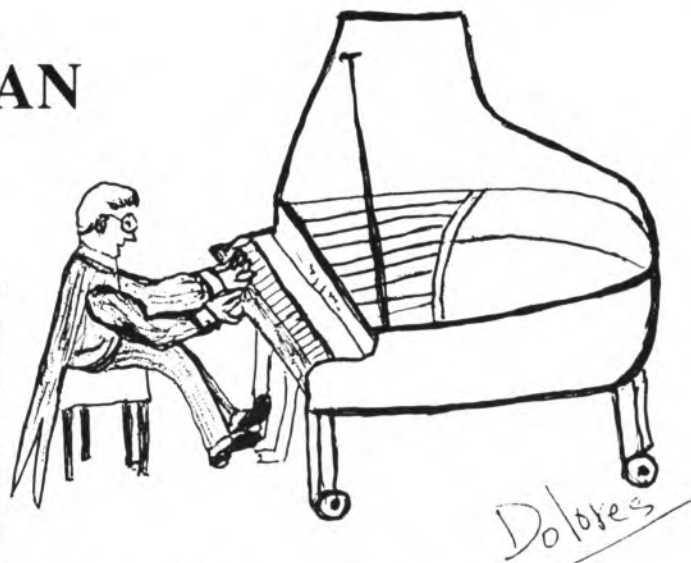
Valldemossa. La fotografia és a finals dels anys trenta. Elles són Margalida Ripoll de Can Costa; Catalina Cañellas de Can Molinas; Juanita Mas, religiosa de la Puresa i Francisca Calafat, religiosa de la Puresa. Fotografia cedida per Catalina Cañellas Estrades.

Més de trenta anys fa que aquests valldemossins anaren a noces. Darrera hi ha: Francisca Calafat, Pràxedes Pons i Maria Fiol. Maria Torres, Antònia Terrassa, Catalina Tomàs Calafat i Antònia Boscana estan a primera fila amb una xicra de xocolata al davant.

Fotografia cedida per Maria Torres, "Simona"

HOMENATGE A JOAN MARIA THOMAS

Organitzat per l'Associació Festivals Chopin de Valldemossa, el dissabte vint-i-vuit de setembre de 1991 tingué lloc un homenatge a mossèn Joan Maria Thomàs. Començà a les 12 del matí, un grup format per familiars i amics de Joan Maria Thomàs portaren a la tomba del músic una ofrena floral. També s'hi va adherir l'Ajuntament de Palma. L'acte va resultar molt emotiu.

A les 20 h. dins la sala de música del palau del Rei Sanç es va celebrar el "Concert in Memoriam de Joan Maria Thomàs". Els senyors Bauzà de Mirabò feren els honors a l'entrada.

Abans de començar el misser Ramon Andreu va llegir llurs adhesions de Mas Porcel, B. Torrandell, Jaume, Puruca Caubet, Colette Truyol, Maria Lluïsa Rovira i de les Joventuts Musicals: C. Cortès, Albert Díaz i Conxa Oliver.

A continuació el pianista Bartomeu Jaume i Bauzà va interpretar l'integral de l'obra per a piano de Joan Maria Thomàs. Va ésser molt aplaudit i a més d'oferir-nos Lamentació, obra de Joan Maria Thomàs, es va adreçar cap al públic dedicant unes paraules a l'obra i en memòria del gran músic.

A l'intermedi poguérem saludar

entre d'altres personalitats a la Sra. vídua de Gerard Thomàs i d'altres familiars, als Srs. Capllonch, al pintor Sr. Coll i Barolet, al pianista J. Moll, al

Dr. Cortada, a la Sra. vídua de Juan, als Srs. Coll San Simon, al Dr. Jordà, al Sr. Miró de Mesa, a la Dra. Matilde Serrano, a l'escriptor Carles Llop i Sra. i a Joan Carles Palos d'Antena 3.

El TRIO DE PALMA (Miquel Estelrich, piano; Carlos Sanguino, violí i Fedor Medina, violoncel) interpretaren a la segona part: TRIO Op. 1 núm. 3 en Do menor de L.V. Beethoven. La seva actuació va agradar a tot el públic i fora de programa interpretaren una cançó de bressol de Mas Porcel.

El dia següent a la cel.la Chopin i George Sand, el pianista Bartomeu Jaume amb el piano Steinway va fer l'enregistrament d'un compact-disc de les obres per a piano interpretades el dia abans. Es completarà amb composicions per a orgue.

Així es va voler honorar la me-

mòria de Joan Maria Thomàs, el gran oblidat, l'obra del qual molts d'entesos comparen amb la de Frederic Mompou.

Dolors Estrades

TARDOR 91', MOZART A LA PART FORANA
CONCERTS LÍRICS

Amb aquest títol i sota el patrocini del Consell Insular de Mallorca i els ajuntaments corresponents, han tingut lloc, a diversos pobles de l'illa, una sèrie de concerts a càrrec del "Col·lectiu d'Artístes Lírics" que el 20 d'octubre actuaren al Palau del Rei Sanç a la Cartoixa de Valldemossa. Va comptar amb la col·laboració de la Fundació Joan March Servera, de la família Bauzà de Mirabò i de l'Associació Festivals Chopin.

RESTAURANT ES PORT

ESPECIALITATS
Peix, marisc i paella

Teléf. 61 25 41 PORT DE VALLDEMOSSA
(Mallorca)

UNA EXCEPCIONAL SORTIDA DE SOL

(Damunt del Teix) 25-8-91

Anar a veure sortir el sol, des del cap d'amunt d'un cim, constitueix sempre una aventura i una incògnita. Mai no saps si el comportament del temps coincidirà amb els teus desigs transcorrent tot conforme t'ho haves imaginat o bé serà una decepció més. Suposant que el temps sigui bo, hem de considerar sempre que l'omnipresent calitja tan característica a la nostra illa, s'estengui per tot el llarg de l'horitzó enterbolint-lo i fent-nos pols l'espectacle que pensàvem assaborir. Encara que un sol escollir un temps propici, malgrat aquesta lloable precaució, la vel.leitat del temps sempre té la darrera paraula.

Però sempre hi ha una excepció i avui és estat el gran dia perquè tenim tots els Sants de cara. Un brillant pleniluni il.luminant com si fora de dia. Un cel excepcionalment clar, masell d'estrelles i una temperatura suau i agradable són un bon presagi.

A les tres i mitja de la matinada, els germans Señor (Xavier i Lluís) i jo sortim decidits cap el Teix pels Cairats. De camí cap a Na Ropit, tenim ocasió de contemplar la nostra entranyable Vall-demossa banyada per la platejada llum de la lluna plena. Meravellós!

Passat el portell del bosc i ja per dins l'alzinar, si bé no tenim tanta llum com fins ara, n'hi ha a bastament per poder estalviar les piles elèctriques.

El camí exageradament rost, de nit dóna menys facilitats i ens obliga a prendre-nos-ho amb filosofia i pujar amb calma, ja que disposam de temps sobrat per arribar d'hora i no perdre detall de la que suposam serà una apoteòsica sortida de sol.

A l'arribar a la Font des Polls, seguim pel Camí des Caragol. Aquest es veu

molt deixat i esbaldregat en molts d'indrets. Una veritable pena.

Des d'on s'acaba el camí de carro, tiram pel dret fins assolir la carena. Quan ho aconseguim ja fa una estona que la lluna s'ha amagat deixant-nos a les fosques i per avançar sense el perill d'una ensopegada hem d'utilitzar les piles.

Per la carena ens anam acostant al cim del Teix, plantant-nos en un tres i un no res devora el Vèrtex Geodèsic. Són les sis i deu. Hem pujat en 2 h. 40 m. des de Na Búger, incloses unes poques i curtes aturades.

Recolzant-se sobre el Vèrtex Geodèsic, trobam n'Eduard Blanes que es veu és estat el primer en acabar la son. La resta encara romanen dins els respectius sacs de dormir. Tots ells varen pujar ahir dissabte.

Sembla que per aquí passa alguna ruta aèria, puix constantment veim passar avions, la majoria dels quals ho fan de passada.

Els hostes del "Teix Palace" comencen a donar senyals de vida i poc a poc van sortint de dins els sacs de dormir.

La nit és clara de debò i la visibilitat excel.lent, la tan temuda calitja no ha fet acte de presència. Ciutat amb la seva il.luminació sembla un camp ple de llumes. El mateix passa amb Bunyola, Santa Maria i tots els pobles que des d'aquí dalt es poden dominar.

És una vertadera disbauxa per a la vista l'esclat de llum que ens brinda el pla. El cel amb tantes estrelles sembla un gegantí vitrall. És un constant xalar. Tot és tan bonic! tan meravellós! que ens agradaria poder-ho perllongar una estona més.

Quan comença a clarejar, tota la serralada es va perfilant, sorgint de la

fosca les muntanyes i els cims, Alfàbia, Coa de Sa Rata, Puig de Sant Miquel, Puig de Sa Font, Es Teixot i més lluny el Puig Major, Massanella, etc. Fantàstic!

El sol molt lentament va treient el nas per darrera el Teixot. Es veu que se n'ha adonat que l'estem retratant. Sembla un enorme vermell d'ou que a mesura que se va entornant es va convertint en una engegadora bolla de foc.

Ja de dia i amb el sol molt alt saludam als components del grup conduït per n'Eduard Blanes. Entre tots sumem 14.

Recobrats de les emocions experimentades amb la meravella de sortida de sol que hem pogut contemplar, davallam a berenar a Sa Font de Sa Serp i tot seguit emprendem el retorn al poble on m'espera la meua dona per anar a missa d'onze a la Parròquia.

I tal dia farà un any.

Benigne Palos

"Des que per primera vegada, a l'agost de 1941, vaig anar a veure sortir el sol, aleshores des del cap d'amunt del Puig Major, hi he tornat algunes vegades fins l'any 1970 a partir del qual hi vaig cada any. En tot aquest temps sols recordo com excel.lents sortides de sol, les dels anys: 1971 al Puig Tomir (Escorca), 1978 a la Cuculla de Fartàritx (Pollença), 1987 a les Moles de Mortitx (Escorca), 1988 a la Serra de Sant Vicenç (Pollença) i enguany al Puig del Teix (Deià), la resta ha romàs com a simples començaments d'un nou dia."

B.P.

**BANC DE
CREDIT BALEAR**

Es Credit

Aquesta vegada a les pàgines esportives us contarem l'excursió efectuada pel Motoclub "Tiramilles", el passat dia 17 de novembre a l'ermita de Betlem (Artà). El relat ha estat escrit per Miquel Boscana Mas i Miquel Pastor Torres, als quals vull agrair la seva col·laboració i ajuda.

Era un matí fred amb vent de mestral; així i tot el sol llua. Era diumenge, i les agulles del rellotge assenyalaven les nou menys cinc minuts quan va arribar el primer motorista, era en Xavier que, encara que havia anat de marxa fins tard, va demostrar que era puntual i que estava a les verdes i a les madures; no es pot dir el mateix d'altres persones, que fidels a la tradició arribaren tard (com sempre). En Miquel Angel de can Micaloto preocupat pel fort vent, va decidir pegar una ullada al Portalet, per veure si la seva barca encara hi era, la qual cosa va retrasar encara més la partida. Per fi a les deu menys vint minuts vàrem emprendre la marxa cap a Palma. Ja baixant aprofitàrem per posar benzina a la benzineria de S'Esglaieta. Tot seguit arribàrem a Pryca per trobar-nos amb un motorista de Palma, amic d'en Tolo, el qual es retrassà i aprofitàrem per fer un cigarret i una xerradeta. Altres varen preferir visitar les gronxadores que hi ha devora i recordar vells temps. A la fi arribà l'amic d'en Tolito i a les deu i mitja empeníem la ruta cap a Artà.

Eren devers les onze i mitja quan la fam ens va suggerir aturar-nos al Bar-Restaurant "Es Cruce" (Crta. Palma-Manacor, Km. 41). En poc temps aparegueren damunt la taula frit de mèn, frit de porc, entrepans de tota casta, olivetes, vinet i evidentment per als pilots aigües minerals, i entre bot i bot ja varen ésser les dotze i mitja quan vàrem emprendre de nou la marxa.

Sobre la una vàrem arribar a Artà i hi va haver un petit mal entès, demanàrem per l'Ermita de Betlem i les indicacions que ens donaren no varen ésser d'allò

més exactes i vàrem pegar a la urbanització de Betlem, situada en el camí de Cap Ferrutx on posteriorment ens varen indicar que l'accés a l'Ermita era per una altra banda, definitivament, ens havíem perdut. Després d'una gran voltera vàrem trobar el camineu que duia a l'Ermita, estret i mal asfaltat. Transcorreguts un parell de quilòmetres per aquest carreteró, no divisàvem l'Ermita per cap banda, de sobte, darrera una volta, baix de nosaltres, la vàrem veure. Era preciosa, allà enmig, solitària entre les muntanyes pelades, i al costat la meravellosa vista de la badia d'Alcúdia. Una vegada allà, ens va impressionar especialment l'entrada principal, custodiada a cada banda per altius xiprers i al fons la façana principal de l'Ermita. Era obligat comprar cintes, postals i tota mena de "souvenirs". De cop, una cara coneguda va sortir de darrera la vidriera. Era l'ermità

Biel de Soller, antic conegut de l'Ermita de Valldemossa, el qual ens va reconèixer a tots malgrat el temps transcorregut. Xerrant xerrant, vàrem descobrir que l'obra de l'ermita va ésser dirigida per un valldemossí, un tal Pep Lladó. La petita església era acollidora i gaudia d'una gran bellesa malgrat la seva simplicitat, i una cosa molt curiosa, l'interior de l'església (altar, columnes, etc...) és una còpia exacta de l'altar de la Cartoixa de Valldemossa.

Però el rellotge corria i em penso que aquest dia més que mai, quan de cop i volta van arribar els últims components del grup: en Pep i na Francisca que, per motius laborals varen venir més tard. Fet el foc corresponent i els preparatius indispensables per dinar, varen començar a rodar per damunt el foc sobrassades, llangonisses, botifarrons i bistecs. Entre "pitos i flautes" va ésser hora de partir, de fet ja eren les quatre i mitja quan vàrem seguir la ruta cap a Alcúdia per fer un cafè. A la carreterra que vàrem trobar (Déu vos en guard, d'anar-hi) hi havia trossos asfaltats i trossos sense asfaltar, en Xavier amb la seva "trail" va demostrar que la seva moto era apta per a aquell terreny; no es pot dir el mateix de les nostres motos de carreterra, que anaven

de banda a banda. A les sis menys deu, una altra repostada obligada a la benzineria d'Alcúdia, i ja a les sis prenguérem el cafetet amb la conseqüent tertúlia. Quan vàrem prosseguir ja era fosc. La llarga fila de cotxes que tornaven cap a Palma colapsava la carreterra però per a nosaltres no va ésser un gran problema ja que els vàrem esquivar amb gran facilitat (avantatges de la moto). Amb la fosca es podien divisar els onze llumets vermells de les nostres motos quan finalment arribàrem a Valldemossa a les set i mitja. Tot ha anat molt bé, enrera queden els

234 kms. que hem fet. L'aturada obligada a S'Olivera va donar fi l'excursió. Sens dubte una experiència a repetir.

A continuació relacionarem tots els participants:

- Suzuki GS 500 E negra: Toni Mas Torres, Toni Villa Reynés
- Suzuki GS 500 E blava: Tomeu Torres Morell, Antònia Capó Ferrer
- Suzuki GS 500 E verda: Miquel Boscana Mas, Maria Margalida Lladó Boscana
- Yamaha FZR 600 blanca: Toni Mas Ripoll, Jaume Juan Vila
- Honda NX Dominator 600 blanca: Xavier Mulet Ureta
- Honda CBR 600F negra: Vicenç Colom Torres
- Suzuki GSX 750 F blanca: Miquel Pastor Torres
- Suzuki GSX 750 R blanca: Miquel Angel Mas Ripoll, Gori Morey Boscana
- Honda VFR 750 blanca: Pepe Rubiales Martin, Francisca Estaràs Mas
- Honda CBR 1000 F blanca: Julio Andres Moya, Maria Magdalena Rosselló Nigorra
- Kawasaki ZZR 1100 blava: Mateu Ripoll Colom, Juan Miguel Fiol Torres

Tomeu Torres

PÀGINA DE CINEMA

Entre Nadal i Pasqua, és a dir, a l'hivern és quan es produeixen el major nombre d'estrenes de l'any. Són tres mesos molt intensos en els qual es poden contemplar principalment aquelles pel·lícules que després aniran a parar a la gran nit dels Oscar que se celebra a finals de març.

Però la carrera cinematogràfica de l'hivern comença al Nadal. En aquests quinze dies que van del 25 de desembre a la festivitat del Reis, els distribuïdors cinematogràfics es reserven les grans estrenes per als al.lots. Aprofitant que aquests tenen vacances, les pantalles dels cinemes s'omplen de pel·lícules pensades especialment per a la gent menuda, i d'algunes d'elles en parlarem ara.

"Filmar una història nadalenca que recuperàs la sensibilitat dels contes més famosos de Nadal, i que a la vegada reflectís els valors i el to dels anys noranta" ha estat la intenció de Robert Lieberman, director de ALL I WANT FOR CHRISTMAS ("Tot el que vull per Nadal"), pel·lícula que s'estrenarà aquest Nadal simultàniament a totes les capitals del món. El film té com a protagonistes els veterans i reconeguts actors Leslie Nielsen i Lauren Bacall. Ambdós participen en una història que ens relata l'aventura de dos nins novaiorquesos que decideixen reunir-se per a Nadal amb els seus pares que estan separats.

La casa Disney també ha preparat una

altre gran estrena, després de "LA SIRENITA" ens arriba ara el conte clàssic de "LA BELLA Y LA BESTIA". Pel·lícula que ha estat realitzada amb les més avançades tècniques de filmació per animació de dibuixos, compta a més amb una excel·lent banda sonora composta per Alan Menken i Howard Ashman, aquest en el seu treball pòstum.

I, sense cap dubte, la gran estrena d'aquest Nadal serà la darrera producció d'Steven Spielberg, HOOK. Una de pirates, inspirada en la novel·la infantil i juvenil PETER PAN, que ja el senyor Disney havia dut a la gran pantalla pels anys 50. Robin Williams, Julia Roberts, Glenn Close, Dustin Hoffman i altres cares conegudes constitueixen el repartiment de luxe del darrer film d'Spielberg. Una pel·lícula que suposadament serà espectacular, divertida, amb molta d'acció i, sobretot, molta de tendresa. Cap esperar que els efectes especials sortiran de la mà dels tècnics de la Industrial Light and Magic de George Lucas i, finalment, la música sigui del fidel col·laborador del "Rei Midas de Hollywood", John Williams. D'altra banda, i per a la gent una miqueta més gran i que cerca altres propostes, a partir de Nadal està previst que arribin a la gran pantalla films com HAMLET, TERMINATOR 2, EL PRECIO DE LA AMBICION, EL IMPERIO DEL MAL, HOT SHOTS,

PELIGROSAMENTE UNIDOS, UN ANGEL EN MI MESA i EL REY PESCADOR, pel·lícules de tota casta i que componen una cartellera per a l'hivern molt variada.

Possiblement la darrera producció de Franco Zefirelli, HAMLET, interpretada per Mel Gibson i Glenn Close, sigui el més interessant. Així com EL PRECIO DE LA AMBICION, amb Laura Dern (Blue Velvet) i Robert Duvall en un film que ens narra la dificultat "d'ésser dona" al sud dels Estats Units als anys trenta.

Descomptant sorpreses de darrera hora, aquests són els trets bàsics de la taula d'anuncis cinematogràfics a partir d'aquest Nadal.

I per a aquells que no saben estar a altre lloc que no sigui a casa seva, les diferents cadenes públiques i privades de televisió li oferiran centenars de pel·lícules perquè, quan els nins, i el parent o la parenta siguin al cinema, vostè no es quedi tot sol o tota sola. Jo els recomanaria als qui es quedin al sofà que es deixin acompanyar per una bona platada de "palomitas". A la llarga són molt indigestes, però fan bona companyia (recomenació extensible als de la sala gran i fosca).

Bon Nadal i bon hivern a tots.

Joan C. Palos

amb el suport de

"SA NOSTRA"

CAIXA DE BALEARS

La veu dels nostres poetes i glosadors

CRONIQUETA

El dia 10 de setembre, una colla de persones que compartien l'amor a la poesia triaren el marc més adient per reunir-se vora l'ermita de Valldemossa, on el paisatge dóna acolliment i el silenci recolza la bellesa de les paraules.

N'hi havia de tot arreu, de Ciutat i de la Vila, molt ben representada per tres poetesses que estiuegen a Valldemossa des de fa molts d'anys.

Es llegiren els originals, fruit del treball de l'estiu, els temes eren tots inspirats en les belleses de la Natura, en evocacions i també en sensacions de l'esperit que vetlla sempre per tal de segrestar aquest raconet de poesia que tenen totes les coses.

Quan el sol es ponía, enfilaren l'estret camí, reconfortats per una berenada i sobretot per unes hores de complicitat amb l'entorn tan bell i tranquil.

Va ésser un horabaixa ple de goig.

Gabriela Porcel Garau.

Passejada a l'horabaixa.

Allà deçà del caminói, sobre el penya-segat contemplo el grandióspectacle que s'obri de bat a bat davant els ulls. M'assec vora l'abisme i només veig la retxa de l'horitzó marí. No res ennigula la visió i no sent la mancança de la terra ferma que tenc darrere, encisada pel blau tendre de la mar gran. Any rere any, tenc la gosadia de venir a aquest indret, quan l'estiu s'estira en els dies de setembre i comença a prendre la fesomia de la tardor, i el sol ponent posa un daurat polsim dament les lleugeres onades. La solitud dins aquests paratges amaga el batec d'animalons. Jo no els cerco, només la mar m'atrau, sols miro enfora i fins i tot les voreres que allà baix posen escumes a les roques despreses per l'enderroc. La bellesa d'aquest mirall fa bategar com una abraçada, entre el goig i la malenconia i li dóna un lleuger desfici, com una

trencadissa de sentiments.

Davant s'estenen les aigües clàssiques gregues, els remolins magrebís, les dolces d'Egipte, les captivadores d'Itàlia i, a ponent, les costes d'Ibèria, totes ben volgudes pels tresors d'àmfores colgades en el ventre dels navilis que les portaven i que ara dormen al fons, dins un llit d'algues i llot.

L'esguard es perd i vol desxifrar el sentit estrany que s'esborra dins el blau. És l'hora del retorn a port. Lluny, uns vaixells han aparegut. Són l'himne que encanta la visió que vola sense llastre i una altra il·lusió els posa la vela. Aquestes veles deixaran un rastre al cor insaciat. Enyor la ratlla de l'horitzó que fuig a poc a poc. Mir la fondària que em reclama i m'agrada... i un calfred m'arriba de cap a peus. És el cant de les sirenes que volien captivar Ulisses. No les vull oir i em pos les mans a les orelles perquè es faci el silenci i dormi el desig tan arriscat. Els peus se m'alleugen i vull romandre a terra i tornar a casa, daixo daixo pel caminói estret, abans que la vesprada em deixi les mans balbes i buides, ja sense somnis que embolcallar.

Tanmateix, els somnis són sempre enfora, a l'altra banda de la mar, ara retuda pel crepuscle.

Gabriela Porcel Garau.

Candorós Nadal

Humilment, a una establia,
-misteris de l'infinit-
la més alta Poesia
avui s'ha fet Nin petit.

La nova que s'anuncia
trenca el silenci estremit.
Tot l'Amor que el Cel envia
il·lumina aquesta nit.

Damunt la terra que espera
escampes tu, nit sincera,
d'un missatge la llavor.

Doll de pau, vessant tendresa,
omple el món de saviesa
la innocència d'un minyó.

Margalida Matas i Llinàs

Ets ocellets canten bé

Jo me'n vaig an es sementer
i allà hi trobaré
es jornalers que fan net.
Ets ocellets canten bé...
En Jaume exsecallava
i cantava fort i bé;
es comellar retronava
i en Jaume també escoltava.
Ets ocellets canten bé...
Amb es meu parell llaurava
aquell sementer
i darrera ell cantava,
cantava i escoltava.
Ets ocellets canten bé...
Però es sementer
no du verd, ni du blau
com abans. Tot és mort.
Fins i tot ses branques
des formós olivar,
però...
Ets ocellets canten bé...
Quan en Jaume exsecallava
cantava aquesta cançó:
Ets ocellets canten bé...
Estic damunt un cimel
es més alt de s'olivera,
fa pregàries s'amor meva
que si caic no em faci mal
Ets ocellets canten bé...
Ja no hi ha aquelles solades
d'oliva a ses marjades
que ses dones arrufades,
omplien es seus paners.
Ets ocellets canten bé...
Totes aquelles marjades
estan plenes d'abatzeres
i de pedres escampades,
però...
Ets ocellets canten bé...

Bernat Vila

Aquests sis sonets del col.laborador de la Revista MIRAMAR, **Pere Bru Serrano i Darder**, obtingueren en el XV Certamen de Poesia l'Accessit a la Rosa d'Or de la Pau de Poesia.

I

Sóc ànima captiva de la terra,
en bres de romaní, mig adormida;
sóc esqueix, de la soca consentida,
que a l'escorça vital, tot just, s'aferra.

Més que un cru desconhort, sembla una guerra,
un duel personal amb mi i la vida,
i sé que, la desfeta recollida,
és la mòssa final que fa la serra.

Què restarà, de mi, sinó la imatge
d'una ombra que no té nom, trista i cixuta,
a l'esvait paper del seu missatge?

Si el somni del passat vola i permuta,
si et refresques el rostre amb altre oratge,
serà que el meu record, de temps, s'embruta.

II

L'escaquer reflecteix, com un mirall,
la lluita dintre meu de l'existència;
per cada cop que mou, cada freqüència,
una llenca m'aixeca un dur raspall.

Són ferides que mai no deixen call,
d'aquestes on no hi sembla violència,
són fetes amb profunda consciència,
puix les nafres a l'ànim no em fan tall.

Belluguen peces negres ben armades;
enfront, ànimes blanques sense por;
comencen el combat encoratjades.

I surten els batecs del mateix cor,
també una sola mà fa les jugades:
qui guanyi, sols tindrà un pobre tresor.

III

Acovardat, al seu enrocament,
i sota la gonella de la dama,
amb prou feines, el rei, mou una cama;
escac blanc, un de negre, lentament.

La solitud remou l'atordiment
si, d'armes el brogit a prop ja brama
i dictes de defensa, que proclama,
reforcen el seu feble bastiment.

Una torre al costat, un almirall;
és, l'alfil, la clavada beneïda
quan a la reraguarda, s'obre un fall.

Emparat pels peons, servant la vida,
accepta el sacrifici del cavall
o cerca, disfressat, qualque sortida.

IV

Dèdal on he reclòs, sense costura,
els quatre angles que faixen el meu cisma;
les bases que generen cada prisma
són clapes oblidades de ventura.

La cursa dels rellotges massa dura
-he signat el rebut de l'egotisme-,
L'estalvi d'on s'alleta el meu sofisma
el bestrauré per cloure la factura.

A l'altre jo que sóc, i qui em prejutja,
que maneja les peces del meu dol,
vull donar-li l'empat i me'l rebutja.

Sé cert que no puc vèncer jo tot sol,
voldria que el meu seny fos un bon jutge
o sols seran les taules trist consol.

V

El termini raona amb el present
i compten, cadascú, des de llur caire,
hores que, de segons, no en tenen gaire,
saben que nostra vida n'és absent.

Despullada de tot remordiment,
la callada remor que porta l'aire,
sens vestigis d'alè, sense cap flaire,
s'emportarà la veu del pensament.

Encara que em remulli la saó
i que vulgui allunyar tot el secall
amb l'empenta que dona l'esperó,

tan feble és l'esperit, com el cristall,
que sentiré, del temps, tal estiró
i romandrà, només, un encenall.

VI

Arruixa els meus renecs el crit del gall
i fonts, d'unes espines que s'acoren,
rebrollen, fresques, aigües que no moren
i cau tota la foscor per l'estimball.

Arriben al meu cor, per l'escanyall,
paraules de perdó que no s'efloren,
ni cremen en les mans perquè no ignoren
l'albor que m'allibera de l'encall.

Quan busques inexpertes de les hores,
per l'horitzó demanin: Per què plores?
Sabré que es romp la baula on sóc lligat.

Per sang d'on és, l'Anyell, nostre aiguanex;
per nafres d'on, l'Amor, mai no decreix:
ser lliure no serà cap caritat.

Pere Bru Serrano i Darder

ASSOCIACIÓ D'AMICS DE LA GLOSA

(Passeig Marítim, 44. Edifici
Torremar. 07015 - Palma. Tel.
401675)

Ens comunica la junta directiva que properament organitzaran combats de gloses per diversos pobles de l'illa. Valldemossa està dins la llista dels pobles prevists a la primera fase d'aquest projecte.

ENDEVINALLES

1- Jo tenc lo que Déu no té
i veig lo que Déu no veu.
Si sou endivinader
meam si l'endivinareu.

2- Més de cinquanta germans
tots travessats i grans,
d'un en un el bon cristià
cada dia comptarà.

3- Un sord com un terròs
que menjava xot,
i un cego ho veia
i tot era des mateix tros.

Solució:

- 1- Germans.
- 2- Ela grans d'un rosari.
- 3- Ho veia es pronucia: euveia, (ovella).

Com els nostres padrins entre-
tenien els seus néts.

Cada mare o padrina tenia alguna
cançó que solia cantar mentre la son
arribava i aclucava els ulls de
l'infantó que amorosament bresso-
lava dins els seus braços. Si la can-
çoneta era curta repetien les estrofes
o la tornaven a començar fins acon-
seguir que es dormís el seu petitó.

Actualment la cançó de bressol
més popular és el vou veri-vou que
tan bé canta na Genia Tobin, la veu
femenina d'Els Valldemossa.

Horabaixa post el sol,
plorinyava l'infantó.
No ploreu angelet, no,
que ta mareta no ho vol.

VALLDEMOSSINS A LA JUNGLA.
(BEATE, JOSEP ANTONI I NICO).

No ploreu angelet, no,
que ta mareta no ho vol.
No ninó, no ninó
una engronsadeta
pel meu petitó.
No ninó, ninó.

Maria Lladó de can Gotzo
bressolava a la seva néta "Antuanet"
i li cantava fins que va ésser grandeta:

Sa petiteta té son,
sa petita té son
i no se pot adormir
i no se pot adormir.
Voldríeu vós cantar-li,
voldríeu vós cantar-li,
un poc, es vou veri-vou,
un poc, es vou veri-vou.

Amb aquesta dolça cançó d'amor
bressolava Francisca Bujosa, "Vergera"
a la seva filla Margalida Estaràs,
"Vergera". Una veïnada seva de tant de
sentir-la la va aprendre i ens l'ha dita:

En bon temps de primavera,

al matí, cantant, cantant,
la donzella tremolosa
se n'anava en el pinar.
Un pastor la va escometre
quan passava el comellar.
Rossinyol, tu, que les veres
asseguts sus su-allà,
vols me dir fins quan cantaren:
Tralaralà, larà, larà.

El sol alt encaletia
quan passava el comellar,
i li deia Margalideta
tu amb mi t'has de casar.
Rossinyol, tu, que les veres
asseguts sus su-allà,
me vols dir fins quan cantaren:
Tralaralà, larà, larà.

Horabaixa, a la tornada,
quan passava el comellar
un ramell li oferia
de clavells vermells i blancs
i un i l'altra cantussaven:
Tralaralà, larà, larà.

Antònia Serrano i Darder

C/ Arxiduc Lluís Salvador, 23
Telèfon 61 25 84
VALLDEMOSSA

Cafeteria Bar LA CARTUJA

Pça. Ramon Llull, 1
Tel. 61 22 40
VALLDEMOSSA

Bar Restaurante

CA'N COSTA

Teléfono 61 22 63

07170 Valldemossa - Mallorca

FELIÇ
ANY
NOU

NACRE
Moda

C/ DE LA ROSA, 25
VALLDEMOSSA

LA SEVA AGÈNCIA DE VIATGES AL POLÍGON DE SON CASTELLÓ

Gremi de Fusters, 11
Tel. 29 34 00 (8 línies)
Télex: 69120
Fax: 75 81 31

Sucursals a: Eivissa, Costa del Sol, Cala d'Or, Cala Ratjada.